

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Lastensuojelulaitoksen perhetyötä kehittämässä- toiminnallisin vertaistukiryhmin

Hakuni, Maiju

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea-Tikkurila

**Lastensuojelulaitoksen perhetyötä kehittämässä
-toiminnallisin vertaistukiryhmin**

Maiju Hakuni
Sosiaalialan ylempi amk
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2011

Maiju Hakuni

Lastensuojelulaitoksen perhetyötä kehittämässä-toiminnallisin vertaistukiryhmin

Vuosi 2011

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyöni aihe oli kehittää Hyvinkäällä sijaitsevan lastensuojelulaitoksen perhetyötä. Huostaanotettujen lasten vanhemmat kokevat jäävänsä usein yksin huostaanoton jälkeen ja tarve lisätä ja kehittää perhetyötä nousi laitoksen lasten vanhemmilta. Myös työntekijät ja laitoksen esimies olivat kokeneet, että jos kyettäisiin avoimempaan, luottamuksellisempaan ja vuorovaikutuksellisempaan kontaktiin vanhempien kanssa, lasten etu toteutuisi paremmin ja yhteistyöstä tulisi hedelmällisempää ja vanhemmuutta tukevampaa. Vanhempien tarpeet ja toiveet pyrittiin jatkuvasti huomioimaan työtä kehitettäessä. Kehittäminen tapahtui toimintatutkimuksellisella otteella, jossa työntekijät osallistuivat aktiivisesti sykliseen kehittämiseen, jossa suuntaa muutettiin arviointien perusteella.

Käytettävien resurssien puitteissa päätettiin vanhempia tavata ryhmänä ja pyrkimyksenä oli pystyä hyödyntämään vertaistuen kokemuksia vanhempien kesken. Vaikka vuorovaikutuksen pääasiallisena tavoitteena oli keskustelu, päätettiin tapaamisissa käyttää pääasiallisena muotona toiminnallisuutta helpottamaan asioiden käsittelyä. Ryhmät perustuivat mahdollisimman vähälle kontrollille eli niihin osallistuminen oli vapaaehtoista, eikä sitoutumista vaadittu. Erilaisia ryhmän kokoonpanoja kokeiltiin, koko perheinä, vanhemmat keskenään ja pelkät isät tai äidit keskenään.

Vaikka vanhempia oli ajoittain esimerkiksi pitkien matkojen takaa vaikeakin motivoida, saatiin toiminta käyntiin ja se aloitettiin 2009 vuonna ja jatkuu edelleen. Työ osoittautui vaativaksi ja vaati (vaatii) jatkuvaa edelleen kehittämistä, mutta osoittautui selvästi tarpeelliseksi. Vertaistuen hyödyntämiseen ohjaajat kaipasivat selvästi lisää tietoa ja koulutusta. Työ oli ohjaajista mielekästä ja he kokivat vanhempien pitävän sitä tärkeänä. Joidenkin vanhempien kohdalla kiinnostusta osallistumiseen ei ollut, joillekin osallistuminen tuntui olevan hyvin haastavaa ja jotkut tuntuivat selvästi hyötyvän toiminnasta, jolloin työntekijät alkoivat kokea yhteistyön lapsen suhteen alkavan olla ns. jaettua vanhemmuutta, jossa yhteisin yrityksin toimitaan toisiaan arvostaen lapsen parhaaksi.

Uskon, että kokemuksia voidaan edelleen kehittämällä hyödyntää muissakin organisaation laitoksissa, joissa on jatkuva tarve kehittää perhetyötä. Resurseja hieman lisäämällä ainakin aloituksena olisi hyvä järjestää intensiivisempi retki tai leiri, joka nopeuttaisi huomattavasti ryhmän etenemistä eli tutustumista ja luottamuksellisuutta.

Avainsanat: lastensuojelu, sijaishuolto, perhetyö, toiminnallisuus, vertaistuki, ryhmätoiminta, yhteisöllisyys

Laurea Tikkurila

Degree Programme in Social Services (Master's degree)

Development of social services and correctional services and the evaluation of processes of change

Maiju Hakuni

DEVELOPING WORK WITH FAMILIES AT CHILD PROTECTION WORK IN A CARE HOME UTILISING ACTIVITY BASED METHODS IN PEER SUPPORT GROUP

Year 2011

The subject of my thesis was to develop family work conducted by a child protection care home located in Hyvinkää. The parents of the children taken into care often feel that they are left alone after the children have been taken and the need to develop family work arose from those children's parents. In addition the staff and the manager of the care home had felt that it would benefit the children if a more open, trusting and interactive contact with parents could be created, and that this co-operation would be more fruitful and also support parenting better. During the development of this work the aim was to continuously take into account parent's needs and wishes. A development program was conducted with an operational research angle where staff actively participated in cyclical development and where direction of the program was changed based on the evaluations.

Within the resources available, it was decided that parents were met as a group. Aim was to utilise peer support between the parents. Although the main purpose of the interaction was discussion, it was decided that a participative form would be used with activities designed to ease dealing with issues. Within the groups minimal control was implemented so participation was entirely voluntary and there was no requirement to commit oneself to attend. Different combinations of members within the groups were also tried, i.e whole families, parents together, only fathers and only mothers. Although it was sometimes difficult to motivate parents to take part, for example due to long travelling distances, work was started in 2009 and it is still ongoing. Work proved to be demanding and will continue to require continuous development but it has also proven to be needed. Staff who led the groups were clearly in need of guidance and training on how to utilise what was gained from these support groups. Group leaders also found this work meaningful and they felt that participating parents regarded it important. Some parents were not interested in taking part and some felt that participating was challenging. Some parents seemed to be clearly benefitting from the activity and the staff started to regard co-operation with regard to the child to be so called shared parenting where each party is valued and is working together for the benefit of the child.

I believe that developing these kinds of experiences further will also benefit other care homes within the company that feel the ongoing need to develop family work. To allocate resources for organising a more intensive trip or a camp to begin with to help a new group to get to know and learn to trust each other would be a good start.

Key words: child protection, care work, family work, active peer support, group activity, sense of community.

Sisällys

1	JOHDANTO.....	6
2	KEHITTÄMISHANKKEEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ LASTENSUOJELULAITOKSEN KONTEKSTISSA 7	
	2.1 Hankkeen toimijat	7
	2.2 Oma roolini projektin vetäjänä.....	9
	2.3 Kohderyhmä.....	11
3	PERHETYÖ JA VANHEMMUUDEN TUKEMINEN LASTENSUOJELUSSA.....	13
	3.1 Vertaistuki vanhemmuuden tukemisen menetelmänä	19
	3.2 Toiminnallisuus	22
	3.3 Yhteisöllisyys.....	23
4	KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT	25
	4.1 Eettisten kysymysten pohdintaa	25
	4.2 Perhetyön kehittämistarve lastensuojelulaitoksessa.....	28
	4.2.1 Pohdintaa tavoitteista	29
	4.2.2 Esimiehen haastattelu	33
	4.3 Kehittämistarpeen tarkempi analyysi.....	33
	4.4 Kehittämisen tavoitteita	36
5	KEHITTÄMISHANKKEEN METODOLOGISET ASETELMAT	37
	5.1 Tutkivan kehittämisen prosessi	37
	5.2 Aiempia kehittämishankkeita aiheesta	39
	5.3 Aineistonkeruu menetelmiä	41
	5.3.1 Havainnointi	41
	5.3.2 Vanhempien kysely	42
	5.3.3 Työntekijöiden haastattelu	43
	5.3.4 Hankepäiväkirja	47
	5.4 Hankkeen sisällöllistä analysointia	47
6	KEHITTÄMISHANKKEEN ETENEMINEN	50
	6.1 Ensimmäinen kokoontumiskerta	51
	6.2 Toinen kokoontuminen	52
	6.3 Kolmas kokoontuminen.....	55
	6.4 Neljäs ja viides kokoontuminen	56
	6.5 Mitä tästä eteenpäin.....	57
7	KEHITTÄMISHANKKEEN TULOSTEN TARKASTELUA	58
	7.1 Ryhmän prosessi	58
	7.1.1 Tiedottaminen ja osallistaminen sekä motivointi	59
	7.1.2 Toimintavaihe	60
	7.1.3 Arviointi	61
	7.2 Tulosten hyödynnettävyys	62
8	POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ.....	64

1 JOHDANTO

Perhekuntoutuksen osuus lastensuojelussa tuntuu jatkuvasti olevan kasvussa. Perhetyö on kautta historian ollut lastensuojelun tärkeitä työmuotoja ja sen perusteet löytyvät myös lastensuojelulaista. Lastensuojelussa pyritään perhetyötä tekemään monin tavoin, ennen kuin joudutaan tekemään huostaanottopäätöksiä. Laitokset ovat myös heränneet kehittämään perhetyötä. Tarkoituksena kehittämishankkeessani on kehittää lastensuojelulaitokseen sijoitettujen lasten perheille ryhmämuotoista, vertaistukea ja toiminnallisuutta hyödyntävää työmuotoa kuunnellen perheiden toiveita ja tarpeita. Tarkoituksena kehittämishankkeessani ei ole korvata nykyistä perhetyötä kokonaan uudella työmuodolla, vaan täydentää ja helpottaa sitä. Kotikäynnit, puhelinkeskustelut, palaverit ja tapaamiset tapahtuvat yksittäisten perheiden kanssa edelleen, mutta sen lisäksi toiminnallisin ja elämyksellisin keinoin pyritään rakentamaan perheisiin kontaktia ryhmien avulla. Suunnitelmat on tehty periaatteella jokaiselle jotakin ja toimintaa suunnataan aina uudestaan kokemusten kautta opitun perusteella. Perheenjäsenten on mahdollista löytää toisensa uudelleen, jos vieraantumista on tapahtunut ja myös hyötyä muiden perheiden ja työntekijöiden vuorovaikutuksellisista suhteista. Osallistumiseen ei velvoiteta, vaan kutsutaan lämpimästi. Perheistä saadaan havainnointien kautta tietoa, heidän perheenä toimimistaan voidaan käytännössä tukea, käydä läpi ja pohtia keskustellen. Tarkoituksena on pystyä parantamaan sekä perheiden sisäistä ilmapiiriä yhteisen tekemisen kautta, että avointa vuorovaikutusta perheiden ja työntekijöiden välillä. Elämyksellisyys voi tarjota uusia tapoja olla vuorovaikutuksessa ja erilaisia tapoja olla suhteessa perheen pulmaan, se on usein helpompaa kuin yrittää suoraan puhua asioista (Häggman-Laitila, Ruskomaa ja Euramaa toim. 2000, 83). Tarkoituksena on saada aikaan kokemuksia, elämyksiä ja oivalluksia, jotka kantavat arjessakin ja edistävät perheiden omaa selviämistä.

Pyrkimyksenä on pystyä osallistamaan vanhempia niin, että toiminta olisi heille mielekästä tai perheen tilannetta hyödyttävää. Vanhemmat voisivat parhaimmillaan antaa tukea toisilleen, koska lapsen huostaanotto on vaikea asia koko perheelle ja siitä on vaikea jakaa tunteita sellaisen kanssa, joka ei ole asiaa kokenut. Vertaisryhmät eivät ole terapiaryhmiä, vaikka niillä saattaa osallistujille olla terapeuttisia vaikutuksia. Parhaimmillaan osallistuja saa ryhmässä kokemuksen siitä, että on muitakin samassa tilanteessa olevia, sekä pystyy jakamaan vaikeita asioita ja tunteita.

Tarkoitus olisi madaltaa kynnystä ammatillisten työntekijöiden ja vanhempien välillä neuvotteluja epämuodollisemmassa kontekstissa ja näin helpottaa yhteistyötä. Tarkoituksena on myös tehdä työtä tutuksi ja avoimeksi, jotta lapsi ei ”unohdu” laitoksen kasvatettavaksi.

2 KEHITTÄMISHANKKEEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ LASTENSUOJELULAITOKSEN KONTEKSTISSA

Kehittämishankkeen toimipaikkana on Hyvinkäällä sijaitseva yksityinen erityislastenkoti, johon on sijoitettuna 6-14-vuotiaita psykiatrisesti oireilevia lapsia ja nuoria. Laitos perustettiin 2007 eli se on melko tuore työyhteisönäkin. Lapsia on 15 ja sijoitetut lapset asettavat suuria vaatimuksia hoidolle. Koska vuorokausimaksut ovat peruslastenkotiin verrattuna melko korkeat, on oletettavaa, että sinne ei sijoiteta ns. helppohoitoisia lapsia. Laitoksen tiimi on moniammatillinen eli siihen kuuluu sairaanhoitajia, lähihoitajia, sosionomeja, lastenerikoisohjaajia ja lääkärit (2 päivää viikossa lastenneuropsykiatreja). Kehittämishankkeen tarkoituksena on luoda uusi malli, jossa perhetyöhön käytetään toiminnallisia menetelmiä hyödyntäen vertaistukea ja toimimalla siis vanhempien ryhmän kanssa, ei yhden perheen kerrallaan, kuten tavallisesti tehdään. Kohderyhmänä ovat siis lapset ja heidän perheensä. Kehittämishanke lähtee käyntiin kahdella osastolla ja sen mukaista mallia (jos se osoittautuu hyväksi) on mahdollista alkaa käyttää laajemminkin organisaation eri laitoksissa. Yhdellä osastolla on 7 lasta. Tarkoitus on kartoittaa vanhempien halukkuutta ja toiveita perhetyön suhteen. Kaikkia perheitä siis ainakin yhdistää lapsen huostaanotto ja sijaishuolto. Toisaalta hankkeen on tarkoitus palvella laitoksen perustehtävän hoitamisessa ja tarkoitus on kartoittaa myös johdon (josta vastaava ohjaaja on perheterapeutti eli hänellä on varmasti paljon annettavaa) ja sijoittavien tahojen (sosiaalityöntekijöiden) toiveita.

2.1 Hankkeen toimijat

Voiko kuka tahansa vetää ryhmiä, vai tarvitaanko tietynlaisia ihmisiä, luonteeltaan ja taidoiltaan? Kuten terapeutina, ihmisen oma itsetuntemus ja elämäkokemus syventävät kokemuksellisuutta ja kokemusten hyödynnettävyyttä. Myönteisen kontaktin luominen edellyttää, että työntekijä ei asetu tuomariksi, ilmaisee hyväksyvänsä asiakkaan, kunnioittaa asiakkaan itsemääräämisoikeutta, ja arvoa ainutkertaisena yksilönä sekä tämän ongelmanratkaisukykyä. Työntekijän empaattisuus ja aitous edistävät turvallisen ja myönteisen suhteen syntymistä. (Rostila 2001, 40.) Työntekijän ominaisuuksina vaaditaan omien tunteiden kunnioittamista ja hyödyntämistä, ammatillisen minän ja persoonallisen minän läheisyyttä toisiinsa, onnistunut vuorovaikutus rakentuu vahvuuksillemme, jotka usein ovat heikkouksiemme kääntöpuolia. Tarvitaan myös vuorovaikutusasetelmien tunnistamista, realismia, turvallisuudesta huolehtimista ja tukijärjestelmien hyödyntämistä, esim. koulutuksen, työohjauksen, tiimi- tai parityön.

Ei ole mahdollista ohittaa rakenteita tai unohtaa että virkamies ja asiakas ovat tietynlaisessa asetelmassa, mutta suhdetta voi hitaasti, pala palalta muovata uudelleen (Kurki 2000, 129). Arvoissa on ehkä tapahtunut muutosta. Samalla kun ammattien luomat hierarkia-asetemat ovat vähentyneet, asiakas koetaan usein tasa-arvoisena ihmisenä, ei passiivisena autettavana.

Asiakasta lähestytään palvelevalla asenteella, kuunnellen ja yhdessä ratkaisuja etsien. Dialogia on kuitenkin melkein pä mahdotonta aloittaa täysin ”puhtaalta pöydältä”. Ihmisillä on ennakoasenteita ja odotuksia sekä myös pelkoja toisiaan kohtaan, varsinkin kun on kyseessä ammattityö, jossa toinen on ikään kuin avuttomammassa asemassa, apua tarvitsevana. Niin kauan kuin asenteet ovat ennakkoluuloiset tai varautuneet, ei vuoropuhelua synny. Kunnioittaminen on aktiivista toimintaa, jossa pyritään tutustumaan syvällisesti toiseen ihmiseen. Tärkeää on myös kunnioittaa toisen rajoja niin, että ei pakottaudu liian lähelle, mutta ei myöskään vetäydy pois. Hankaliksi leimautuneet asiakkaat kantavat usein mukanaan pettymyksiä edellisistä epäonnistuneista asiakassuhteistaan. (Väisänen, Niemelä, Suua 2009, 17-18.)

Jäsentämistä tarvitaan erilaisuuden, samuuden, vertaisuuden ja osallisuuden kokemiseen. Professionaalisuus tuo mukanaan periaatteita ja muutoskeskeisyyttä, mutta auttajat ovat läsnä omina itsenään. Parhaimmillaan ihmiset voivat kokea kohdatuksi tulemista, heitä kuullaan ja kuunnellaan. Ehkä myös uskotaan, lohdutetaan ja tuetaan. (Raunio 2009, 272.)

Ammatillisen ihmisen tehtävä on toimia innostajana, joka vaatii kykyä ihmisten herkistämiseen. Myös motivointi on tärkeää. Herkistäminen on puuduttavaa arkielämää elävien ihmisten herättelemistä. Nämä ovat kuitenkin eri asia kuin manipuloiminen. (Kurki 2000, 135.) On tärkeää miettiä minkälaisia valmiuksia ohjaajille tulisi antaa, jotta he saisivat ihmisiä innostutetuiksi, osallistumaan ja muodostamaan ryhmää. Tarvitaan myös tiettyjä ammatillisia valmiuksia havaita merkityksellisiä asioita sekä sosiaalisen kommunikaation, ryhmätyön ja suullisen ilmaisun taitoja, organisoimisen, ohjelmoinnin ja hallinnon taitoja. Tärkeintä lienee kyky luoda oikeanlaista ilmapiiriä, vapauden ilmapiiriä. Työntekijöinä rooleja mietittäessä on syytä käyttää reflektiivistä otetta ja miettiä mm kysymyksiä: millainen olen työntekijänä, kuinka näen itseni lapsen edun esille tuojana tai vanhemmuuden tukijana tai arjessa selviytymisen opastajana tai yhteistyön tekijänä? Minkälaisia psyykkisiä rooleja eri asiakkaat eri tehtävissä minussa virittävät? Missä roolissa kaipaisin harjoitusta tai jopa kokonaan erilaisen psyykkisen roolin luomista? Toiminko liian korostuneesti jossain roolissa vaikka asiakkaan kuntoutus ei siitä edistyisi? (Niemi toim. 2002, 84.)

Vanhempien kanssa käytävien keskustelujen kanssa on tullut selväksi, että tietyt kemiat ja tyylit sopivat yhteen. Joku työntekijä on jollekin asiakkaalle kuin punainen vaate härälle ja toisen kanssa asiakas pääsee syvälliseen yhteistyöhön. Jotkut asiakkaat herättävät itsessä selvästi helpommin lämpimiä ja ymmärtäviä tunteita, jotkut jopa aggressiivisia. Tämä johtuu myös työntekijän omista luonteenpiirteistä tai kokemuksista. Joskus on tarpeen miettiä työntekijän roolia tarkemmin, kun asiakas alkaa ottaa työntekijän kuin perheenjäseneksi ja tuntuu alkavan riippua työntekijän varassa tämän väsymiseen asti. Oli tarpeen korostaa tietynlaista viranomaissuhdetta ja rajata suhdetta, vaikka se pysyikin lämpimänä ja ymmärtävänä. Ryhmämuotoisessa toiminnassa yksittäisten työntekijöiden rooli tuskin korostuu ihan näin voimakkaasti.

2.2 Oma roolini projektin vetäjänä

Uskon pystyväni ottamaan asioita puheeksi rohkeasti ja avoimesta sekä työtiimissäni, että perheiden kanssa työtä tehdessämme. Mielestäni on tärkeää puhua avoimesti niin ristiriidoista, arvoista kuin esimerkiksi toiveista ja näkemyksistä. Tärkeää on myös antaa palautetta niin kiitoksena ja kannustuksena kuin kritiikkinäkin. Tähän liittyy varmaan rehellisyys, on tärkeää myöntää virheensä tai pystyä korjaamaan suuntaa, jos arvioinnissa päädytään näin. On myös pyrittävä huomioimaan erilaisia vahvuuksia ja arvostamaan tasapuolisesti monenlaisia ihmisiä. Tarpeiden huomioinen on tärkeää, ovatko kaikki työntekijät tulleet kuulluiksi, huomioonotetuiksi, kannustetuiksi, motivoituneiksi ja ovatko heidän vahvuutensa ja erityisosaamisensa hyödynnetty.

Tärkeimpiä tehtäviä on muiden inspiroiminen, uskon, että tähän minulla on vahvuuksia. Innostun itse asioista vahvasti ja luulen pystyväni siirtämään innostusta ympäristööni. Tavoitteena on pyrkiä dialogisuuteen mahdollisimman pitkälle. Tämä on varmasti paras lähtökohta, kun kyseessä on lähtökohtaisesti tasavertainen rooli, vaikka vedänkin tätä projektia. Tarkoitus on siis kuunnella, kysellä ja keskustella. Näissä kohdin minun on maltettava rauhassa asettua kuuntelemaan, vaikka puhuminen on minulle luontaisempaa, kuin pysähtyminen kuuntelemaan. Tärkeä taito on työntekijöiden asiantuntijuuden näkyväksi tekeminen, jolloin minun ajatukseni eivät ole mitenkään ylivertaisia, vaan yksi näkemys muiden joukossa (Nummelin 2007, 10).

Kun omat eettiset periaatteet on selvillä, on niistä pyrittävä pitämään kiinni tinkimättömästi ja jämäkästi. Tämä tarkoittaa lahjomattomuutta ja sitoutumista ammatillisuuteen (Heiskanen ja Salo 2007, 45). Joillakin työntekijöillä on mm tapana puhua halveksivasti asiakkaista ja tällainen juoruilu on minusta epäammatillista. Tähän on minusta puututtava, vaikka se aiheuttaisikin vihantunteita muissa. Käyttämämme kieli ja sanat muokkaavat asenteitamme ja maailmankuvaamme.

Eräs tärkeimmistä asioista on ilmapiirin luominen. Kun se on toisia tukeva ja kannustava ja siinä on keskinäistä luottamusta ja arvostusta, se ruokkiin motivaatiota. Nautin itse huumorinkäytöstä, joka sinällään jo (ei liikaa käytettynä) vapauttaa ilmapiiriä. Myös rentous ja vapautuneisuus sekä luontevuus luovat keskustelevaa, avointa ilmapiiriä. Ilmapiiri on parhaimmillaan turvallinen, ystävällinen ja tukea antava. Pyrkimyksenäni on avoin ilmapiiri, kyky käsitellä erimielisyyksiä, selkeät tavoitteet, arvostus, tieto siitä mitä odotetaan, innostaminen ja motivointi.

Motivoiminen on tärkeää, kuinka saada työntekijät sitoutumaan ja antamaan parhaan

asiantuntemuksensa ja innovaationsa käyttöön. Heillä tulee olla tunne, että he ovat tärkeä voimavara, joiden hyvinvoinnista halutaan huolehtia. (Nummelin 2007, 45.) Kyky tukea muita on keskeisiä taitoja. Motivaation synnyttämisessä tärkeää on osallistaminen ja mukaan ottaminen (Juuti 2006, 159). Tarkoitus on ottaa tasapuolisesti kaikki osallistujat mukaan suunnitteluun, toteutukseen, purkamiseen, raportointiin ja jatkuvaan keskusteluun. Tästä saadaan toivottavasti myös yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka taas auttaa ilmapiiriä.

Yhteisten unelmien eli visioiden luominen taas luo henkeä ja innostusta. Tarvitaan voimakasta motivointia, sekä jonkinlaista näkyä työstä, vaikka sitä ideoidaankin yhdessä. Kun vanhemmat eivät luultavasti ole niitä aktiivisimpia osallistumaan, tarvitaan pitkäjänteisyyttä ja motivointia, jotta työ ei lopahda alkuunsa. Muiltakin osallistujilta itseltään tarvitaan kyllä innostusta ja motivaatiota ryhmämuotoiseen ohjaamiseen ja oman työnsä kehittämiseen. Raskasta on vakuuttaa sekä vanhemmat, että työntekijät sekä esimies työn mielekkyydestä

Erittäin tärkeää on varmistua, että kaikille osallistujille on selvää mikä on perustehtävä. Tämän lisäksi keskustelua perustehtävästä on pidettävä yllä. Perustehtävän muuttaminen käytännön toiminnaksi edellyttää strategista suunnittelua, jossa tietoisesti valitaan keskeisiä tavoitteita ja toiminnan suuntaa. (Palmu 2003, 40.) Strategioiden suunnittelussa keskeistä on kuunteleminen. Tarvitaan yhteistä aikaa ja yhteistä jakamista. Kysymys on siis vuorovaikutuksesta, viestinnästä ja kuuntelemisesta, joka vähitellen muuttaa ajattelutapoja. (Palmu 2003, 73).

Ammatillisia vahvuksiani on toimialatuntemus ja sisältöalueen hallinta eli minulla on melko pitkä ja monipuolinen kokemus lastensuojelusta sekä toiminnallisuudesta ja siksi pystyn toimimaan myös ns. asiantuntijana työryhmässäni, reflektiivisyys on tärkeää eli perheisiin ja lapsiin nähden on oltava hyvinkin nöyrä ja asenteella, että vanhemmat ovat parhaita asiantuntijoita lapsiinsa nähden.

Peter Druckerin mukaan johtajan tehtävä on nostaa ihmisten parhaat puolet esiin niin, etteivät heidän huonoimmat puolensa haittaa työskentelyä. Tarkoituksena on siis olla innostaja, kannustaja ja toisten onnistumisen organisoija. (Juuti 2006, 232.) Perinteisesti erilaisten mielipiteiden esittäjiä on pidetty ”ongelmaihmisinä”, tätä leimaamista tulee ennen kaikkea välttää ja pyrkiä olemaan avoin erilaisille mielipiteille. Toisten yläpuolelle asettuva ihminen ei tunnista muiden kokemuksia, minullekin on oppimista nöyränä olemisessa ja erilaisuuden kunnioittamisessa. Ihmiset ovat hyviä tutkimaan erilaisia tilanteita ja ratkaisemaan ongelmia, mutta huonoja tottelemaan käskyjä (Juuti 2006, 93).

Nopeasti muuttuvassa ja kehittyvässä maailmassa on tärkeää oppia kokemuksistaan ja muuttaa pian toimintaa opitun perusteella, näin pysytään kilpailukykyisenä. Pienessä projektissa tämä on mahdollista ja palautteen ja purkamisen kautta siihen on tavoite pyrkiä.

2.3 Kohderyhmä

On tärkeää nähdä, että kaikki perheet ovat ainutlaatuisia. Ei voida lähteä ajatuksesta, että kyseessä ovat lastensuojeluperheet, koska perheisiin ei ole sovellettavissa kaavoja ja malleja, jotka tekisivät niistä samannäköisiä. (Häggmann-Laitila, Ruskomaa ja Euramaa toim. 2000, 39.) On kuitenkin tarkoituksenmukaista ottaa käsittelyyn yleisesti joitain kaikkia koskettavia teemoja. Jos esimerkiksi otetaan teemaksi rajojen asettaminen, on lähdettävä siitä, että jokaiselle perheelle ja lapselle käsite voi tarkoittaa eri asiaa. Tarpeet ovat erilaisia samoin kuin käsitykset ideaalitulanteesta.

Ensi- ja turvakotien Alvari-perhetyössä luokiteltiin apua tarvitsevat perheet kolmeen ryhmään ja samankaltaista ryhmittelyä voitaneen tehdä tähänkin projektiin osallistuvien perheiden suhteen. Esiin nousi kolmentyyppisiä perheitä: vierellä kulkijaa tarvitsevat, kainalokeppiä tarvitsevat ja käsistä lipsuvat saippuaperheet. Tyypittely koski ongelmien vaikeusastetta. Ensimmäisen ryhmän tyypillisiä ongelmia olivat parisuhde-, mielenterveys ja kasvatusongelmat, mutta ongelmista oltiin toipumassa tai ne eivät olleet syviä. He tarvitsivat apua kuntoutumisprosessiinsa. Toisen ryhmän perheet tarvitsivat todellista ja intensiivistä apua. Ongelmat ovat kasautuneita, vaikeita ja akuutteja. Tälle ryhmälle tarvitaan varmasti vahvaa perhekohtaista apua ryhmätoiminnan lisänä. Kolmannen ryhmän ongelmat olivat pitkittyneitä ja he ovat tottuneita kulkemaan erilaisten auttamismuotojen kanssa. Haittaaviksi mekanismeiksi Alvarissa huomioitiin vanhempien ominaisuuksia ja heidän tapansa suhtautua ongelmiin. Vanhemmat ”pelasivat” auttajien kanssa, puhuivat mitä uskoivat heiltä odotettavan, mutta eivät sitoutuneet toimimaan puheidensa mukaan. Apu jäi näennäiseksi, eivätkä asiakkaat nähneet ongelmia ollenkaan tai niiden laajuutta. (Niemi toim. 2002, 64.)

Perheitä ei ole tarkoitus kuitenkaan valita tai luokitella ongelmien tai minkään muunkaan suhteen. Kaikilla on tasavertainen oikeus osallistua ja olla mukana ja ottaa se hyöty minkä katsoo itselleen olevan hyväksi. Luultavasti eniten hyötyvät perheet, jotka myöntävät ongelmansa ja ovat valmiita ottamaan apua vastaan. Oleellista lienee se, että he kokevat saavansa tukea niissä asioissa, joissa tuntevat tarvitsevansa. Ihmisestä välitetään hänen toipumismahdollisuuksistaan riippumatta (Lund 2006,81). Vaikka kaikki eivät hyödy hoidosta tai edisty, ei tilastoihin pidä nojata. Koskaan ei tiedä kenen kohdalla toivo voi herätä. Ennusteet voivat mennä väärin, koskaan ei voi tietää kuka jää vanhaan haluamatta muutosta. Joillakin ihmisillä ei ole omaa motivaatiota kuntoutua, he ovat huostaanoton kautta joutuneet ”pakkoautetuiksi”. Sairaudentunto voi puuttua tai sitten he eivät usko viranomaisten auttamiskykyyn tai eivät uskaltavuudella muutokseen. Yleensä kuitenkin vanhemmilla on tarve pystyä antamaan lapselleen hyvä elämä. Luottamuksen löydyttyä tavoite on sama ja työntekijä voi olla tukijana.

Eriyisesti epäluuloisten tai huostaanottoa vastustaneiden vanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä tulee esille vuorovaikutuksen vaikeus ja rakentavan vuorovaikutuksen merkitys.

Vanhemmat saattavat tuntea, että valta on otettu heiltä ja valtaa heidän lapsiensa päätösten suhteen käyttää viranomainen. Nykyisen sosiaalihuollon lainsäädännön mukainen ajattelumalli on kuva asiakkaasta, jolla on oikeuksia ja aktiivinen rooli palveluiden käyttäjänä. Hän ei ole passiivinen vastaanottaja. (Särkelä 1994, 14.)

Laakson tutkimuksen mukaan vanhemmat kokivat huostaanoton jälkeen jäävänsä yksin kaiken ulkopuolelle. Yksinjäämisen lisäksi he kokivat, että heidän tunteitaan oli vaikea kenenkään ottaa vastaan. He tunsivat ettei heillä ole oikeutta ilmaista tunteitaan huostaanoton jälkeen, varsinkaan surun tai vihan tunteita ei kukaan ollut valmis ottamaan vastaan. He eivät kokeneet saavansa mistään rohkaisua, myötätuntoa tai edes kriisiapua. Päinvastoin he kokivat saaneensa syytöksiä ja moitteita. He kokivat ihmisten tuomitsevan ja leimaavan heidät, sekä heillä tuli tunteita eristäytymisestä ja yksinjäämisestä. Parannusehdotuksina heillä oli tuen ja avun järjestäminen myös muiden saman kokeneiden vanhempien kanssa, jolloin voisi jakaa kokemuksia. He myös toivoivat työntekijöille koulutusta tunteiden vastaanottamisessa. He myös toivoivat yhdessä tehtävää huoltosuunnitelmaa, jossa he selvästi saisivat tietää mitä heiltä odotetaan. (Laakso 1998, 25-30.)

Sijoitettujen lasten hoito jäi vanhempien tuen puutteen takia kapea-alaisemmaksi kuin lapsen etu edellyttäisi. Kokemusten mukaan vanhempien vanhemmuuden osallisuutta voidaan lisätä tukemalla vanhempia sijoitusprosessin aikana ja melko pitkään sen jälkeenkin. (Kujala 2003, 6.) Sos-lapsikylässä tehdyn tutkimuksen mukaan kaksi kolmasosaa kunnista ilmoitti, että lapsen (huostaanotettujen) vanhemmille tarkoitetut tukimuodot olivat riittämättömät. Yli kolmasosassa tutkituista kunnista ei tarjonnut minkäänlaista apua vanhemmille. Sosiaalityöntekijöiden mielestä apua oli heiltä vaikea vastaanottaa ja vertaistukimuotoinen toiminta sopisi paremmin tarkoitukseen. (Kujala 2003, 12.)

Jos vanhemmat eivät ymmärrä lapsen kriisireaktiota, jossa hän esimerkiksi käyttäytyy takertuvasti, uhmakkaasti tai vetäytyvästi joutuessaan sijoitetuksi kodin ulkopuolelle, he saattavat erehtyä luulemaan etteivät ole lapselle tärkeitä eivätkö tajua omaa merkitystään ja vähentävät tai lopettavat yhteydenpitonsa lapseen. Pahinta lapselle on kuitenkin hylkääminen. Vanhemmat ovat lapselleen korvaamattoman tärkeitä.

3 PERHETYÖ JA VANHEMMUUDEN TUKEMINEN LASTENSUOJELUSSA

Tiedolle on luonteenomaista kumuloituvuus eli tiedon kasaantuminen, joten on hyödyllistä ja todella tärkeää tutustua aihepiirien kirjallisuuteen, tutkimuksiin ja käytännön hankkeisiin (Metsämuuronen 2001, 14). Teoriaperustaa olen hakenut vertaistukea, toiminnallisuutta ja perhetyötä koskevasta materiaalista. Lisäksi osa perustuu selkeästi jo olemassa olevaan osallistuvien työntekijöiden ammattitaitoon ja myös ns. hiljaiseen tietoon, joka pyritään nyt saamaan kaikkien käyttöön. Työntekijät ovat kokeneita ammattilaisia ja heillä on lisäksi pohjalla kokemus omistakin perheistään ja lasten kasvatuksen haastavuudesta. Tämä auttaa suuntaamaan keskittymistä oleellisiin ongelmiin tai asioihin ja teoria antaa myös työkaluiksi käsitteitä, jotka auttavat pukemaan hiljaista tietoa siirrettävään muotoon.

Perhetyön tavoitteena on turvata lapsen yhteydet vanhempiin, sisaruksiin ja sukuun sekä perhekuntoutus; perheen kyky hallita elämäänsä ja käsitellä ongelmiaan paranee, jolloin parhaassa tapauksessa lapsen kotiutuminen mahdollistuu. Keskeistä on lapsen näkökulman ensisijaisuus: mitä lapsi tarvitsee?

Sijaishuollon perhetyön tavoitteita ovat vanhemmuuden ja itsenäisen selviytymisen tukeminen, perhesuhteiden normalisoituminen, kasvatusasioissa ohjaaminen ja motivoituminen ongelmien ratkaisemiseksi. Onnistuneen sijaishuollon perhetyön seurauksena lapsi kokee, että hänen perhettään arvostetaan ja autetaan, jolloin lapsen ei tarvitse kantaa huolta perheestään. Samalla perhe hyväksyy, että lasta autetaan sijaishuollon keinoin. Lapselle tärkeää onkin sijoituspaikan ja oman perheen välinen hyvä yhteistyö ja tuki. Lapsen sisarusuhteita tulee myös kunnioittaa ja vaalia. (Känkänen & Laaksonen 2006: 42, 48.)

Kun perheen tilannetta arvioidaan, kiinnitetään usein huomiota seuraaviin asioihin: 1) lapsen hyvinvointi eli lapsen käsitys omasta elämästään, toimintakyky eli kehittyminen ja käyttäytyminen ja pärjääminen sosiaalisissa tilanteissa 2) vanhemmuus eli vanhempien kyky ja mahdollisuudet huomioida lapsen tarpeita ja kyky toimia kasvattajana eli antaa perushoitoa sekä tukea ja asettaa rajoja sekä heidän vuorovaikutussuhteensa, koulussa, vapaa-ajalla, kodissaan jne sekä 3) Vanhemman hyvinvointi eli elämäntilanne, jaksaminen, terveys, päihteet, vanhempien keskinäinen suhde jne. ja 4) perheen sosiaaliset suhteet ja kodin vuorovaikutusmallit, perhedynamiikka, tukiverkostot, kyky hakea ja vastaanottaa tukea ja suhde palvelujärjestelmiin. (Kallion perhekeskuksen työntekijöiden kehittämä malli.)

Hyvin järjestettyä laitoshoidtoa voidaan usein pitää parhaana ratkaisuna lapsen sijaishuollon järjestämiseksi silloin, kun lapsen sijoitus on väliaikainen, ja kun laitoshoidtoon liittyy kiinteästi työskentely lapsen vanhempien kanssa ja tiivis yhteydenpito lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Tarkoituksena on lujittaa todellisten ja luonnollisten ihmissuhteiden merkitystä eli perheen sisäisten ihmissuhteiden. Julkiset palvelujärjestelmät eivät saa edes pyrkiä täyttämään tällaisia tehtäviä kuten läheiset ihmissuhteet. Pelkkä perushoivan ja

lohdutuksen tarjoaminen lapsille ei tunnu yleensä olevan riittävä apu lapsen syrjäytymisen ehkäisyyn (Särkelä 1994,40). Lapsen tarpeita tulisi tukea perheen sisällä täytettäväksi, eikä vain niin, että lapsi kokee laitoksessa esimerkiksi tunteiden vastaanottamista. Laitos pyrkii antamaan korjaavia ja korvaavia kokemuksia, mutta parhaimmat tulokset saadaan, jos vanhemmat löytävät voimavarat tähän ja yhteyden lapsensa tarpeisiin.

Perhetyön perusta löytyy lastensuojelulaista. Pykälän 54 mukaan ”sijaishuollossa lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisarusiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä vastaanottamalla vieraita tai vierailemalla sijaishuoltopaikan ulkopuolella sekä pitää heihin muuten yhteyttä käyttämällä puhelinta tai lähettämällä ja vastaanottamalla kirjeitä tai niihin rinnastettavia muita luottamuksellisia viestejä taikka muita lähetyksiä”. Lisäksi ”sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja lapsen sijaishuoltopaikan on tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen vanhempiansa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa. Lapsen sijaishuolto on järjestettävä niin, että sijoituspaikan etäisyys ei ole este yhteydenpidolle lapselle läheisiin henkilöihin”. (Taskinen58-60.)

Uudessa lastensuojelulaissa korostetaan asiakassuunnitelman laatimista perheelle. Lastensuojelulaissa korostetaan entistä enemmän vanhemman tukemista lapsen huostaanoton aikana. Lain mukaan huostaanotetulle lapselle tehtävään asiakassuunnitelmaan on lapselle järjestettävän tuen lisäksi kirjattava hänen vanhemmalleen järjestettävästä avusta ja tuesta. Vanhemmalle on lisäksi laadittava asiakassuunnitelma vanhemmuuden tukemiseksi. Vaikka tämä onkin sosiaalityöntekijän vastuulla, perhetyön järjestäminen on laitokselle iso myyntivaltti ja parantaa sijoitettujen lasten pärjäämistä. Perhetyön tarve on suuri ja sen kysyntä tulee sijoittavilta tahoilta, laitoksen johdolta ja myös selkeästi helpottamaan lasten kotitilanteita. Perheitä tulisi pystyä osallistamaan ja saamaan vuorovaikutusta helpommaksi verrattuna jäykkiin neuvottelutilanteisiin. Resurssit eivät riitä laajaan yksittäisten perheiden perhetyöhön, joten ryhmämuotoisesti säästetään resursseja, sekä hyödynnetään selvästi nousevaa trendiä vertaistuesta.

Perhetyö-nimikkeen alla voidaan tehdä työtä hyvin erilaisin menetelmin ja toimintamuotoja apuna käyttäen. Perhetyön yksiselitteinen ja kokonaisvaltainen määrittely on haastavaa. Perhetyön sisältö, toimintamuodot, tavoitteet, tekijät ja organisointi vaihtelevat eri paikkakunnilla. Perhetyöllä voidaan mm. tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässään, tehdä vanhemmuuden arviointia ja järjestää lapselle hänen hyvinvointiaan tukevaa toimintaa. Perhetyö on usein käytännön avun ja psykososiaalisen tuen yhdistelmä.

Kehittämishankkeen lähtökohtana vakiintuneita käytänteitä perhetyössä otetaan tietoisesti harkinnan ja tarkastelun kohteeksi ja pohditaan millaisia päämääriä ne palvelevat (toim Aaltola ja Valli 2010, 219). Pohditaan mihin pyritään ja olisiko parempia tapoja päästä näihin tavoitteisiin. Tällainen tieto syntyy aidosta tarpeesta löytää käytännön ongelmiin ratkaisuja

ja se ylittää teorian ja käytännön rajat ja se on käytännöllistä ja käyttökelpoista. Tieto ei ole ulkopuolisten asiantuntijoiden tutkimaa, jota sitten jaettaisiin käytännössä toimiville maallikoille. (Rantanen ym. Janus-lehti)

Kehittämisen tarve on tullut esiin vanhempien tarpeena, kun he toivovat tiiviimpää yhteistyötä ja kokevat, että ovat paikalla lähinnä neuvottelutilanteissa, jotka ovat viranomaisten johtamia ja virallisia ja joissa heidän äänensä ei tule kuuluviin jos he vaivautuvat edes paikalle. Kommunikaatio-ongelmia voivat aiheuttaa luulot ja pieni yhteisen sosiaalisen todellisuuden alue. Yhteistyön edellytys on avoin keskustelu. (Ojuri 1996,125.)Palaverit ja kokoukset eivät riitä tuomaan tätä, vaan tarvitaan avointa ja toimivaa jatkuvaa vuoropuhelua myös periaatteellisissa ja tunnealueen kysymyksissä.

Vanhemmat ovat tuoneet esiin toiveita saada keskustella toisten huostaanotettujen lasten vanhempien kanssa. Esiin on tullut myös työntekijöiden tarve saada todellista tietoa lasten perheestä ja sen toiminnasta sekä pitää vanhemmat mukana lapsen elämässä tärkeimpinä tekijöinä, ettei lapsesta tule ”laitoksen omaisuutta”. Tarve on ammattilaisten ja perheiden avoimempaan, tutumpaan ja läheisempään yhteyteen. Toimintaedellytyksiä on eli lastensuojelulaki edellyttää panostamaan perhetyöhön, työmuoto on yritykselle taloudellinen ja lisäksi onnistuessaan markkinointietu. Hankkeelle on johdon tuki.

Perheillä ei ole viimekädessä päätösvaltaa huostaanottoa päätettäessä, vaan viranomaisilla on ”ratkaisupakko” ja itsenäinen harkintaoikeus. Päätöksen tekevät siis lasta kuullen aikuiset, viimekädessä viranomaiset. Pahimmassa tapauksessa vanhemmat kokevat sen niin suureksi uhkaksi, että eivät anna lapselleen lupaa hyötyä hoidosta muualla tai asettua sijaishuoltopaikkaan. Tällöin vaatii suurta ammattitaitoa ja myös usein kemioiden kohtaamista saada yhteistyö syntymään vanhempien ja sijaishuollon toteuttajien välille. Tämä on yleensä kuitenkin välttämätöntä, jotta lapsi voisi hyötyä ja myös hänen perheensä hyötymistä huostaanotosta, eikä siitä tulisi vain epäonnistunut yritys auttaa lasta.

Kun lastensuojelussa joudutaan puuttumaan lapsen ja perheen yksityiselämään, on erittäin tärkeää perustella päätökset selkeästi ja ymmärrettävästi. Sosiaalialan työssä on annettava perusteet ongelmiin puuttuvaan toimintaan. Toiminta ei ole mielekästä ellei ongelmista edetä yksilöllä oleviin voimavaroihin ja vahvuuksiin. Tämä koskee arjessa selviytymistä ja yhteiskunnassa osallisuutta vahvistavaa toimintaa. (Raunio 2006,19.) Sijaishuolto sinällään on lapselle ja myös usein perheelle syrjäyttävää eli yhteiskunnallisesta normaaliudesta sivuun joutumista. Tätä on tarkoitus yrittää vähentää ja auttaa perheitä takaisin oman selviämisen alkuun. Lapsi syrjäytyy jo siinä, että hän joutuu ulosuljetuksi keskeisestä integraatiosta ja hyvinvointia tuottavasta instituutiosta, vakaasta perhesuhteesta (Raunio 2006, 27). Toisaalta taas lasten parempi vointi parantaa ongelmia sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja psyykkisissä suorituksissa sekä näkyy parempana minäkäsityksenä ja ehkäisee näin syrjäytymisen riskiä (Raunio 2006, 107.)

Sijaishuoltoon sijoittaminen tai kotoa pois joutuminen lapselle tai lasten huostaanotto vanhemmille on jo itsessään raastavaa. Olisi tärkeää saada aikaan tunne, että kaikki ei ole menetettyä tai että kaikki ovat edelleen arvokkaita ja tärkeitä toimijoita, ensiarvoisen tärkeitä toisilleen. Arvostamisen tunne on myös oleellinen. Ihminen tarvitsee tunnetta, että hän on tärkeä ja merkityksellinen, osaava ja kykenevä. Laki antaa isot oikeudet viranomaisille ja on todella rankka asia useille vanhemmille ja tuntuu itsellekin vaikealta ajatella, että oikeus päättää omien lapsien asioista siirtyisi jollekin viranomaiselle. Usein vanhemmat tarvitsevat paljon aikaa ja yhteistyötä luottaakseen, että tulevat kuulluksi ja ovat edelleen lapsensa tärkeimmät asiantuntijat ja verkostot. Tämän vahvistamiseksi onkin tärkeää tehdä työtä.

Vaikka sosiaalihuollossa usein joudutaan tekemään ratkaisuja, jotka eivät asiakkaita miellytä, niin asiakkaan mielipiteet, toivomukset ja yksilölliset tarpeet on otettava huomioon. Huomioon on otettava lapsen lähiyhteisöt, joista hänellä on emotionaalinen ja moraalinen side ja ehkä luottamus. Myös lapsen mielipide on kuultava ja selvitettävä sosiaalihuollon asiakaslain mukaan. Kehittämishankkeeni perustuu juuri siihen, että vanhemmat tulisivat kuulluksi ja heidät otettaisiin huomioon tavalla, johon he ovat saaneet itse vaikuttaa.

Huostaanotto on väliaikainen toimenpide ja lastensuojelutoimenpiteiden tavoitteena on oltava aina lapsen palauttaminen perheeseensä eli perheen jälleenyhdistäminen. Sosiaalihuollon viranomaisilla on velvollisuus tukea tätä päämäärää ja pyrkiä johdonmukaisesti kohti tätä myös omilla toimillaan. (Räty 2007, 299). On siis tärkeää ja perusteltua panostaa perhetyöhön myös laitokseen sijoituksen aikana. Ei taas ole tarkoituksenmukaista sopeuttaa lasta liikaa laitokseen, jotta laitostumisen kautta lapsi ei vieraantuisi luonnollisista verkostoistaan. Myös lastensuojelun laitoshoidossa voi olla laitostumista niin, että lapsen elo sujuu hyvin laitoksessa, mutta luonnolliset verkostot sen ulkopuolella kapeutuvat ja lapsi vieraantuu ja laitostuu. Paluu normaalielämään ei onnistukaan. Viranomaisverkosto ei kuitenkaan voi koskaan korvata ihmisen luonnollisia verkostoja. Ihmisen sosiaalisten verkostojen huomioonottamisessa ja löytämisessä ja motivoitumisessa on ajattelun ydin.

Vanhempia ei tulisi jättää yksin sijoituksen jälkeen, jos vanhemmat ovat valmiit vastaanottamaan tukea ammattiauttajilta ja/tai vertaisryhmiltä. Avun tulisi olla sen kaltaista, että se tuo vanhemmille tunteen, että he ovat toimineet oikein mahdollistaessaan lapselle huolehtivan ja turvallisen hoidon pitkäaikaissijoituksessa. Vanhempia tulee tukea kasvussa jaettuun vanhemmuuteen, sillä tätä kautta saa lapsi myös luvan kiintyä sijoituspaikkaansa sekä näin voidaan turvata vanhempien arvokkuuden tunne. Huostaanotettujen lasten vanhemmille laadittua asiakassuunnitelman toteutumista tulee seurata, sillä lapsen mahdollisuus palata kotiin riippuu usein vanhempien olosuhteiden vakiintumisesta. Näyttöä vanhempien kuntoutumisesta tulee saada pitemmältä aikaväliltä, jotta saadaan varmuus

lapsen kasvuolosuhteiden pysyväluonteisesta paranemisesta. (Taskinen 2007, 84.)

Kasvatus- ja hoitoneuvotteluissa ja koulupalavereissa ym lapsen asioita käsittelevissä neuvotteluissa saatetaan joskus keskittyä liiaksi lapsen ongelmiin. Vanhemmille tulee toivoton olo, kun pitkältä ajalta eri ammattilaiset tuovat esiin erilaisia ongelmia ja haasteita. Tulee nähdä tuettavat voimavarat ja toivo. Viranomaiset saattavat antaa niin pätevää kuvaa itsestään, että vanhemmat ikään kuin väistävät roolistaan lapsen tärkeimpinä ihmisinä. Jotkut vanhemmista esimerkiksi ovat esimerkiksi kieltäytyneet noutamasta lastaan, jos ei matkoja korvata. Heitä on muistutettava, että kysymys on sinun lapsestasi ja päätöksesi vaikuttavat nimenomaan tähän omaan lapseesi.

Perhetyön tuloksena voi käytännössä tapahtua muutoksia, esimerkiksi vanhempien rähjäminen vähenee, rajojen asettaminen paranee, lapset rauhoittuvat ja suhteet lämpenevät. Lasten ei tarvitse hakea huomiota ikävillä tavoilla, kun mielekästä yhteistä aikaa käytetään tai vanhemmat voivat alkaa nähdä lapsen erilaisin silmin. Vanhemmat voivat alkaa nähdä oman käyttöksensä merkitystä suhteessa lapsensa käyttökseen.

Henkilökunta on tunnistanut muutostarvetta ja alkanut etsimään uusia ratkaisuja järjestelmän sisällä (Matthies, Kotakari ja Nylund 1996, 16). Tästä on esimerkkinä kehittämishankkeeni, jossa pyritään läheisverkostojen aktiivisempaan mukaan ottamiseen ja dialogin kehittämiseen avoimempaan suuntaan toiminnallisuuden ja lähemmän tutustumisen kautta. Toisaalta pyritään aktivoimaan vanhempia myös oma-apu tyyppiseen toimintaan. Onhan kyse vanhemmista, joilla on yhteinen ongelma (ainakin lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle). He voivat olla sekä avun antajia, että avun vastaanottajia toisilleen. (Nylund ym. 1996, 193). He voivat jakaa kokemuksiaan ja pyrkiä helpottamaan elämäntilannettaan tapaamalla toisiaan perhekahvilatyypisesti ja toiminnan merkeissä. Ammattiauttajan apu ei pysty aina, edes ollessaan todella pätevää, kilpailemaan oma-apuryhmien antaman vertaistuen kanssa, joka tarjoaa vuorovaikutusta. Toiminta helpottaa keskittymistä tehtävään.

Monesti vanhemmilla on niin suuri nähdäksi tuleminen tarve itsellään, että lapsen tarpeet tuntuvat jäävän taustalle. Vanhemmat vaativat keskustelu-aikaa, haluavat puhua puhelimesta tuntikausia ja loukkaantuvat kun siihen ei ole aikaa. He kaipaavat itse tukea ja osa hankkii sitä vaikka olemalla mahdollisimman hankala. Tuntuu helpommalta aiheuttaa vihaa, kuin jäädä huomiotta.

Sosiaalityön yhdeksi tehtäväksi nähdään työskentely osallistavan yhteiskunnan aikaansaamiseksi (Raunio 2006, 16). Mitä enemmän perheet löytävät toimivia käytäntöjä ja vanhemmat voimaantuvat, sitä paremmin auttamisjärjestelmä tekee itsensä tarpeettomaksi ja toteuttaa lastensuojelulain päämäärää sijoittaa lapsi takaisin perheeseen heti kun se on mahdollista. Syrjäytymisen ehkäisyä on jos lapset eivät vieraannu perheestään ja perheitä voidaan auttaa pääsemään kiinni ammattiavuttomasta arjesta.

Voidaan puhua myös sosiaalipedagogisesta työstä, joka tapahtuu pääasiassa ihmisten arjessa toimistojen sijaan. Siinä paneudutaan enemmänkin yksilön persoonallisuuden ja persoonallisen kasvun ja yhteiskuntaan kiinnittymisen turvaamiseen. Se on ihmis- ja vuorovaikutuskeskeistä toimintaa. Pyritään auttamaan ihmisiä itsepuun ja tuottamaan subjektiutta. (Hämäläinen 1999, 61.) Ihmisten uskotaan pystyvän vaikuttamaan omaan elämäänsä ja saamaan tiettyä elämänhallintaa, tähän pyritään subjektiuden korostamisella. Subjektius sisältää itsenäisyyttä, vastuun ottamista, toimimista moraalisena persoonallisuutena, tietoista itsensä kehittämistä ja omaan elämänsä kulkuun vaikuttamista, sekä osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnan toimintaan (Hämäläinen 1999, 62). Toimintaperiaatteina on dialogisuus, yhteisön käyttö ja kehittäminen, itsepuun auttaminen, kriittisen tietoisuuden herättäminen, toiminnallisuus, osallistuminen ja osallistaminen (Hämäläinen 1999,62). Perusajatuksena sosiaalipedagogisessa työssä on tarjota vaikeuksissa oleville ihmisille mahdollisuus osallistua, kohdata toisia ihmisiä, toteuttaa ja kehittää itseään, tehdä mielekkäitä asioita, kokea itsensä tarpeelliseksi ja toisten kanssa etsiä suuntaa elämässä (Hämäläinen 1999, 72).

Ajatuksenani oli myös, että itse käymme vanhempina lastemme koulujen tapahtumissa ja joulun ym. juhlissa. Nämä ovat nautittavia hetkiä. Miksi näillä lastensuojelun lapsilla ei ole tällaista? Miksi vanhemmat ovat poissa ja kaikkea leimaa ongelmiin käpertyminen ja ihmisten leimaaminen? Selvästi tuli projektin edetessä näkyviin, että kun vanhempia kutsuttiin lämpimästi tervetulleiksi ja korostettiin heidän paikallaolonsa tärkeyttä LAPSEN ilon takia sekä järjestettiin normaalia ohjelmaa (lasten esityksiä, yhdessä leipomista, ulkoilua, letun paistoa nuotiolla) ja luotiin hyväksyvää, rohkaisevaa ilmapiiriä, vanhempia saapui paikalle, hämmästyttävästi myös isiä, joita ei ole ennen ollut paikalla. Pyrittiin pois ongelmakielellä kommunikoinnista, lapsista kerrottiin hyvää ja he saivat tuoda esiin vahvuuksiaan. Ylpeys oli häpeän sijalla ja se tuntui hyvältä katsoa. Ajan kanssa ja luottamuksen lisääntyessä ongelmakohdat nousivat puheeksi vanhempien itsensä aloitteesta, jolloin asetelma oli paljon rakentavampi. Vanhemmat myös opettelivat itse ja toistensa avulla ratkaisemaan ongelmiaan ja selviytymiskykyjään.

Vanhemmuuden tukemisessa on kyse voimauttamisesta ja osallistamisesta. Tavoitteena on yhteisen, mielekkään toiminnan kautta luoda perheyhteisyyttä ja voimia arkeen. Keinoina uudet elämykset, muiden aikuisten seura, virkistystä ja innostusta toimimiseen lapsen kanssa myös kotona, tuki itsetunnolle, vanhempi-lapsi-suhteen läheneminen, varmuutta selviämiseen uusissa tilanteissa lapsen kanssa, yhteiset muistot, perheen merkityksen korostaminen. Yhdessä tekemisestä lapset saavat vanhempiensa huomiota ja yhdessä tekemisen kokemuksia, joita niin kipeästi kaipaavat. Havainnoinnin kautta tulee uutta ymmärrystä myös vanhemmille, kun he havainnoivat lastaan ja muiden perheiden toimintaa. Tavoitteena on myös lähentyminen viranomaisten kanssa ja keskustelut muiden vanhempien kanssa, joissa ongelmat ehkä suhteutuvat kun kuuntelee muiden ongelmia ja purkaa omia kokemuksiaan ja

tunteitaan. Tärkeää voi olla saada myös vinkkejä. (Roivainen, Nylund, Korkiamäki ja Raitakari toim. 2008, 133.)

Vuorovaikutus on myös työn kohde, koska työssä kiinnitetään huomiota ilmiöihin ja seikkoihin, jotka näkyvät ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Tärkeitä ovat perheenjäsenten suhteet, erityisesti lapsi-vanhempi -suhde ja siinä tapahtuva vuorovaikutus. Työn tavoitteena on lapsen vuorovaikutussuhteiden vahvistaminen. Kun kyseessä on ihmisten väliset suhteet, on pyrittävä miettimään kommunikatiivista etiikkaa. Kysymys ei ole vain puhumisesta vaan myös kuuntelemisesta. (Laitinen ym. 2006, 249.) Luottamus syntyy ymmärryksen kautta ja ymmärrys syntyy tiedon kautta (Haavikko ja Bremer, 2009.40). Tietoa saadaan taas dialogin kautta, kun on tarpeeksi aikaa kuunnella ja luoda ilmapiiri, jossa tietoa voi pelotta jakaa. Hyvällä vuorovaikutuksella työntekijä saa myös ammattiosaamisensa käyttöön. Hyvä vuorovaikutus on luottamuksellista. Luottamus ei synny sivutuotteena tai itsestään, vaan sitä kohti on pyrittävä rakentamaan aktiivisesti. Liian pian ei ole oikeuttakaan kajota liian henkilökohtaisiin asioihin, se voi tuntua jopa väkivaltaiselta. Kun luottamus on syntynyt voidaan siirtyä puhumaan vaikeammistakin aiheista, jos asiakas on siihen valmis.

Hankkeessani on pyritty huomioimaan vuorovaikutuksen mahdollisuus valitsemalla siitä kiinnostuneet työntekijät, keskustelemalla vanhempien kanssa, keskustelemaan työntekijöiden kanssa edellä kerrotuista vuorovaikutukseen ja sijaishuoltoon liittyvistä asioista ja rakentamaan työtä huomioonottaen eteen tulleet asiat, kuten vertaistuen kaipuu. Vaikka hanke on pitkälle toiminnallisin keinoin toteutettava, pyrkimys on ensisijassa vuorovaikutukseen ja ilmaisuun pääasiassa puheen kautta. Toiminnallisuus madaltaa kynnystä osallistua ja auttaa avautumaan. Tarkoituksena on luoda ilmapiiriä, jossa asiakkaiden on helpompi osallistua dialogiin ja avautua muussakin perhetyössä, neuvotteluissa ja luottamus työntekijöihin on lisääntynyt. Erilaisia työmuotoja on kokeiltu ja niistä on pyritty reflektoiden oppimaan. Valta-asetelmia on pyritty madaltamaan ja työntekijöitä saamaan lähemmäksi asiakkaita yhdessä toimien.

3.1 Vertaistuki vanhemmuuden tukemisen menetelmänä

Uudessa lastensuojelulaissa 2007/417 § 36 kuntaa kehoitetaan järjestämään lapsen ja perheen tuen tarpeisiin perustuvan asiakassuunnitelman perusteella lastensuojelun avohuollon tukitoimia, joista yhtenä esimerkkinä mainitaan vertaisryhmätoiminta. Lakiesityksessä vertaistuen lisäämistä perustellaan sillä, että se on osoittautunut tehokkaaksi tavaksi vaikuttaa perhetilanteisiin. Ongelmien käsittely yhdessä samassa tilanteessa olevien kanssa, tuo uutta näkökulmaa omaan tilanteeseen ja tuo tunteen siitä, ettei ole yksin ongelmiensa kanssa. Vertaisryhmätoiminnoista mainitaan esimerkkinä vanhempainryhmätoiminta. (Laki lastensuojelusta 2007/417.)

Parhaimmillaan vertaistuki voi tarkoittaa ymmärretyksi ja hyväksytyksi tulemisen kokemuksia ryhmässä. Vanhemmat tulevat tietysti hyvin erilaisistakin elämäntilanteista, toiset ovat ehkä työelämässä ja kaipaavat lähinnä virkistystä ja lepoa, toiset taas kotona ja kaipaavat ehkä sosiaalisia kontakteja. Tarkoitus on pyrkiä ammattilaisten ohjaamaksi vertaistukea hyödyntäväksi, toiminnallisiin työmenetelmiin perustuvaksi säännöllisesti järjestettäväksi palveluksi. Sekä lapsilla että vanhemmilla on mahdollisuus saada ryhmässä vertaistukea: vertaisuus ja muiden kokemusten jakaminen voivat vähentää tunnetta siitä, että on yksin omien asioidensa kanssa. Omasta elämästä puhuminen ja toisten elämäntilanteiden kuunteleminen antaa myös mahdollisuuden muilta oppimiseen ja oman elämän jäsentämiseen. Lastensuojelun asiakkailla ja siis myös lasten vanhemmilla erilaisuuden tunne ja erilaisuuden kokemukseen liittyvä leimautumisen pelko ja häpeä voivat arkielämässä estää liittymistä sosiaalisiin tapahtumiin. Häpeä on usein keskeinen tunne. Häpeä ongelmista ja häpeä lapsen laiminlyönneistä tai kaltoin kohtelusta. Häpeä voi olla hyvin lamaannuttava ja kaikkeen vaikuttava tunne. Siihen liittyy tunne, ettei voi saada anteeksi tai tilanne ei voi korjaantua. Sen taustalla on usein kunnioittavan vuorovaikutuksen puute. Ihminen kokee joka paikasta huonommuutta ja syyllisyyttä. Hän on usein tullut hylätyksi ja torjutuksi säännöllisesti. Häpeä voi olla ikään kuin puolustusmekanismi, jossa se on ”syvää ja kokonaisvaltaista syyllisyyttä, joka syntyy yrityksestä hallita päälle vyöryvää pahaa ottamalla paha omaksi ominaisuudeksi”. (Lund 2006, 100.) Lääke häpeään on kunnioittava vastavuoroisuus. Häpeä saa ihmisen usein eristymään ja välttämään vuorovaikutusta. Toisaalta voi olla kysymys syyllisyydestä, joka on tervettä ja sitä on pystyttävä käsittelemään yhdessä, jottei se jää hallitsevaksi tunteeksi. Tällöin syyllisyys liittyy johonkin tekoon tai tekoihin, eikä ole ihmisen kokemus, että hän on se ongelma.

Ammatillisuuden ja ystävyuden rajoja ei ole syytä alkaa kumoamaan vertaisryhmän toiminnan takiaakaan. Jos raja hämärtyy, syntyy tilanne, jossa ammattilaisen valta pysyy, mutta sen käyttöä ei sääntele ammatillisuuteen kuuluvat säännöt. Toisaalta jos työntekijä odottaa asiakkaan kertovan avoimesti asioistaan ja olemaan vähemmän varautunut, myös työntekijän on toimittava avoimesti ja inhimillisesti, välttämällä piiloutumista ammatillisten naamioiden taakse (Rostila 2001, 47-63).

Näyttää selvästi siltä, että vanhempien on helppo ottaa toisiltaan vastaan mielipiteitä ja neuvojakin. Itselle on mahdollista vetäytyä vähän kuin syrjään ja kuunnella ihmisten puhetta. Luottamuksen syntyminen tuntuu aina mysteeriltä. Sanat kuitenkin tuntuvat tuovan ihmisiä lähelle toisiaan. On pidäteltävä itseään ettei sekaannu asiantuntijamielipiteillään aitoon keskusteluun.

Kuntoutumisen kannalta on tärkeää kokea myötäelämistä, jakamista ja välittämistä. Tässä myös vertaisen tuki voi olla korvaamatonta. Ei kukaan ymmärrä toista niin hyvin, kuin se joka on itse kokenut saman, tällöin eläytyvä ymmärtäminen on helpompaa kuin muille. Myös yhteisön antama tuki on tärkeää, tämä edellyttää, että yhteisöön saadaan luotua

luottamuksen ja turvallisuuden ja tuen ilmapiiri. Se taas edellyttää, että yhteisö ei ole liian suuri. (Lund 2006, 79).

Vuorovaikutukseen liittyy myös sukupuoli. Perhetyössä voi isällä olla helpompi tehdä yhteistyötä miesohjaajan kanssa tai äidillä naisen kanssa. Esimerkiksi vertaistukiryhmässä voi äitien yhteys olla hedelmällisempää kun ryhmässä ei ole miehiä. Naisyhteys on jotain, jota ei tarvitse selitellä tai perustella. Sisar ymmärtää sisarta vähemmillä sanoilla kuin veli sisarta. Esimerkiksi äitiyteen liittyvät erityiskysymykset tai koetut tunteet voi olla helpompi jakaa naisryhmässä. Sama pätee varmasti miesryhmän kesken. Kokemus on osoittanut, että kun miehiä tulee enemmän kuin yksi, heidän on helpompi tulla uudestaan. Kun isiä oli paikalla 8 kappaletta, he alkoivat luonnostaan keskustella keskenään ja näyttivät selvästi viihtyvän.

Voidaankin kysyä voiko ammattityöntekijöiden apu, vaikka olisi kuinka ammatillista, pätevää ja hyvää tarkoittavaa, kilpailla vertaistuen kanssa. Vertaistuki tarjoaa vuorovaikutukseen avun antamisessa ja saamisessa arkielämässä. (Nylund 1996, 202.) Samanlaisia asioita kokeneille on yleensä helppo ymmärtää toistensa tunteja. Toisaalta voidaanko nämä kaksi, ammattiapu ja vertaistuki nähdä paremminkin toisiaan täydentävinä kuin kilpailevina. Viranomaiset ovat usein avainasemassa käynnistämään tämänkaltaisia ryhmiä ja kokoamaan niitä, mutta vetäjinä heidän professionaalisuutensa saattaa myös vähentää luontevuutta, välittömyyttä ja aitoutta (Matthies, Kotakari ja Nylund 1996, 213). Ryhmissä usein kokoonnutaan lievittämään henkilökohtaista pahoinvointia tai ratkomaan ja selvittämään omaa elämäntilannetta samanlaisessa tilanteessa olevien kanssa. Tuki voi parantaa osallistujien itsetuntoa ja taitoa selviytyä erilaisista kriisitilanteista. (Nylund 1996, 204.)

Vertaistoiminnan lähtökohta on, että kukaan ei ole iloinen ja suruinen yksin. Elämäkokemuksia vaihtamalla syntyy mahdollisuus kasvuun ja arjen kannalta uuden ja hyödyllisen oppimiseen. Erityisen suuri merkitys vertaistoiminnalla on kun elämäntilanne poikkeaa lähiympäristön tilanteesta. Näin on usein huostaanotetuilla perheillä, naapurustossa tai suvussa ei ehkä löydy muita samassa tilanteessa olevia ja luonnollista vertaistukea ei ole saatavilla, vaan tunne erilaisuudesta ja häpeästä korostuu. Arvopohjana vertaistukiryhmässä on tasa-arvoisuus, avoimuus ja toisen ihmisen kunnioittaminen. Tarkoituksena on sekä antaa, että vastaanottaa ja osallistuminen on vapaaehtoista, vastavuoroista ja osallistujiensa näköistä. Vertaistuen käyttö on lisääntymässä sosiaali- ja terveyspalveluissa ammattiapua täydentävänä tuen muotona. Vertaistoiminta ei pyri luokittelemaan ihmisen ongelmia tieteenaloittain tai koulukunnittain eikä etsimään ratkaisuja asiantuntijavallan alla oleviin kysymyksiin. Hyvinvointivaltiomallimme aliarvioi ehkä ihmisten ja perheyhteisöjen oman toiminnan ja kansalaistoiminnan merkityksen. Instituutiot ja ammattiroolit eivät välitä; vain ihmiset kykenevät rakastamaan toisiaan. Ammatillaiset eivät voi yleensä jakaa yhteisiä kokemuksia. (Niemelä ja Dufva toim. 2003, 31-34.)

3.2 Toiminnallisuus

Toiminnallisuus on tärkeimpänä välineenä ja keinona. Toiminnallisuudella yleensäkin on tavoitteena mm. kokemusten hankkiminen ja positiiviset muutokset ihmisen tunteissa, ajattelussa ja toiminnassa, joiden avulla muutokset yhteisössäkkin ovat mahdollisia. Toiminnan järjestämiseen tuntuu oman kokemuksenikin perusteella liittyvän aina yllätyksellisyyttä, saavat tulokset saattavat olla jotain muuta kuin suunniteltiin tai yllätyksiä tulee. Joskus tarkoituksena on saada korjaavia tai korvaavia kokemuksia, joskus vain viihtyä, saada iloa ja virkistystä ja olla yhdessä ja joskus selkeästi käsitellä ongelmakohtia kokemuksesta, reflektiosta ja siirtovaikutuksesta. Tärkeää on todellakin purkaa reflektion kautta kokemuksia, jolloin ne eivät jää irrallisiksi. Huomioon tulee kuitenkin ottaa tilanteet, joissa vanhemmilla ei ole keskustelu- ja itseanalysointitaitoja tai voimavaroja käsitellä esimerkiksi vanhemmuuttaan keskusteluissa. Lastensuojeluperheissä vuorovaikutusmallit ja selviytymisstrategiat ovat usein sellaisia, ettei puheella ole suurta merkitystä. Sen sijaan teot ja toimiminen voivat olla tutumpaa ja helpompaa.

Toiminnan muotoina voi olla monenlaisia kokemuksia, vaikka äärikokemukset voivat olla ikimuistoisia ja niitä on hienoa päästä kokemaan, on tärkeintä pieni ja hiljainen toiminta, jota vanhemmat voivat jatkossa lasten kanssa jatkaa. Lapset saavat yllättävän paljon hiljaisista metsäretkistä tai rauhallisesta yhdessäolosta luonnossa aikuisten kanssa. Toiminnallisuuden toteuttamiselle ei tarvita korkeaa kynnystä, toisaalta ei pidä lähteä riskeihin kokemattomana. Todelliset vaaratilanteet saavat enemmän turvattomuutta ja pelkoa aikaan kuin hyötyä. Joskus tuntuu, että ihmiset jakaantuvat niihin, jotka jäävät osastolle ja pohtivat asioita ja niihin jotka toimivat jatkuvasti. Olisi hedelmällisintä yhdistää nämä vahvuudet ja saada toimintaan lisää ulottuvuuksia.

Puhdas käytännön toiminta ja oppiminen, johon kuuluu ns. learning by doing -tyyppinen oppiminen, jolloin tyydytään puhtaaseen kokemuksen antamaan ärsykkeeseen, lienee yleisin toiminnallisuuden muoto. Tehdään yhdessä asioita, mutta niitä ei pureta tai käsitellä sen kummemmin. Toiminta ja reflektio eli kokemuslähtöinen/elämuspainotteinen oppiminen on kyseessä silloin, kun oppimistapahtumaan sisällytetään keskustelua ja reflektiota. Näin varmaankin toiminnan jälkeisellä tarkastelulla tarpeiden ja sisältöjen tavoitteet saavutetaan paremmin. Reflektiivisen ja kokemuksellisen oppimisen keskeisessä roolissa arvokkainta ei ole itse elämys, vaan siitä johtuva oppiminen, joka seuraa refleктоitaessa elämystä. Reflektiossa käytetään sanoja ja keskustelua, joiden avulla merkityksiä tulkitaan. Käsitän oppimisen tietojen lisäksi tietämyksen ja tietoisuuden oppimisena, jolloin oppiminen kytkeytyy kuntouttavaan opetusprosessiin. Reflektioon kuuluu verbaalinen kommunikaatio vanhempien kesken tai työntekijöiden ja vanhempien välillä. Meistä tulee kriittisesti reflektiivisiä, kun asetamme kyseenalaiseksi jonkin käsiteltävän ongelman vakiintuneen määritelmän.

Tässä laitoksessa on paljon toiminnallisuutta työmuotona ja se tuntuu olevan paras tapa lasten kanssa yhteyteen pääsemiseksi. Jotta myös vanhemmilla on mahdollisuus nähdä lapsensa uudessa valossa, yhteinen toiminnallisuus tuntuu hyvältä ajatukselta. Tarkoituksena olisi kehittää mielekästä, todellisista tarpeista lähtevää toimintaa yhdessä perheiden kanssa. Toiminta toteutetaan melko pienellä budjetilla, jotta sitä voisivat vähävaraisemmatkin perheet jatkossa tehdä lastensa kanssa. Tarpeen mukaan on mahdollista järjestää koko perheen toimintaa tai sitten esimerkiksi isät/lapset tai äidit/lapset toimintaa. Tarkoitus on kokeilla erilaisia malleja ja kokoonpanoja esim pelkät äidit tai pelkät isät jne. Toiminta voi olla kalastusta, sienestystä/marjastusta, perhekahvilaa, saunailtaa, telttaretkeä tms. Mahdollista on käyttää toimintakokemusmenetelmiä, joihin minulla on koulutus. Näillä voidaan tarpeen mukaan päästä purkamaan toiminnan ja keskustelujen kautta esim. luottamus-temaa.

Toiminta voi olla hyvin arkisista asioista seikkailuun, leireihin tai retkiin. Toiminta ja tekeminen aktivoi ja motivoi. Toiminnassa on hoidollisia elementtejä: toiminnassa syntyvä vuorovaikutus ja positiivinen ilmapiiri auttavat muutosprosessin etenemistä. Toiminnassa saadut elämykset ja oivallukset voivat olla merkittäviä oppimiskokemuksia. Toiminnallisuus on joustava, luova ja innovatiivinen menetelmä. Perhetyössä toimintaa pyritään tekemään tavoitteellisesti, suunnitelmallisesti ja asiakaslähtöisesti. Se ei ole puuhastelua, jos se on kytketty osaksi koko työprosessia ja sitä käytetään systemaattisesti tavoitteiden saavuttamiseksi. Toiminnallisuus menetelmänä tukee vanhemmuutta, joka on lastensuojelun keskeinen tavoite. Se on myös hyvin lapsilähtöinen työkäytäntö ja väline hyvän vuorovaikutussuhteen saavuttamiseksi.

3.3 Yhteisöllisyys

Ryhmätoiminta on aina tavoitteellista, mikä erottaa sen kerhotoiminnasta. Ryhmissä oli määritelty sekä ryhmien yhteisiä että yksilötavoitteita. Ryhmän rutiineilla on merkitystä. Ne tuovat rakennetta, ennakoitavuutta ja turvallisuutta ryhmään. Tärkeää on myös, että kaikki ryhmäläiset saavat tasapuolisesti aikaa ja huomiota. Jos jollain kerralla joku ryhmäläisistä jää vähälle huomiolle, on seuraavalla kerralla syytä pitää huoli, että hänen asiansa saa tilaa. Muutenkin edelliseen kertaan on hyvä palata, jos silloin on tapahtunut jotain osallistujia puhuttavaa.

Mikä tahansa yhteenliittyminen ei ole yhteisöllisyyttä. Perhe ei ole itsestään selvästi yhteisö, vaan sen ihmisten välisissä suhteissa voi olla myös vihamielisyyttä, kateutta tai katkeruutta. (Kurki 2000,129.) Yhteisöllä on kasvattava merkitys, jolloin oppiminen liittyy sosiaalipedagogiseen viitekehykseen ja strategioihin: koetaan elämyksiä ryhmässä ja opitaan yhteisten tunne-elämyksien välityksellä. Sosiaalialan työssä sosiaalisen käsite on paljon korvattu yhteisön käsitteellä (Laitinen ym. 2006,228). Kehittämishankkeessanikin on kysymys yhteisöstä. Selvästikin lasten kanssa on hoidossa pyritty yhteisöllisyyden huomioimiseen,

mutta tässä perhetyön muodossa yhteisö on laajempi, siihen kuuluvat myös lasten perheet. Toisaalta vanhemmat voivat tuntea kuuluvansa omaan yhteisöönsä. Uudessa yhteisön käsitteessä keskeistä ovat sosiaaliset verkostot, joilla on yhteistä arvo- ja merkityspohjaa (Laitinen ym. 2006, 228). Vanhemmilla ei välttämättä löydy yhteistä arvopohjaa, sillä heidän sosiaaliset taustansa ja tarinansa ovat hyvin monenlaisia, mutta yhteistä on se merkitys, että heillä kaikilla on yhteinen kipeä asia, oman lapsen huostaanotto ja sijoitus pois kotoa, toisaalta yhteinen toive on oman lapsen parempi arki ja kotiinpaluun mahdollistaminen. Huostaanotto on asia, josta on yleensä hyvin vaikea puhua häpeän ja syyllisyyden takia. On myönnettävä omiakin epäonnistumisiaan. Myös perhettä pyritään projektissa tukemaan omana yhteisönään, johon lapsi vahvasti voisi edelleen kuulua.

Parhaimmillaan vanhemmat voivat saada kokemuksen yhteisöön kuulumisesta. Ongelmien keskellä ihminen helposti käpertyy itseensä häpeässään ja sulkeutuu muilta, seurauksena on yksinäisyyden kokemukset ja ahdistus. Tästä ulospääsemistä ja avautumista avullekin voi auttaa kokemus yhteisöön kuulumisesta. Ongelmana voi olla, että jotkut ihmiset tarvitsevat turvallisen kahdenkeskisen vuorovaikutussuhteen purkaakseen avuntarvettaan. Ryhmässä on jo ollut ihminen, joka tulee kyllä usein tapaamisiin, mutta ei kykene niissä olemaan vaan lähtee ahdistuneena ja raivoissaan kesken pois. Hänen oloaan on pyritty helpottamaan kahdenkeskisillä keskusteluilla ennen hänen poistumistaan. Irrallisuuden ja ulkopuolisuuden kokemuksiin ryhmällä voi olla helpottava vaikutus tai pahimmillaan se voi tietysti epäonnistumisen tunteena lisätä juuri näitä kokemuksia. Sosiaaliin suhteisiin liittyviä pelkoja ja epäluottamusta voidaan pyrkiä helpottamaan mikä edistää laajemmin yhteiskuntaan kiinnittymistä myös. (Raunio 2009, 278.)

Yhteisöllisyyden ensi askeleita on, että vanhemmat tutustuvat toisiinsa tai edes tunnistavat toisensa tavatessaan. Kokoontumiskertojen määrä ja kesto vaikuttavat tutustumisen asteeseen. Myös vapaamuotoiselle yhdessäololle voi jättää tilaa, vaikka alkuun se on tehnyt lähinnä tukalia hiljaisia hetkiä, kun ihmiset eivät tunne toisiaan. Yhteisöllisyys on kuitenkin jotain sellaista, jonka syntymiselle voi antaa mahdollisuuksia, mutta jota ei voi väkisin synnyttää. Samantapainen elämäntilanne voi sitä synnyttää. Vanhemmat saatetaan yhteen, mutta he valitsevat itse kehen haluavat tutustua lähemmin. Yhteisöllisyyttä voi edistää yhteisellä toiminnan suunnittelulla ja sosiaalisten suhteiden muodostumista edistää huumoripitoinen ja lämmin ilmapiiri sekä luottamuksellisuus. Vetäjillä on tärkeää vetää hiljaisia mukaan rohkaisten. (Roivainen ym. 2008, 137.)

Yhteisöllisiä suhteita kuvattaessa voidaan ajatella sinän ja minän välistä suhdetta, jossa korostuu yksilön arvokkuus ja toisaalta sosiaalisuus. Persoona yhdessä toisen persoonan kanssa. Kyse on jakamisesta ja aito reflektiivisyys on aina pohjimmiltaan dialogista. Aito suhde on avoimuutta, suoruutta molemminpuolisuutta ja läsnäoloa. Toinen ihminen kohdataan koko olemuksella, aidosti, vertailematta. Toista ei kohdella alempiarvoisena, esineenä, jota ei osata kuunnella. (Kurki2000, 131.)

4 KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT

4.1 Eettisten kysymysten pohdintaa

Kehittämishankkeessani on mukana ohjaajia työntekijöinä, sijoitettujen lasten vanhempia ja lapsia. Vanhempien toiveita on tarkoitus ottaa huomioon mahdollisimman paljon. Näiden selvittämiseksi on tarkoitus tutkia asiaa käyttämällä kyselyä. Ennen tätä kyselyä on eettisesti oikein antaa riittävästi tietoa tutkimuksesta, johon pyydetään. Tutkimuksen osallistuvilta tulee olla suostumus ja tutkittaville tulee taata luottamuksellisuus tutkimuksen aikana. Tutkimustietoja ei käytetä tai luovuteta muuhun tarkoitukseen ja tutkimuksessa kerätään vain tutkimuksen kannalta olennaista tietoa. Tutkittavilla on oikeus tulla kohdelluksi kunnioittavasti ja rehellisesti tutkimuksen aikana. Opinnäytetyöni aineiston hankintaa varten laadin haastateltaville kirjallisen tiedotteen, jotta he voivat antaa kirjallisen suostumuksensa riittävän informaation pohjalta. Tutkijana sitoudun kirjalliseen tiedotteeseen ja sen oikeaan toteuttamiseen käytännössä. Käsittelen ja säilytän tutkimusaineistoa turvallisesti, ja hävitän sen tutkimusraportin julkaisemisen jälkeen. Uskon, että opinnäytetyö tuottaa hyvinvointia osallistujille.

Lähtökohtana tulee olla, että jokainen ihminen omistaa itseään koskevat tiedot ja hänellä on oikeus antaa tai olla antamatta niitä toiselle ihmiselle. Tutkimuksen eettisyys edellyttää, että tutkittavien on käsitettävä mihin hän antaa suostumuksensa. Minulla on moraalisia velvollisuuksia niitä ihmisiä kohtaan, joita olen haastatellut luottamuksellisesti. Totuudenmukaisuuteen pyrkiessä on aina pohdittava, mitä tutkimuksista ja kirjoituksesta mahdollisesti seuraa.

Sijoitettujen lasten kohdalla on aina jouduttu käyttämään jonkinlaista viranomaisten valtaa ja perheen asioihin on jouduttu puuttumaan. Edelleen vanhemmilla voi olla tunne kontrolloinnista, kun ohjaajat ovat mukana ryhmässä. Heillä voi olla tunne, että pitää varoa mitä puhuu, ettei sanomisia käytetä heitä vastaan. Jos tulisi esiin asioita, jotka vaikuttavat lapsen asioihin tai joita on kerrottava sosiaalityöntekijälle, olisi tilanne vaikea. Haasteena ja jännitteenä on lastensuojelutyössä aina jännite vapaaehtoisuuden ja pakon välillä. Kysymystä tuen ja kontrollin suhteesta on mietittävä. Oikeanlainen vallankäyttö luo myös turvallisuuden tunteita. Tuntuu hyvältä kun kohtaa ihmisen, joka ikään kuin ottaa ohjat käsiinsä tarvittaessa ja käyttää ammattitaitoaan asiassa, jossa itse on kyvytön pärjäämään.

Pohdittava asia on mahdollinen ristiriita vanhempien auttamisen ja lasten tarpeiden välillä. Vanhemman avun tarpeet ja halu ymmärtää vanhempien vaikeita olosuhteita eivät aina edesauta parhaalla mahdollisella tavalla lasten tarpeiden huomioimista ja toteuttamista. Tietenkin lasten auttaminen on tarkoituksenmukaista toteuttaa vanhempia auttamalla ja vanhempien hyötyessä lapsikin hyötyy. Työntekijän on tärkeää miettiä tietoisesti työskentelyä

lapsen tarpeiden ja lapsen ja vanhemman suhteen kautta. Toisaalta laitoksen perustehtävä on lapsen tarpeiden ensisijaisuus ja lasten auttaminen, mikä tulee pitää mielessä koko ajan. Perustehtävä on konkreettista työskentelyä lapsen hyvinvoinnin lisäämiseksi ja lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen tukemiseksi. Työskentelyssä käsiteltävät teemat, keskustelut ja tukitoiminta tähtäävät lapsen hyvinvointiin ja tilanteen mukaan myös lapsi osallistuu siihen. Vanhemmuuden kysymyksiä tarkastellaan aina tietoisesti suhteessa lapseen ja lapsen tarpeisiin

Lait ovat hyvä, mutta eivät riittävä perusta eettisyydelle. Myöskään yksilöiden mahdollisesti hyvin vaihtelevatkaan eettiset periaatteet ovat yksistään riittämättömiä. On keskusteltava yhteinen eettinen perusta, johon työntekijöiden on sitouduttava kuten perustehtävään. Tämä vaatii arvokeskustelua. Eettisistä normeista voidaan erotella niihin, jotka määrittelevät koko organisaation tarkoitusta, sekä niihin käytännöllisimpiin normeihin, jotka ohjaavat konkreettista päätöksentekoa ja niihin sääntöihin, jotka ohjaavat arkipäivän toimintaa. (Verkkojulkaisu 2008, Sinkkonen 6) Lastensuojelulain mukainen toiminta on itsestäänselvyys, vaikkakin jotkut käsitteet ovat hyvinkin monella tapaa toteutettavissa ja vaativat reflektointia tilannekohtaisesti, tällainen on mm käsite lapsen etu.

Sosiaalialalla on itsestään selvää vaitiolovelvollisuus ja tämän tulee toteutua luonnollisesti vaikka tilanteet ovat vapaamuotoisia ja tuttavallisiakin. Myös perheiden asioita ei tule tuoda julki toisille perheille, elleivät perheet näin itse tee.

Oxfordin yliopiston professori, merkittävä visionääri Muir Gray toteaa: ” Jos et epäile itseäsi ja tekojasi vähintään kerran viikossa, teet väärä asioita.” Pystyäksemme eettiseen toimintaan on siis kyseenalaistettava, ihmeteltävä ja oltava rohkea. (Heiskanen ym. 2007,186.) Eettinen rohkeus on usein sen tekemistä, mikä tuntuu oikealta, mutta pelottaa. Joutuu usein menemään pelon ja epämurkavuuden alueelle puolustaessaan eettisesti oikeaksi näkemäänsä asioita. Sellaiset ajatusmallit kuin: ”ei kuulu minulle” tai ” kaikki muutkin tekevät niin”, eivät kuulu eettiseen toimintaan. Asioihin on tartuttava ja puututtava ja niistä on puhuttava ääneen.

Työ perustuu jokaisen ihmisen luovuttamattomaan ihmisarvoon. Ihmisten itsemääräämisoikeutta tulee tukea, eikä pyrkiä vallankäyttöön. Ihmisen oma vastuu on tärkeä asia. Onko ihminen vastuussa ongelmastaan ja/tai sen parantamisesta? Tarvitaan tasapainoa, liika terapeuttisuus voi johtaa vastuun välttelyyn, liika demokratia taas antiterapeuttisuuteen (Kaipio, Ruusniemi 2009, 78). Jokaisella on vastuu omasta käyttäytymisestään, eikä uhrimieliala vie ketään eteenpäin. Omia epäonnistumisia tai väärä tekoja ei pidä laittaa muiden syyksi, toisaalta ihmisellä on vastuu pyytää apua ja myöntää tarvitsevansa sitä. Tarpeen on oppia käsittelemään tunteitaan ja ilmaisemaan niitä. Työntekijän tulee kyetä vuorovaikutuksessa ottaman vastaan vihan, pelon ja tuskan ilmaisua ja myös ehkä myönteisiä tunteita. On varottava ettei asiakkaasta tule riippuvaista potilasta, jolla ei ole vastuuta

itsestään tai omasta hoidostaan.

Suomessa sosiaalialan ammattilaisten eettisiä ohjeita (Arki, arvot, elämä, etiikka 2005) julkaisee Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestöt Talentia ry. Sosiaalialan eettisiä periaatteita ovat ihmisarvo ja oikeudenmukaisuus, itsenäisyys ja elämän hallinta, syrjäytymisen poistaminen, syrjinnän vastustaminen, väkivallan vastustaminen, asiakkaan yksityisyyden suojaaminen, asiakkaan osallisuus ja itsemääräämisoikeus ja henkilökohtainen vastuu.

Eettisesti on tärkeää, että ryhmien sisältö ei mene täysin viihteelliseksi. Työnantaja edellyttää, että työllä, josta he tässäkin tapauksessa meille työntekijöille maksavat, on tietyt tavoitteet ja niihin kuuluu, että keskustelussa ei liikuta koko ajan ns. mukavuusalueella. Tarkoituksena on keskusteluissa ja asioiden käsittelyssä sivuta myös vaikeampia ja lapsen hyvinvoinnille tärkeitä asioita tai ongelmia.

Tuleeko lapselle tai vanhemmille jotain haittaa tai ikäviä seuraamuksia, jos vanhemmat eivät halua tai pysty osallistumaan? Muun henkilöstön motivointina toimii työn mielekkyyden mahdollinen lisääntyminen, kun porkkana ei ole lisätuloissa tms. vaan työmäärä lisääntyy entisestään ja kehitystyö on pahimmillaan lisätaakka, parhaimmillaan hyvinkin palkitsevaa. Vanhempien kohdalla voidaan törmätä eriarvoisuuden kohtaamisen tunteisiin, voi olla että ryhmämuotoinen toiminta ei sovi kaikille.

On pyritty miettimään onko tällä työmuodolla moraalinen oikeutus, edistääkö se sosiaalialan arvojen ja eettisten periaatteiden toteutumista (Raunio 2009, 91). Ihmisarvo ei riipu elämästä onnistumisesta tai hyvästä käytöksestä tai toiminnasta. Ihmisten itsemääräämisoikeutta on kunnioitettava, vanhemmat tekevät omat ratkaisunsa ja ottavat tarjotusta avusta sen minkä kokevat tarpeelliseksi ja saavat hylätä lopun. Oikein hankalasti käyttäytyvän, vihamielisen, syyttelevän vanhemman kohtaaminen ryhmässä on ollut haastavaa, jotta työntekijät eivät ala pitämään häntä eriarvoisena perustuen hänen yhteistyökykynsä puutteisiin. Kun usko vanhempaan on koetuksella, on tunteet pyrittävä laittamaan sivuun ja käsittelemään sopivassa tilanteessa niiden haittaamatta suhtautumista ihmiseen. Epäuskolla ei onnistuta kuin keskittymään vaikeuksiin ja ongelmiin. Pyritään myös edistämään vanhempien äänen kuulumista sosiaalityöntekijöille päin ja rohkaisemaan heitä ilmaisemaan neuvotteluissa ja muussa yhteistyössä mielipiteitään ja toiveitaan. Liittyykö työhön muutosvaatimuksia? Onko vanhempien saamansa toiminnan hinnaksi muututtava vai riittääkö hyvä yhteinen kokemus ja välittämisen osoitus? Ryhmämuotoisella toiminnalla luultavasti pystytään helpommin välttämään riippuvuuden kehittymistä. (Raunio 2009, 93-94, 102.)

4.2 Perhetyön kehittämistarve lastensuojelulaitoksessa

Lapsen sijaishuolto on järjestettävä niin, että sijoituspaikan etäisyys ei ole este yhteydenpidolle lapselle läheisiin henkilöihin (Räty 2007, 307). Näin ei aina käytännössä ole, osalle sijoitettujen lasten vanhemmille tuntuu esimerkiksi kahden tunnin ajomatka kovasti rajoittavan näkemistä. Vaikka matka lapsen kanssa korvataan matkakuluina, ei laitos järjestä kuljetuksia ja lapset eivät saa laitoksen sääntöjen mukaan matkustaa yksin, joten jos vanhemmat eivät jaksu tulla noutamaan, etäisyys vaikuttaa. Vanhemmat eivät mm. pysty osallistumaan perheprojektin tapaamisiin matkan takia, mikä on ollut lapselle valtava pettymys. He eivät näe tarpeelliseksi ajaa lapsen takia matkaa. Kuitenkin yhteydenpidon edistämismotivaatio velvoittaa edistämään lapsen ja vanhempien yhteydenpitoa ja tukemaan mahdollisuuksia pitää yhteyttä ja tavata lasta. Vanhempien taloudellinen tilanne ei saa olla esteenä tapaamisille, vaan siihen voidaan viimekädessä anoa toimeentulotukea kulujen korvaamiseksi. Mikä on riittävä määrä tapaamisia, on määriteltävä asia.

Kehittämishankkeessani joku vanhemmista koki, että hänen lapsensa osallistuminen koko laitoksen yhteiseen retkipäivään (johon siis osallistuu vain kyseiseen laitokseen sijoitettujen lasten perheitä) tekee hänen lapsestaan näyttelyesineen. Lapsella on oikeus olla salaa laitoksessa. Sosiaalihuollon asiakkuuden paljastaminen ei lain mukaan ole sallittua. Onko kuitenkaan lapsen etu joutua ikään kuin häpeämään laitoksessa asumistaan, eikö tästä kerro vanhempien häpeä tai pelko, että lapsi leimautuu. Vanhemmat tuovat ja hakevat lapsia lomille, joten he tapaavat joka tapauksessa muitakin laitoksen lapsia. Toisaalta vanhemmilla ei ole siten lupaa esimerkiksi valokuvata tapahtumia, kun muiden lapsista ei voi ottaa kuvia.

Vaikeat kokemukset aktivoituvat helposti, kun tulee tilanne, joka muistuttaa niistä. On välillä turhauttavaa, kun ihminen ei tunnu pääsevän eteenpäin tai tulee takapakkeja. Toisaalta on muistettava, ettei asiakkaan edistyminen ole työntekijän vastuulla. Hän voi tarjota apuaan, mutta jos sitä ei haluta ottaa vastaan tai käyttää, työntekijän ei pidä kokea sitä henkilökohtaisena tappiona. Usein painolastia on asiakkaalle kertynyt vuosien ajan, joten siitä poisoppinen ei onnistu hetkessä, vaan vaatii valtavan määrän toistoja ja muutos on haasteellista.

Toivoa antaa, että yhdenkin turvallisen ihmisen kohtaaminen voi muuttaa muuten katastrofissa asuvan lapsen maailmaa. Sosiaalialalla on vaikeampi vetäytyä ns. teknisen osaamisen taakse, kuin esimerkiksi lääketieteessä. Toisaalta aina on mahdollista katsoa asiakkaita jotenkin ylhäältä päin, ylemmydentuntoisesti. Joskus asiakkailla on ennakoasenne, että viranomaiset arvostelevat tai tuomitsevat, vaikka paras asiantuntemus oman lapsen suhteen on vanhemmilla.

Kiireellisillä aikatauluilla tai tulosvastuulla saatetaan vaikeuttaa tärkeitä perustehtäviä, kuten kohtaamista tai vuorovaikutuksen rakentamista. Tarvitaan aikaa ja halua kuunnella.

Ammatillisestikin oppinut ihminen tarvitsee kykyä olla metodeista ja lähestymistavoista vapaana ihminen toiselle ihmiselle. Todellinen jakaminen taas vaatii välittämistä. (Lund 2006, 77.) Pystyäkseen ilmaisemaan itseään, kovia kokenut ihminen tarvitsee usein paljon aikaa ja pitkäkestoista vuorovaikutusta. Jaksakseen tätä työntekijä tarvitsee välittämistä. Toisaalta välittäminen lisääntyy molemmin puolin sitä mukaan kun toista opitaan tuntemaan ja yhteisiä kokemuksia tulee. Pelkkä halu muuttaa toista tai saada aikaan tuloksia voi taas olla vallankäyttöä tai ehdollista auttamista.

Kenellä on vastuu? Voivatko lapset olla vastuussa elämästään, jonka lähtökohdat ovat jo olleet vaikeat. Mahdollisesti sukupolvelta toiselle jatkuneet ongelmat ovat estäneet vanhempia täyttämästä lapsen tarpeita. Miksi jotkut silti selviävät ja toiset eivät? Onko kyse oman vastuun kantamisesta vai siitä, että on kuitenkin löytynyt jokin tuki elämän varrelta? Missä asioissa ja miten paljon ihmiset ovat vapaita itse valitsemaan elämässään. Onko ihmisen itse haluttava muutosta vai voidaanko motivaatio saada aikaan ulkopuolelta? Ilman omaa tahtoa ja halua kuntoutuminen on tuskin mahdollista. Ihmisellä on luonnostaan tarve ”normaaliin” tai onnellisempaan elämään, tätä halua on varmaan mahdollista vahvistaa ja tukea, mutta se vaatii pitkäjänteisyyttä, epäonnistumisten sietoa ja sitoutumista. Vaikka asiakas oppisi luottamaan työntekijään, se ei riitä, vaan hänen on opittava vastuullisuuteen itsessään. (Lund 2006, 87.) Pelkkä työntekijään syntyvä suhde voi muuttua riippuvuussuhteeksi ja paranemista estäväksi tekijäksi, jos siihen ei liity vastuun pysyminen ihmisellä itsellään. Vaikka tarvitaan päätös haluta jotain muutosta elämään, pelkkä päätös ei riitä. Itsekurin lisääminen ei sinällään poista ongelmia. Tarvitaan pitkäjänteistä työtä. Toisaalta ihmisellä on suuri tarve pysyä tutussa ja turvallisessa ja hän saattaa yhä uudestaan toistaa elämänsä tragedioita, vaan koska ajatus muutoksesta on liian pelottava.

Miten luoda luottamuksellinen suhde ja samalla ”arvioida vanhemmuutta” tai kerätä perheen tilanteesta tietoa sosiaalityölle? Miten toimia asiakkaan suuntaan avoimesti ja luoda luottamuksellinen suhde tässä roolissa? Työntekijä ei voi ”liittoutua” sen enempää perheenjäsenten kuin sosiaalityöntekijänkään kanssa, vaan hänen on toimittava eräänlaisen välittäjän roolissa avoimesti ja luottamuksellisesti molempiin suuntiin. Toimivan asiakassuhteen luomisessa ja ylläpitämisessä korostuu myös työntekijän taito toimia ammatillisesti ja säädellä etäisyyttä. Kaverisuhteita ei ole tarkoitus kuitenkaan luoda. On tärkeää rajata ryhmien koskevan ennen kaikkea perustehtäväämme eli lasten hyvinvoinnin edistämistä. Kun vanhemmat voivat hyvin, lapsi voi perheessä paremmin. Kuitenkaan ei ole tarkoitus painottua vanhempien henkilökohtaisiin ongelmiin tai toimia heidän terapiamuotonaan, vaikka käsiteltävät asiat vaikuttavatkin myös heidän hyvinvointiinsa.

4.2.1 Pohdintaa tavoitteista

Kun tavoitteita asetetaan, niiden tulisi olla riittävän pieniä, jotta lisätään onnistumismahdollisuuksia ja onnistumisten kautta motivaatiota. Tavoitteiden pitäisi myös

olla melko konkreettisia ja määriteltävissä olevia. Niiden tulisi olla myös perheen elämänolojen kannalta realistisia ja saavutettavissa olevia.

Ihmisen muutoshalukkuuteen liittyy se, että uusi pelottaa, ihminen ei ole siinä kotonaan. Hänellä on tarve olla subjekti, olla jotakin, halu olla tarvittu, tahto olla hyväksyty ja tärkeä. Kun ihminen astuu uuteen hänellä ei ole halua siirtyä sinne missä hän ei ole yhtään mitään. Hän ehkä tuntee ettei osaa toimia lapsen kanssa tai tiedä mitä tämä haluaa hänestä. Ei auta, että työntekijät määrittelevät muutoksen tarpeen ja suunnan, koska asiakas ei tällöin sitoudu niihin. Työntekijänä voi auttaa asiakasta perustelemaan muutoksensa ja asiakkaan on itse oltava muutoksensa subjekti. Ihmisen on ensin koettava tulevansa hyväksytyksi sellaisenaan, ilman muutosvaatimuksia, jolloin hän voi itse havaita muutoksensa tarpeellisuuden sen sijaan, että joutuisi perustelemaan oikeutustaan tulla hyväksytyksi vastareaktiolla. (Särkelä 1994, 50.) Voiko tavoitteena olla ihmisen muuttaminen? Mihin pyritään vaikuttamaan kun vaikutetaan häiriöihin vuorovaikutuksessa, vuorovaikutukseen osallistuviin ihmisiin? Koska toisen puolesta ei voi oppia, on kyseessä oppimisen edellytysten luominen, jotta ihmisellä on mahdollisuus itse valita kasvaminen. (Särkelä 1994, 39.)

Ihminen tarvitsee apua tai omaa kykyä reflektiiviseen ajatteluun pystyäkseen murtamaan kaavojaan. Reflektiivisessä toiminnassa on oivallettava, että todellisuus ja minun kuvani siitä ovat kaksi eri asiaa (Särkelä 1994, 34). Muodostan kuvan oman käsitykseni mukaan ja sen käsityksen perusteita on pystyttävä avaamaan ja näkemään asioita myös toisen ihmisen todellisuudesta tai kyettävä muuttamaan käsityksiään.

Tarvitaan asiakkaaseen uskomista, antautumista keskusteluun, yhteistyössä lisääntyvää voimaa, itseparantumisen tukemista, sosiaalisten suhteiden ja yhteenkuuluvuuden tunteen lisäämistä ja asiakkaan vahvistumista tukevien puitteiden luomista. Puitteita ei tietenkään voida luoda asiakkaan puolesta, vaan hänen on itse määriteltävä omin sanoin pulmansa, pyrkimyksensä ja vahvuutensa (Rostila 2001, 40-41). Valmiita vastauksia ei ole tarkoitus edes yrittää antaa. Ihmisen toiveina on tulla hyväksytyksi, ymmärretyksi ja kohdatuksi.

Perinteisesti auttamissuhteissa tilanne ei ole symmetrinen, puhutaan asiakkaiden ei työntekijän asioista, työntekijä ohjaa keskustelua ja luo asiakkaalle tilaisuuksia ja paikkoja kertoa asioistaan (Rostila 2001, 43). Estääkö tämä vertaistuen toteutumista? Toisaalta vaaditaan samoja asioita ryhmän kanssa kuin yksilöidenkin eli työntekijä on aito ja teeskentelemätön, kykenee hyväksyvällä ja lämpimällä suhtautumisellaan luomaan tilanteeseen leppoisaa, turvallisen ja luottamuksellisen ilmapiirin ja kykenee keskustelun kuluessa säilyttämään ymmärtävän kontaktin ja osoittamaan empatiaa ja ilmaisemaan tilanteen tajuamista. Lähtökohtana on ei-hierarkkisuus, pyrkimyksenä tasa-arvoinen dialogi (Teemu Rantanen 2009).

Vanhempien kanssa toimiessamme on oltava empaattinen ja herkkä, koska käsitellään arkoja

ja henkilökohtaisia, kipeitäkin asioita. On ehdottomasti vältettävä asetelmaa, jossa työntekijät ovat asiantuntijoita, jotka katselevat alaspäin epäonnistuneita vanhempia. On korostettava vanhempien ensisijaista asiantuntijuutta lapsiinsa nähden. Tätä tukee myös se, että työntekijät pyrkivät olemaan vaan sivuroolissa kun on kyse vertaistukiosioista. Turvallisuuden ja luottamuksen ilmapiirin luominen on ensisijaista. Tästä on odotettavissa henkistä hyvinvointia ja tuloksia. Toimivan suhteen luominen edellyttää myös työskentelyn läpinäkyvyyttä ja asioista suoraan puhumista. Toisaalta asiakkaalle on annettava aikaa ja tilaa tuottaa asioita omaehtoisesti. On tärkeää motivoida ja suostutella asiakasta hyvään yhteistyöhön, ja toisaalta samalla tulee ottaa puheeksi ehkä ikävätkin ja epämieluisat asiat. Tavoitteena voi olla etsiä ratkaisuja ja muutosta, jotta lapsen olisi parempi palata kotiin.

Yhteistyö vanhempien kanssa on tietysti laitoksen perhetyönä ollut paljon muutakin kuin virallisia palaverreja. Puhelimessa tai kohdattaessa vaihdetaan ajatuksia ja keskustellaan vapaamuotoisemmin. Yhteistyö sujuu sitä paremmin, mitä paremmin tunnetaan. Tuntemista edistää puhuminen, kertominen niin suunnitelmista kuin tunteista. Myös ammattilaisten on mahdollista samaistua toistensa näkemyksiin niin, että asiakas aletaan nähdä yhden näkemyksen mukaan. Erilaiset näkemykset tuovat kuitenkin uusia mahdollisuuksia. Tarkoituksena on jokaisen osallistujan kuulluksi tuleminen ja kuuleminen. Jokainen puhuu vuorollaan ja häntä ei kommentoida. Puhuminen ja kuuleminen on eriytetty. (Sosiaalityön työmenetelmät sosweb)

Asiakastyössä tehtävä arviointi on eettisesti haastava alue, koska arvioinnille on luonteenomaista arvottaa toimintaa ja sen tuloksilla voi olla vaikutuksia arvioinnin kohteena olevien perheiden elämään. On mietittävä, miten vanhemmuuden riittävyttä lapsen tarpeiden ja hyvinvoinnin kannalta voidaan arvioida miettimättä liiaksi vanhemman persoonaa ja vanhemmuuden taitoja. Kehittämishankkeen työntekijöillä on kaikilla itselläänkin lapsia ja se tulee luultavasti näkymään keskusteluissa. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole arvottaa ”oikeanlaista” kasvatusta sen pohjalta, miten työntekijät itse ovat toimineet omien lastensa kanssa. Lähtökohtana on, että arvioinnin kohteena eivät ole niinkään vanhemman taidot, tiedot ja persoonallisuus, vaan lapsen hyvinvointi ja vanhemman toiminnan vaikutukset lapseen. Lapsen hyvinvointi on olennainen ”mittapuu” ja kohde vanhemmuuden arvioinnissa. Vanhemmuuden arvioinnissa tärkeimmät tiedonlähteet ovat lapsen ja vanhemman omien näkemysten ja kokemusten kuuleminen sekä lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen havainnointi. Lisäksi tärkeää on havainnoinnin ja arvioinnin erottaminen - mikä on havainnointia eli nähdyn, kuullun ja konkreettisesti tapahtuneen työstämistä, tiedostetuksi tekemistä ja raportointia, ja mikä taas jo pidemmälle menevää päättelyä ja tulkintaa. Tulkinnan kanssa eettinen pohdinta on tärkeää, sillä nopeat johtopäätökset voivat olla väärittäviä ja silti vaikuttaa isoihinkin asioihin.

Ihminen tarvitsee läpi elämänsä ymmärtävää ja aitoa kohtaamista, jossa hänen tunteensa ja tarpeensa kohdataan. Hyvässä kohtaamisessa jaetaan aidosti kokemista ja ymmärrystä. Toista

ihmistä voi ikään kuin kannatella tai toimia hänen astianaan. Astiana olo tarkoittaa, että ottaa vastaan toisen ahdistusta tai muuta tunnetta tai kokemuksia ja kun kuunneltavan olo saattaa helpottaa, osa taakasta ikään kuin siirtyy kuuntelijalle. Kuuntelija ottaa osan taakkaa kantaakseen, tasoittaa sitä ja auttaa tulkitsemaan sitä (Lund 2006,72). Lastensuojelussa on paljon lapsia ja useammassa sukupolvessa vanhempiakin, jotka eivät ole kokeneet kannattelevaa ihmissuhdetta. Ilman ihmistä, joka olisi aidosti nähnyt ja kohdannut heidät, olisi ollut heitä varten ja jolle he olisivat olleet tärkeitä ja joka olisi ollut läsnä heille. Monesti riittää kun ihminen tulee aidosti nähdyksi ja kuulluksi ja hän alkaa ikään kuin avautua vuorovaikutukselle ja nähdä tilanteensa valoisampana. Onneksi ei ole liian myöhäistä saada näitä kokemuksia edes aikuisiässä, vaikka niihin uskaltautuminen ja luottaminen on usein hyvin vaikeaa monien pettymysten, mahdollisesti useiden sijoitusten ja epäonnisten ihmissuhteiden jälkeen.

Asiakkaiden ongelmat liittyvät usein aikaisemman elämän vuorovaikutuksen ongelmiin, kohtaamisen vähäisyyteen tai huonoon laatuun ja hyvä vuorovaikutus voi olla korjaava tai korvaava kokemus. Tärkeää on myös reflektiivisyys eli asiakas saa palautetta itsestään tai edistymistä ja tavoitteita mietitään reflektiivisesti yhdessä. Tähän vaaditaan rehellisyyttä ja suoruutta ja myös joskus hienotunteisuutta. Hyvää tulee huomioida aktiivisesti, mutta ei pidä alkaa hymistellä. Tarvitaan myös rohkeutta, kun työntekijä toimii peilinä. Tunneäly ja käytöksen takana olevien syiden näkeminen on tärkeää. Tärkeää on asettaa yhdessä tavoitteet ja yhdessä seurata niiden toteutumista palautetta antaen. Näin asiakas kokee kohtaamiset myös tarpeellisina. (Haavikko ja Bremer, 2009, 39.) Joskus asiakkaat ovat työssäni antaneet palautetta esimerkiksi neuvottelutilanteissa, että mitä hyötyä tästä oli tai mitä saatiin aikaan.

Ymmärrystä voidaan ilmaista puhettavalla. Jos aidosti ymmärtää toista, voi sen ilmaista ymmärrystä osoittavilla kommentteilla ja osoittamalla välittävänsä toisen tunteista. On tärkeää, että toinen ei koe joutavansa puolustusasemiin, tuomitukseksi tai syytetyksi. Se miten työntekijä suhtautuu asiakkaaseen, vaikuttaa siihen miten asiakas suhtautuu häneen. Vastuu aloitteiden tekemisestä ja rakentavien asenteiden ottamisesta tuntuu olevan yleensä työntekijällä. On muistettava ottaa puheeksi myönteisiä asioita ja huomioida positiivisella palautteella. On tärkeämpää välittää toivoa kuin velloa epäonnistumisissa.

Ryhmien vetämisessä tarvitaan ammattilaisilta kykyä dialogiin. Dialogisuus on osa vuorovaikutusta. Se ei ole tekniikka, vaan kehittyvä asenne (Väisänen, Niemelä, Suula. 2009. 9). Vaikka toiminta on erittäin suuressa roolissa, sen anti jää vähäiseksi, jos ei ohessa ja purettaessa ja myös ammattilaisten reflektoinnissa päästä hyödyntämään dialogeja. Muuttamalla tietoisesti omaa keskustelukykyään voi alkaa saada toisenlaisia vastauksia. Dialogisessa keskustelussa kuunnellaan toista, etsitään erilaisia vastauksia ja ollaan joustavia omien mielipiteiden suhteen. Dialogi on ikään kuin yhdessä ajattelua, yhteyttä jossa jokainen arvostaa toistaan. Dialogisuuden vastakohta on autoritaarisuus, joka on jäykkää ja

taipumatonta ja luo etäisyyttä ihmisten välille. (Väisänen ym. 2009, 11-12.) Autoritääristäkin asennetta joudutaan käyttämään välillä lasten kasvatuksessa, varsinkin kun kyseessä on usein rajattomasti kasvaneita lapsia. Perhetyössä vaaditaan aikuisten kesken aivan toisenlaisia valmiuksia. Ihmisen kommunikaatiokyky on vähentynyt, jos hän löytää helposti vastakkainasetteluja, eikä kykene ennakkoluulottomaan keskusteluun, vaan tuloksena on taistelu mielipiteiden oikeellisuudesta.

Myös keskusteluiden aihe on merkityksellinen, vuorovaikutus on hedelmällisempää, jos keskustelu koskee myös tunteita. Jotta hyvää keskustelua syntyisi, on keskustelijoiden koettava tasa-arvoisuutta. Jos ihmisten välillä on selvä valta-asetelma, ei asiakas ehkä tunne itseään yhtä arvokkaaksi, eikä halua avautua tasavertaiseen dialogiin.

4.2.2 Esimiehen haastattelu

Haastattelin laitoksen esimiestä, jolla on laaja kokemus perhetyöstä myös toiminnallisin menetelmin edellisistä työtehtävistään. Nämä kysymykset löytyvät liitteenä. Hänen toiveistaan perhetyötä alettiin kehittämään ryhmämuotoisena. Perhetyölle on hänen mukaansa ilmiselvä tilaus, mutta resurssit eivät laitoksella riitä laajentamaan yksittäisten perheiden kanssa tehtävää perhetyötä. Kehittämishankkeeseen käytettävät resurssit eivät ole suuret. Toiminta pyritään järjestämään työvuorolistoihin sovittamalla, vanhempia voidaan kuljettaa ja pieniä tilavuokria ym. sallitaan. Isommat kustannukset on neuvoteltava erikseen. Toiminta suunnataan erittelemättä kaikille laitokseen sijoitettujen lasten vanhemmille ja sitä mainostetaan myös yhteistyökumppaneille. Toiminnasta toivotaan esitteitä, kutsuja ja raportointia. Tavoitteina on kartoittaa perheiden tilanteita ja kehittää yhteistyötä vapaamuotoisempaan suuntaan, koska neuvottelut ovat usein jäykkiä ja virallisia eivätkä siksi toimi ideaalisti asiakkaan kannalta. Vanhempien on tärkeää saada kokea olevansa edelleen lapselleen tärkeimpiä ihmissuhteita ja toiminnallisuus murtaa jäätä perheiden kesken ja myös viranomaisia kohtaan. Tarkoitus on myös virkistää mahdollisesti uupuneita vanhempia ja löytää yhdessä tekemisen iloa. Haastateltava visioi, että jopa neuvotteluita voitaisiin tulevaisuudessa jotenkin epämuodollistaa ”nuotion ääreen” ja toivoo, että löydetään arjen helmiä, joita on helposti sovellettavissa perheen omassa arjessa ja että mukaan voisi antaa ns. kotitehtäviä. Tavoitteena on hänen mukaansa jakaa kokemuksia, myös myöhemmin muistellen. Vanhemmille esitettävä tärkeä peruskysymys on, että oletko lapsellesi tärkeä.

4.3 Kehittämistarpeen tarkempi analyysi

Tarveanalyysi on osa palvelun kehittämistä ja sen vaikuttavuuden arviointia (Robson 2006, 191). Tarkoitus on siis selvittää onko suunnittelemllemme toimintamme kehittämiseksi tarvetta ja suunnata kehittämistä selvitetyn tarpeen mukaan, koska toiminta-ajatusta on kokonaan uusi. Tarkoitus on selvittää sekä esimiehen ajatuksia (esimies on perhetyön

ammattilainen myös), että kehittämishankkeen kohderyhmän eli lasten vanhempien ajatuksia. Luonnollisesti myös toteuttavat ammattilaiset ovat tärkeässä asemassa suuntaamassa kehitystä omienkin ammatillisten näkemystensä mukaan. Voi tietysti olla, että lasten vanhempien tarpeet ja toiveet ovat jopa ristiriidassa sen kanssa, mitä rahoittajan (sijoittava taho) tai ammattilaisten arvojen mukaan pitäisi olla kohderyhmän tarpeita (Robson 2006, 191). Kohderyhmän kokemat ongelmat tai avuntarpeet ovat hyvin henkilökohtaisia ja intiimejäkin, joten heidän voi olla vaikea ilmaista niitä. Myös se miten tarpeisiin pyritään vastaamaan voi herättää hyvin ristiriitaisia ajatuksia. Päämäärätoive voi erota lähtökohdista tai näkökannasta riippuen. Pitkälle vietyjä tulkintoja tulisi siis välttää ja oppia jatkuvasti myös kehittämishankkeen jo ollessa toiminnassa.

Analyysiä käyttävät pääasiassa kehittämishankkeessa toimivat laitoksen ohjaajat. Tällä hetkellä projektia vedän minä ja siihen on sitoutunut lisäksi kolme ohjaajaa. Analyysi antaa suuntaa toiminnan suunnittelulle ja sille, ketkä ovat kiinnostuneet toimintamuodosta. Analyysistä saattaa hyötyä koko työryhmä kuullessaan vanhempien toiveita. Myös johto lienee kiinnostunut, ainakin se on hyvin innoissaan kannustanut projektin alkamiseen. Tietenkin myös kohderyhmä eli lasten vanhemmat hyötyvät analyysistä, jos sillä onnistumaan suuntaamaan toiminta heidän tarpeitaan vastaavaksi.

Tarkoituksena on selvittää minkälaiseen toimintaan vanhemmat ovat lastensa kanssa tai aikuisten kesken halukkaita osallistumaan ja mihin ongelmakohtiin he toivovat saavansa apua. Myös esimiehen ja työryhmän näkemyksiä lasten ja vanhempien välisistä muutosta vaativista asioista voisi olla hyvä selvittää.

Työmuotona on kysymys aivan uudesta toimintatavasta, joten fyysinen ja sosiaalinen ympäristö määräytyy sujuvasti vanhempien toiveiden mukaan. Toiminnallisten leirien ym järjestämisestä on runsaasti kokemusta lasten kanssa, mutta vanhemmille ei sijaishuollossa juurikaan järjestetä toiminnallisia tai vertaistukea hyödyntäviä kohtaamisia. Toimintaa tullaan järjestämään sopivassa ympäristössä vaihtelevasti esimerkiksi luonnossa, laitoksessa, keilahallissa tms.

Jotkut lasten vanhemmista ovat tuoneet ilmi tuen tarvetta. Vanhempien saattaa olla vaikeuksia löytää yhteyttä lapseen tai heillä ei ole mitään yhteistä tekemistä (esim. lapsi viettää 10 h tietokoneella päivittäin). Myös rajoittamiseen liittyviä ongelmia on. Jotkut vanhemmat ovat suoraan toivoneet mahdollisuutta viettää toiminnallista aikaa lastensa kanssa niin, että laitoksen ohjaaja on mukana. Joku vanhemmista on kokenut tulewansa täysin syrjäytetyksi virallisissa neuvotteluissa ja vähemmän muodollinen tilaisuus tulla kuulluksi voisi palvella perhettä hyvin.

Työntekijöistä tuntuu usein turhauttavalta, kun lapsi saattaa muuttua hoidon aikana, mutta kotikäynnillä huomataan, että kun ympäristö tai perhe ei ole muuttunut, lapsen kanssa ollaan

pian lähtöpisteessä. Myös on luultavasti tarpeen selvittää, onko vanhemmilla tarvetta vertaistukeen mm lastensa sijoituksen aiheuttamissa tunteissa. Ainakin osa vanhemmista on kokenut tarvetta puhua ohjaajien kanssa ja ollut hyvin tyytyväinen saadessaan itse purkaa tunteitaan. Tähän voisi olla tarpeen järjestää paremmin mahdollisuuksia.

Lapsi saattaa olla perheen ”mustalammas” tai ainakin näennäisesti syyppä perheen ongelmiin. Toisaalta perheen suhteet saattavat olla vääristyneet, lapsen asema on liian hallitseva tai hän on laiminlyöty. Joskus lapsi on liian kiinni (symbioottisesti) äidissään. Ongelmia on monenlaisia. Lastensuojelulaki velvoittaa (Yhteydenpidon edistämisvelvollisuus) edistämään lapsen ja vanhempien yhteydenpitoa ja tukemaan mahdollisuuksia pitää yhteyttä ja tavata lasta. Huostaanotto on väliaikainen toimenpide ja lastensuojelutoimenpiteiden tavoitteena on oltava aina lapsen palauttaminen perheeseensä eli perheen jälleenyhdistäminen. Sosiaalihuollon viranomaisilla on velvollisuus tukea tätä päämäärää ja pyrkiä johdonmukaisesti kohti tätä myös omilla toimillaan. Lisäksi lasten ilmiselvän tarpeen lisäksi sijoittavat tahot korostavat perhetyön merkitystä.

Työmuodolla tullaan luultavasti saamaan hyvin paljon tietoa perheen yhdessä toimimisesta ja dynamiikasta. Samalla kun perheisiin tutustumaan vapaamuotoisemmassa hengessä, tulee neuvottelujen ja muunkin yhteistyön yhteistyö ja avoin ilmapiiri helpottumaan. Tällä hetkellä perhetyö tapahtuu lähinnä neuvottelujen muodossa ja omaohjaajien lähinnä puhelimesta tapahtuvien keskustelujen kautta. Lisäksi tehdään yksi kotikäynti. Toiminnallisuutta vanhemmille ei ole ja vanhempien osallistuminen on hyvin harvinaista (mm edes kevätjuhliin). On siis myös tarkoitus selvittää millaiseen konkreettiseen toimintaan vanhemmat ovat halukkaita osallistumaan.

Tiedontarve motivoi tarveanalyysin, jonka avulla määritellään tiedontarpeen yksityiskohtaiset vaatimukset. Pelkän ongelma- ja aihekeskeisen lähestymistavan sijaan tarveanalyysissa olisi hyvä keskittyä käyttäjäkeskeisyyteen, jossa tiedontarve mukautetaan ja rajoitetaan tilannekohtaisesti vastaamaan käyttäjien tarpeita. Käyttäjäkeskeisyys näkyy mm. siinä, että ei keskitytä pelkästään siihen mitä halutaan tietää, vaan pikemminkin miksi halutaan tietää ja miten hankittua tietoa tullaan käyttämään.

Monesti on hyödyllistä määritellä tai tiedostaa myös ne asiat, joita ei haluta tietää. Tämä voi olla yhtä tarpeellista tarveanalyysiä tehtäessä kuin niiden asioiden määrittely, joista halutaan ottaa selvää. Tarveanalyysia vaikeuttavat tilanteet, joissa henkilöt kokevat omien tiedontarpeidensa määrittelyn vaikeaksi. Tästä on helppo olla samaa mieltä, sillä on tilanteita jolloin tiedontarve ei ole suoraan yksiselitteisesti kuvattavissa tai ei osata kysyä oikeita kysymyksiä vastaamaan tiedontarvetta. Esimerkiksi jonkin täysin uuden asian, joka ei ole projektiorganisaatiolle ennestään tuttu, omaksumisen ja opettelun aikana organisaation jäsenestä voi tuntua, että ei tiedä mitä kysyisi tai mitä tarvitsisi tietää päästäkseen tiedonhankinnassa eteenpäin. (Immonen, Hypermedia, webjulkaisu)

4.4 Kehittämisen tavoitteita

Tutkittavan kysymyksen avulla pyrin ratkaisemaan ongelmia tai esteitä työlle, tuottamaan uusia kysymyksiä ja suuntaa, lisäämään teorian tietoa, jota voitaisiin ehkä siirtääkin ja parantamaan ja tehostamaan toimintaa. Vastausten on tarkoitus kuvata, täsmentää, jopa korvata aiempaa tietoa, ennustaa tai luokitella. Olen pyrkinyt muotoilemaan kysymykset selkeästi, yksikäsitteisesti ja informaatiota tuottavasti. Kysymyksiin olen sisällyttänyt jo aiempaa tietoa. (Metsämuuronen 2001, 13). Kysymyksissä on mm. ollut tietona, että lastensuojelun vanhempien osallistaminen ja motivointi on erittäin haastavaa ja siksi se on ollut kysymyksenä. Tarkoituksena on mm selvittää mitä on toiminnallinen perhetyö laitoksessa, miten vertaistuki toimii, miltä työmuoto tuntuu ja onko se lisännyt vanhempien osallisuutta. Kysymyksiä on työntekijöiden haastatteluissa käytetyt kysymykset. Niillä selvitettiin ovatko näkemykset tavoitteista eri työntekijöillä samanlaisia ja ovatko ne heidän mielestään muuttuneet. Selvityksen kohteina oli myös millä keinoin tavoitteisiin on pyritty ja miten ongelmiin ja haasteisiin on suhtauduttu. Myös työntekijöiden näkemystä vanhempien kokemuksista ja osallistamisesta selvitettiin sekä työntekijöiden kehittämisenäkemyksiä ja motivaatiota.

5 KEHITTÄMISHANKKEEN METODOLOGISET ASETELMAT

5.1 Tutkivan kehittämisen prosessi

Taustateoriana on toimintatutkimuksellinen ote, jolloin pyrittäisiin ratkaisemaan käytännön ongelmaa, parantaman sosiaalisia käytäntöjä sekä ymmärtämään niitä entistä syvällisemmin. Toimintatutkimus on yhteistyössä tehtävää, tilanteeseen sidottua, osallistuvaa ja itseään tarkkailevaa. (Metsämuuronen 2008, 29.) Pyrkimyksenä on kehittää toimintaa ja vastata johonkin käytännön toiminnassa havaittuun ongelmaan. Toiminta etenee suunnittelun ja taustaselvitysten, havaintojen ja reflektoinnin kehänä. Toimintatutkimuksena kehittäminen ei ole tarkoituksetonta ja päämäärätöntä, vaan käytäntöä pyritään kehittämään järjen avulla entistä paremmaksi. Tutkimus kohdistuu erityisesti sosiaaliseen toimintaan, joka pohjautuu vuorovaikutukseen. (Heikkinen, Rovio ja Syrjälä 2008, 16.) Toimintatutkimuksellisenä kehittäminen on käytännönläheistä, interventioon perustuvaa, osallistavaa, reflektiivistä ja sosiaalinen prosessi. Sen tarkoituksena on tutkia sosiaalista todellisuutta, jotta sitä voitaisiin muuttaa ja myös muuttaa todellisuutta, jotta sitä voitaisiin tutkia. (Heikkinen ym. 2008, 27.) Eräs toimintatutkimuksen tarkoitus onkin nostaa esiin ns. hiljaista tietoa, piilevää tietoa, jota löytyy ammattilaisista, mutta jota ei ole ääneen sanottu, mutta joka on hyödynnettävissä paremmin ja siirrettävissä muillekin kun se tehdään tietoiseksi ja diskursiivisen harkinnan tasolle. Toiminta jäsentyy kielellisesti. (toim. Aaltola ym. 2010, 215.)

Toimintatutkimuksellisen lähestymistavan kulku on siis sellainen, että kun kehittämisen suunta on yhdessä määritelty, aloitetaan keskustelu tavoitteiden toteuttamisesta. Teoriatietoa etsitään pohjalle ja myöhemmin ongelmaa muokataan esiin tulleiden seikkojen mukaan. Suunnitellaan yhdessä strategia tai tutkimuksen kulku ja sen arviointi. Projekti käynnistetään ja sen jälkeen se arvioidaan. Suuntaa voidaan muuttaa tarpeen mukaan. Toimintatutkimuksessa ei ole tarkoitus vain kuvata ja selittää kohdetta tai sen ongelmaa, vaan tarkoituksena on muuttaa käytäntöjä tai sosiaalista todellisuutta. Tutkija on mukana osallistujana, eikä minään ulkopuolisena asiantuntijana ja tämä sopii hyvin kehittämishankkeeseen. Myös tutkittavat ovat siis aktiivisia, eivätkä passiivisia kohteita. He löytävät avaimet ratkaisuun ja ohjaavat uusien toimintamallien suunnittelua. Tämä voisi olla myös tutkimusavusteista kehittämistä, jossa tutkimuksella on avustava tai tukeva tai auttava rooli.

Toimintatutkimukseen kuuluu, että mukana olevat ihmiset pohtivat ja kehittävät omaa työtään, analysoivat miten nykyiseen on päädytty ja kehittelevät toisenlaisia ratkaisuja ongelmiin tai tavoitteiden saavuttamiseksi. He myös tuottavat uutta tietoa ja teoriaa ja osaamisen edistymistä konkreettiseen toimintaan. Tavoitteena on tehtävien parempi hallitseminen tai toimivat käytänteet. (Eskola ja Pihlström 2003, 175.) Toimintatutkijana olen itse aktiivinen vaikuttaja ja toimija, enkä edes odota olevani ulkopuolinen tai objektiivinen ja

neutraali (Heikkinen ym. 2008, 20).

Kriittisen reflektion käyttö kehittämisessä tarkoittaa sitä, että kehittäjä on osa aineistoa tai tutkimusväline kyseenalaistaessaan itsestäänselvyyksiä ja reflektoidessaan oppimiskokemuksiaan. Tarkoitus ei ole niinkään saada uutta tutkimustietoa, vaan saada kehittämistoiminnan kautta syntyviä uusia käytäntöjä sekä kehittämiseen liittyvää kokemus- ja arviointitietoa. Tutkiva kehittäminen ja kehittävä tutkimus ovat osin erilaisia, osin samankaltaisia. Kummassakin käsitteellistetään ilmiöitä, rakennetaan kehittämisasetelmia huolellisesti ja tuotetaan tietoa luotettavien menetelmien kautta. (Rantanen ja Toikko, Janus-lehti.) Kyseessä on tässä lähinnä kehittävä työntutkimus. Prosessikehittämiselle on tyypillistä, että kehittämisen aikana aktualisoituu tutkimuskysymyksiä (Seppänen-Järvelä 1999, 133). Näihin kysymyksiin pyrin etsimään vastauksia sitä mukaa, kun niitä tulee. Tämä edellyttää keskeneräisyyden ja eräänlaisen epätietoisuuden kestämistä ja mahdollisten alkuperäissuunnitelmien muuttamista. Tutkimus ja kehittäminen kulkevat rinnakkain, eivät irrallisina tai erillisinä osioina. Ne voidaan nähdä erilaisten ongelmanratkaisutapojen vuorovaikutuksena.

Dialogisuuden avulla asiat rakentuvat hiljalleen eteenpäin, ei yhtäkkiä. Erityisesti dialogioppimiseen kuuluvaa itse arviointia kannattaa harjoitella ja hyödyntää myös kehittämishankkeessa. Korostaa voi esimerkiksi aktiivista osallistumista, sitoutumista, vastavuoroisuutta, avoimuutta, kunnioittavaa suhtautumista dialogin eri osapuoliin ja minäkeskeisyydestä luopumista. Dialogin mukaantulo ja omien ajatusten kertominen on jo eräänlaista itse arviointia. Ilmiön tai asian tasavertainen tarkastelu työstä nousevana asiana saa aikaan myös itsen, ilmiön tai asian laajempaa arviointia. Se, miten kukin osallistuu dialogiin, miten ottaa vastaan (toisen) puhetta, miten tiedustelee ja reagoi toisen puheeseen ja miten osaa jatkaa toisen puheesta, kehittyy, kun sitä harjoitellaan. Myös kehittävä työntutkimus (Engeström 1995) tarjoaa välineitä tutkia työpaikoilla tapahtuvia muutoksia. Erittelemällä toimintansa kehitystä ja ristiriitoja työyhteisö voi jäsentää lähikehitystään ja rakentaa itselleen mahdollisen uuden toimintamallin. Samalla yhteisö ja organisaatio laajentavat oppimistaan.

Tarkoituksena on myös arvioida keinoja, joilla ohjaajat motivoituvat työhön ja millaisia vahvuuksia heiltä löytyy tai minkälaisia he tarvitsisivat esimerkiksi koulutuksen kautta. Kuten toimintatutkimuksessa, tässäkin pyritään valamaan uskoa ihmisten omiin kykyihin ja toimintamahdollisuuksiin, toisin sanoen voimaannuttamaan ja valtauttamaan (empower) heitä (Heikkinen ym. 2008, 20). Tavoitteiden tarkennuttua pyritään prosessia suuntaamaan niiden suuntaan ja toimintaa jatkuvasti kehittämään.

Kiinnostava kysymys on, miten saadaan viranomaisten tekemiä toimenpiteitä välittömämmin käsitys lasten hyvinvoinnin ongelmista ja tähän liittyvästä syrjäytymisen riskistä (Raunio 2006, 106). Tietoja saadaan suoraan perheiltä keskusteluissa ja havainnoimalla, eikä vain

toisten viranomaisten käsityksinä.

Vanhempien osallisuutta on pyritty lisäämään kuitenkin ottamalla heidän toiveitaan jatkuvasti huomioon. Tapaamisten yhteydessä on tehty osallistuvaa havainnointia, josta on pidetty myös päiväkirjaa. Vanhempien kanssa on tapaamisissa keskusteltu suoraan toiveista. On mahdotonta siirtyä ulkopuoliseksi havainnoijaksi, kun työskentelee mukana ja on tuttu työntekijä. Havainnoidessa on myös puututtava asioihin eli ei ole mahdollisuutta jäädä ulkopuoliseksi. Ehdottomasti on tiedostettava ja reflektoitava omia ennakkokäsityksiään. Voimakkaat käsitykset ja omat teoriat ovat vaarassa ohjata tutkimusta, vaikka mukana onkin työryhmä. Subjektiiiviset käsitykset eivät saa muuttaa aineistoa, jota analysoidaan (Metsämuuronen 2008, 47). Vanhempien kanssa on keskusteltu yksitellen ja pyydetty palautetta ja palautetta on saatu myös spontaanisti.

5.2 Aiempia kehittämishankkeita aiheesta

Voikukkia-projekti on RAY:n rahoittama kolmivuotinen projekti (2006-2008), jonka kohderyhmänä ovat huostaan otettujen lasten vanhemmat. Projektissa kehitetään vertaistukimallia niiden perheiden kanssa työskentelyyn, joissa on tapahtunut lapsen huostaanotto. Projektin tavoitteena on ohjattujen vertaisryhmien ja ammattilaisten avulla luoda myönteisiä edellytyksiä huostaanoton jälkeiselle vanhemmuudelle. Tavoitteena on, että vanhempi kokisi itsensä arvokkaaksi, vaikka lapsi on huostassa. Tarkoituksena on, että vanhemmat voivat ryhmässä käsitellä lapsen huostaanottoon liittyviä tunteita ja saada vahvistusta omaan vanhemmuuteensa. Menetelminä käytetään niin keskustelua kuin toiminnallisia menetelmiä. (Suomen kasvatus- ja perheneuvolaliiton sivut, voikukkia projekti)

Voikukkia-projektin ryhmät erosivat kehittämishankkeeni ryhmistä, koska ne olivat suljettuja ja osallistujat oli valittu haastatteluin. Hankkeeni ryhmät olivat avoimia ja niiden kokoonpano vaihtui, kutsuttuja olivat koko perhe tai sitten sen osa. Tämä varmasti vaikeutti vertaistuen kokemusta, koska luottamuksen syntyminen oli vaikeampaa. Ryhmän jäseniä ei myöskään rajattu kuten Voikukkia projektissa, jossa esimerkiksi akuuteista mielenterveysongelmista tai päihdeongelmista kärsivät eivät voi osallistua. Tietenkään päihteen vaikutuksen alaisena ei meidänkään ryhmäämme voinut osallistua. Meidän ryhmämme perustuivat myös voimakkaammin toiminnallisuuteen, mikä taas varmasti helpotti ainakin miesten osallistumista. Toiminta tapahtui vaihtelevissa ympäristöissä.

Tutkimusten mukaan nykyisin sosiaalialan voimavarat eivät riitä tukemaan vanhempia ja perheitä huostaanoton jälkeen, joten tällaisille ryhmille on varmasti paikkansa ja tarpeensa. Sosiaalityöntekijään kohdistuu usein voimakkaita tunteita huostaanoton johdosta, joten häneltä vanhemmat eivät usein ole valmiita ottamaan apua vastaan. Tavoitteena kuitenkin tulee olla lapsen kodin ulkopuolelle sijoittamisen aiheuttaman kriisin läpikäyminen, vanhempien oman elämän ja selviytymisen tukeminen ja vanhemmuuden vahvistuminen ja

sitä kautta lasten hyvinvoinnin lisääntyminen. (Kujala 2003a, 25-27.) Huomioitavaa on myös yhteistyön merkitys vanhempien kanssa. Sujuva yhteistyö, tiedonkulku ja vanhempien mielipiteiden huomioonottaminen vaikuttivat onnistuneeseen sijoitukseen, jolloin lapsi saa keskittyä omaan kasvuun ja kehitykseen ja saa vanhemmilta luvan kiintyä sijaishuoltopaikkaansa. Lapsen turvalliseen kasvuun liittyy kiinnittyminen yhteisönsä sekä yhteydenpito biologisiin vanhempiin ja sukulaisiin. Tätä kautta lapsen identiteetin kasvu saa tukea koska lapsi voi käydä vanhempien kanssa läpi sisäisten ajatusten ja tunteiden työstämistä. (Koisti-Auer 2002, 10-11,19.) Ensimmäisiä tapaamiskertoja voi leimata mustasukkaisuus, suru, ahdistus, viha ja ikävä. Luottamuksellisen ja kunnioittavan suhteen avulla aletaan rakentaa yhteistyötä lapsen parhaaksi. Sijoitukseen liittyy voimakkaiden tunteiden läpikäymistä, ja usein tunteet purkautuvat sijoituspaikan työntekijöihin, jos apua ei ole saatu tai haettu muualta. Vanhemmille on kerrottava kuinka ensisijaisen tärkeää on heidän ja lapsen yhteydenpito. (Koisti-Auer 2002, 11,19, 35.)

SOS-lapsikylään sijoitettujen lasten vanhemmat toivoivat tukea surun läpikäymiselle sekä tukea huostaanottilanteessa ja sen jälkeen. Tuen he toivoivat saavansa sosiaaliviranomaisilta sekä sijoituspaikan työntekijöiltä. Vanhemmat toivoivat saavansa tavata muita vanhempia, joiden lapset ovat huostaanotettuja. Tapaamisia järjestettiin ja niiden suosio oli suuri. Vanhemmat toivoivat myös totuudenmukaista tietoa lapsen sijoituksesta. Usein vanhemmat luulivat sijoituksen olleen väliaikainen, vaikka kyse oli alun perin jo pidempiaikaisesta sijoituksesta. (Koisti-Auer 2002, 35, 50.)

Lapsen huostaanotto on kriisi lapselle, mutta myös vanhemmille, vaikka he olisivat aloitteen huostaanottoon itse tehneet. Lasten vanhemmat jäävät usein ilman apua ja tukea, koska resurssit virallisilla tahoilla eivät riitä. Vanhemmat jäävät huostaanoton jälkeen yksin omien tunteidensa kanssa, koska huostaanottoon liittyvää syllisyyttä, ahdistusta ja häpeää on vaikea jakaa. Vanhemman ahdistus vaikuttaa lapsen sopeutumiseen sijoituspaikassaan. (Kivinen 2007.)

Yksi kehittämishankkeen työntekijöistä päätyi osallistumaan Voikukkia-projektin kurssille, saadakseen lisäeväitä vertaisryhmien vetämiseen.

Mannerheimin lastensuojeluliiton Lapsiperhe-projektin vertaistukitoiminnasta saadut kokemukset osoittivat, että ryhmään osallistuminen lisäsi ryhmäläisten itsetuntemusta. Ryhmätoiminnassa epävarmuuden tilalle saatiin oivalluksia omien kykyjen moninaisuudesta. Omien vahvuuksien tunnistaminen ja nimeäminen lisäsivät varmuutta ja itseluottamusta. Pelkojen voittamiseen saatiin valmiuksia ja luottamus muiden ihmisten tukeen vahvistui. Ongelmien jakaminen vähensi epävarmuutta. Huomiot muiden samanlaisista ongelmista helpottivat huonommuuden, kyvyttömyyden ja häpeän tunteiden voittamista. Omasta epävarmuudesta oli mahdollista keskustella, eikä sitä tarvinnut enää salata. Näin myös vanhemmuus vahvistui.

5.3 Aineistonkeruu menetelmiä

Luovaan ongelmanratkaisuprosessiin kuuluvat seuraavat vaiheet: ongelma, tosiasiat, ideat, ratkaisu, hyväksyttäminen ja toteutus ja sen jälkeen arviointi ja reflektiivinen oppiminen tai suunnan muuttaminen. Prosessi ei siis ole lineaarinen, vaan pikemminkin syklinen.

Esimerkiksi ongelmaa saatetaan joutua tarkentamaan prosessin aikana useita kertoja.

Ideoinnin ja ratkaisun valitseminen on kuitenkin hyvä pitää selkeästi erillään, sillä

ideointivaiheessa ratkaisuun kuuluva arviointi tyrehdyttää ideoinnin. Prosessin elementit on siis syytä pitää selkeästi erillään toisistaan. Jokaista luovan prosessin vaihetta varten on kehitetty menetelmiä, niitä voi oppia ja niissä kehittyä. Luovan prosessin ensimmäinen vaihe on itse ongelman tai parannusmahdollisuuden olemassaolon tajuaminen, tunnistaminen tai löytäminen. Voidaan myös esittää kysymys: "voisiko olla toisin?" Yleensä ongelmaa ei pystytä esittämään alussa yksiselitteisesti ja selkeästi. Ongelman epämääräisyys on siis hyväksyttävä. Ideoinnin auttamiseksi ongelma kannattaa muotoilla: "Millä eri tavoin voisimme...?" Syklinä vuorottelevat suunnittelu, toiminta, havainnointi ja reflektointi. (Heikkinen ym 2008,77).

Vähittäistä ymmärtämisen ja tulkinnan prosessia voidaan nimittää myös hermeneuttiseksi kehäksi (Heikkinen ym. 2008,20). Tärkeää on myös myöntää erehtymisiään ja epävarmuuttaan. Kriisikohdissa voidaan joutua muuttamaan suuntaa kokonaan. Prosessin aikana jostain pienestä sivujuonteesta ja ongelmasta voi kasvaa merkittävä, uusi suunnanavaus koko prosessille (toim. Aaltola ym. 2010, 222).

5.3.1 Havainnointi

Introspektio eli omista tunteista ja käyttäytymisestä tehdyt havainnot ja ympäristöstä saadut arkikokemukset voivat antaa ideoita. Kehittämisessä on kysymys oikeasta tarpeesta, se on "jatkoa uteliaille kysymyksille, ajatuksille, arvailuille ja ehkä henkilökohtaisestikin kipeille ongelmille, joita mielessämme liikkuu". (Eskola 1981, 54). Minulla on tarkoituksena myös itse kehittämiseen osallistuvana työntekijänä ottaa huomioon omia kokemuksiani ja analysoida niitä. Ne ovat osa aineistoa, kun omat havainnot ovat tutkimusmateriaalia ja ymmärrys kehkeytyy vähitellen (Heikkinen ym. 2008, 20). Havainnot ovat tärkeä osa kun pyritään hahmottamaan ympäristöä, reagoimaan siihen ja ymmärtämään näkemäämme ja kokomaamme. Havainnot ovat kerrostuvia, uudet havainnot tukevat vanhoja tai poikkeavat havainnot kiinnittävät huomiota ja askarruttavat ja kaipaavat vastausta. Havainnointi kytkee saadun tiedon sen kontekstiin. Asiat nähdään niiden oikeissa yhteyksissä ja niistä saadaan monipuolista tietoa lukuisine yksityiskohtineen. (Toim. Aaltola ja Valli 2010, 154-157.) Tärkeää on havainnoinnin ja arvioinnin erottaminen - mikä on havainnointia eli nähdyn, kuullun ja konkreettisesti tapahtuneen työstämistä, tiedostetuksi tekemistä ja raportointia, ja mikä taas jo pidemmälle menevää päättelyä ja tulkintaa. Tulkinnan kanssa eettinen pohdinta on tärkeää, sillä nopeat johtopäätökset voivat olla värittyneitä ja silti vaikuttaa isoihinkin asioihin.

Kyseessä on tässä tapauksessa osallistuva havainnointi. Havainnot kirjattiin pääasiassa illan tapaamisten päätyttyä kokoontuen yhdessä pohtimaan havaintoja ja tekemään johtopäätöksiä. Tarkoituksena ei ole ollut korostaa tiettyjä positivistiseen tutkimusperinteeseen (käyttäytymistieteellinen tutkimussuuntaus, joka pitää esikuvanaan luonnontieteiden tutkimusperinteitä) kuuluvia luotettavuuden kriteereitä. Tutkijan ja tutkittavan väliseen etäisyyden säilyttäminen ei ole tullut kyseeseen, kun kaikki kehittäjät ovat olleet työyhteisön jäseniä ja osallistuvia ja toisaalta asiakaskuntaan on pyritty nimenomaan rajoja kaataen lähentymään ja kadottamaan tiettyjä etäisyyksiä, jotka estävät vertaistukea ja avautumista. Epämääräisiä asioita ei myöskään ole pyritty välttämään, vaan välillä työ ja sen suuntaaminen on ollut hyvinkin epämääräistä kokeilemista ja hapuilua. Havaintoja on jouduttu puimaan yhdessä ja tekemään välillisestikin pääteltävistä asioista johtopäätöksiä toiminnan suuntaamisen suhteen. (KArma 1987, 89-90.) Tuloksia on kovin vaikea mitata, kun on vaikeaa päätellä mikä lopulta sai aikaan mitäkin. Laadun takaaminen on vaikeaa, kuten sosiaalialalla yleensäkin. Hermeneuttisen perinteen mukaan läheinen suhde tutkittaviin on suositeltavaa ja sallittua, koska se takaa, että asia tulkitaan oikein ja osataan kiinnittää huomio tärkeisiin asioihin. (Metsämuuronen 2001, 96.) Objektiivisuuden ja luotettavuuden ei katsota tästä kärsivän. Osallistuva havainnointi on systemaattisempaa tiedonhankintaa kuin ihan pelkkä arkikokemus (Eskola 1981, 55). Havainnot on kirjoitettu päiväkirjamuotoon ja niitä kuvataan loppuraportoinnissa kronikkamaisesti. On tärkeää pyrkiä keskittymään olennaiseen, sellaisiin asioihin, jotka todella vaikuttavat ihmisten elämään tai tapahtumien kulkuun. Kuvaus on monessa kohdin hyvin konkreettista tapaamisten tapahtumien kerrontaa. Toisaalta pyritään siirtymään myös teorian tasolle, puhumaan tutkittujen ilmiöiden syistä, seurauksista, olemuksesta tai merkityksestä. (Eskola 1981, 93, 132.)

5.3.2 Vanhempien kysely

Tärkeää on, että tutkimusvälineistö on riittävän herkkää tavoittamaan sosiaalialan erityisyydet, toimijoiden näkökulma ja asema ja pohjautua empiiriseen näyttöön. Pitäisi pystyä tavoittamaan toimijat, heidän toimintansa vuorovaikutuksellisuus ja toiminnan seuraukset. (toim. Karvinen, Pösö ja Satka 2000, 13.) Aluksi tavoitteita ja sisältöjä pyrittiin suuntaamaan tekemällä vanhemmille kysely. Kyselyllä pyrittiin selvittämään vanhempien toivomuksia toiminnan sisällöstä sekä heidän kokemuksiaan asioista, joihin he kaipaisivat apua tai tukea tai voimia. Kysely osoittautui huonoksi ja sen anti osoittautui niukaksi. Kysymykset saattoivat tuntua liian henkilökohtaisilta vastattavaksi, olla johdattelevia tai hämmentäviä tai epäselviä (Robson 2006, 196) tai sitten se vain jäi vastaamatta muistutteluista huolimatta. Vastauksia tuli 4 kappaletta, mutta suullisesti vanhemmat saattoivat kommentoida ainakin toiveitaan. Kysely olisi ehkä kannattanut rajoittaa toiminnan suunnittelua auttavaan toimintatoiveiden kartoittamiseen ja henkilökohtaisemmat tarpeet olisi voinut pyrkiä

selvittämään toiminnan edetessä vähemmän muodollisen ”yhteisökokouksen” muodossa (Robson 2006,195). Kyse on kuitenkin tutuista lasten vanhemmista, joiden kanssa on oltu keskusteluyhteydessä lasten asioista ennenkin. Kehitystarvetta koskevaa yleistä tietoa oli kyllä olemassa (Hätönen 2005,20) perheiden ongelmakohtien suhteen. Tietysti on mahdollista, että vanhemmat pelkäsivät vastaamisesta seuraavan ongelmia, kun viranomaistahot edustavat kuitenkin kontrollia. Verrattuna keskusteluihin vanhempien kanssa, kyselyvastaukset olivat ongelmia kaunistelevia ja vähätteleviä. Kyselyyn liittyi erillinen saatekirje, jossa kerrottiin tuloksia hyödynnettävän kehittämishankkeessani, joka liittyy opiskeluihini. Kyselyä testattiin ensin henkilökunnan kesken ja se vaikutti helpolta vastattavalta heille.

Vanhempien palautteista tuli ilmi vastanneiden naisten eli äitien toivovan vertaistukea antavia keskusteluja. Isät ja myös osa äideistä toivoi retkiä ja muuta ulkoilmatoiminnallisuutta. Toiveissa tuli ilmi retket, nuotioillat, leipominen, saunaillat, vaellukset, uiminen, musiikkiin liittyvä toiminta, kädentaidot, askartelu, rentoutuminen, luistelu ehdotetuista vaihtoehdoista ja näistä painottuivat erityisesti rentoutuminen ja vaellus, nuotioillat ja musiikki. Omina ehdotuksina toivottiin puutöitä ja mikroautoilua. Yhteisiä hetkiä lapsen kanssa ja virkistystä toivottiin sekä apua lapsen kanssa hyvien välien luomiseen

Vastatuista kyselyistä tuli ilmi, että vanhempi koki tarvitsevansa apua jonkin lapsen kasvatukseen liittyvän pulman kanssa. Lapsen pois kotoa asuminen tuntui olevan mieltä painava asia, mutta lapsi tuntui vastausten perusteella kuitenkin läheiseltä ja tutulta, vaikkakin lapsen käytöstä vanhemmat eivät välttämättä kokeneet ymmärtävänsä.

Vaikkakin vastauksissa painottuivat melko samankaltaiset asiat, sen antia ei voida pitää kuin suuntaa antavana, koska vastausprosentti jäi niin pieneksi. Huomioita ei voida täysin yleistää, mutta niistä saadaan edes suuntaa alulle, josta lähetään kokeilemaan asioita.

Vanhempien osallisuutta on pyritty lisäämään kuitenkin ottamalla heidän toiveitaan jatkuvasti huomioon. Tapaamisten yhteydessä on tehty osallistuvaa havainnointia, josta on pidetty myös päiväkirjaa. Vanhempien kanssa on tapaamisissa keskusteltu suoraan toiveista. Vanhempien kanssa on keskusteltu yksitellen ja pyydetty palautetta ja palautetta on saatu myös spontaanisti.

5.3.3 Työntekijöiden haastattelu

Tietolähteinä toimivat luonnollisesti toimintaa suunnittelevat ohjaajat, joita voidaan kutsua ”avaintietolähteiksi” (Robson 2006, 196). He tuntevat vanhemmat ja ovat usein hyvin tietoisia perheiden ongelmakohdista. Toisaalta lastensuojelu perheiden ongelmakohdista ja perhetyön tavoitteista ja toiminnallisuudesta on paljon olemassa olevaa tietoa, jota voidaan soveltaa. Päätettiin lähteä sykliseen projektiin, jossa suunnitellaan, kokeillaan, analysoidaan ja

muutetaan toimintaa sopivampaan suuntaan.

Kiinnostukseni koskee myös työntekijöiden käsityksiä, kokemuksia ja tulkintoja. Timo Toikko mainitsee erääksi projektityypiksi ”tuotekehitysprojektit, joiden tavoitteena on työntekijöiden oman työn ja työtapojen kehittäminen ja arviointi” (Toikko, 86). Tässäkin kehittämishankkeessa työntekijät ovat keskeisimpiä kehittäjiä, jotka analysoivat keräämäänsä tietoa ja kehittävät sen perusteella työkäytäntöjään teoreettisesti ja metodisesti. Suunnitelmallisesti vaiheesta toiseen siirtyminen ei ole niinkään kiinnostavaa, vaan sen havainnointi, millaisia yllätyksiä, jännityksiä ja käänteitä kehittäminen saa. Kehittämishankkeen vetäjän roolina voi olla aktivoiminen, kannustaminen, jäsentäminen, innostaminen, ylläpito ja analysointi (Toikko 2005,104). Aineistoa tuottaessani olen osana yhteisön toimintaa, tuotamme yhdessä tietoa, jota pyrin reflektiivisesti käsittelemään. Olen tietoisesti mukana toiminnassa ja hyödynnän sen mukana teorioita ja käsitteitä. Oma reflektiivisyyteni edellyttää, että otan huomioon myös oman elämäkokemukseni ja -asenteeni tulkittessani aineistoa (Karvinen ym. 2000,154). Se vaatii myös herkkyyttä havaita sekä omia, että muiden toimijoiden tunteita. Siihen liittyy tutkijan ja tutkittavien keskinäinen vuorovaikutus. Se ei tukahduta kenenkään ääntä tai tapaa ilmaista itseään vaan muuntuu lähemmäksi tarvetta.

Toiminnan suunnitteluun osallistuneita ja prosessissa nimetyksi mukana olleita ohjaajia (3kpl) haastateltiin, kun työmuoto oli ollut käytössä noin vuoden. Työmuoto jatkaa toimintaansa tästä eteenpäinkin, mutta on syytä tehdä arviointi ja katsoa miten tavoitteisiin on päästy ja ovatko tavoitteet edelleen samoja. Tarkoituksena on myös arvioida siirrettäviä opittuja asioita, jotta työmuoto olisi mahdollisesti siirrettävissä muihinkin firman lastensuojeluyksiköihin. Haastatteluja kertyi noin kaksikymmentä minuuttia haastateltavaa kohti ja ne nauhoitettiin. Haastattelut on litteroitu. Jokaisen kysymyksen kohdalla keräsin vastauksien oleelliset sisällöt ja joistakin kuvaavista lauseista kirjoitin ylös myös vanhempien sanatarikkoja lauseita, suorat lainaukset on merkitty lainausmerkkeihin. Pyrin ottamaan lähes kaikki haastattelussa esille tulleet ajatukset ja kun niissä oli paljon samaa keskenään, yhdistelin samat vastaukset yhteen.

Haastatteluissa tavoitteena työntekijät eivät tuoneet esiin kaikkia samoja asioita kuin suunnitteluvaiheessa. Esille tulivat lähinnä käytännön asiat eli toiminnallisuus mainittiin ensimmäiseksi tavoitteeksi. Toiminnalla pyrittiin haastateltavien mukaan yhdistämään lapsia ja vanhempia ja luomaan vuorovaikutussuhteita henkilökunnan ja vanhempien välille. Tarkoituksena nähtiin myös innostaminen ja motivointi mukaan, jota voidaan kutsua myös osallistamiseksi. Yhteistyö ja mukaan saaminen tulivat esiin. Haastateltavat kokivat vahvasti, että kehittämistä ja tavoitteiden miettimistä tulee tehtyä koko ajan : ”Niitä (tavoitteita) varmaan ajan kanssa on tullut sit lisää ja millä tavalla sitä kehittää sitä perhekerhoa”. Yksi haastatelluista painotti selvästi enemmän vertaistukea, vaikka muutkin sen mainitsivat. Ryhmän kokoonpanoja oli mietitty runsaasti ja päädytty kokeilemaan erilaisia

muotoja, vanhemmat ilman lapsia, koko perheinä ja sukupuolen mukaan jaetut ryhmät.

Resurssien puute oli vienyt haastatelluilta motivaatiota, lähinnä koettiin puutteeksi ajan puute, suunnittelulle ei jäänyt aikaa muun työn ohessa ja kirjeetkin tuli nopeasti laadittua ja työpäivän jälkeen postitettua. Jokainen mainitsi toivovansa erikseen varattua aikaa suunnittelulle ja toivottiin erityisesti aikaa suunnitella laajemmin vuositason ja erikseen kuukausitason suunnitelmia, kun nyt aikaa oli jäänyt lähinnä seuraavan kerran hätäiseen suunnitteluun. Toisaalta koettiin, että kun suunnitteluun ei ollut tarpeeksi aikaa, spontaanisuus ja luonnollisuus oli joissain tilanteissa toiminut hyvin, toiminta oli ollut rentoa ja mennyt omalla painollaan. Budjetin pienuus mainittiin, mutta sitä ei juuri harmiteltu, sen sijaan työvoimaa olisi toteutukseen kaivattu enemmän.

Työntekijät olivat työn kuluessa huomanneet kaipaavansa lisää valmiuksia ja toivoivat saavansa koulutusta toiminnan järjestämisessä ja innostamisessa, joku koki ideoiden olevan lopussa. Toisaalta haastateltava koki pystyneensä hyödyntämään koulutustaan perheen kohtaamisesta. Yksi työntekijöistä oli ilmoittautunut Voikukkia-projektin vertaistukea koskevalle kurssille.

Vanhempien motivointi koettiin ainakin osittain vaikeaksi. Välillä oli ollut tunne ettei ketään saa mihinkään osallistumaan, toisaalta useissa kerroissa oli käynyt paljon vanhempia ja työntekijöiden tunnelmat olivat todella tyytyväisiä ja palaute oli ollut hyvää. Vanhemmille lähetettävä kirje koettiin riittämättömäksi, selvästi oli tullut ilmi, että soitto ja muistutus tarvitaan. Oli koetettu erilaisia malleja, otetaan ennakoilmoittautumiset, lapsen omaohjaaja soittaa ja muistuttaa sekä projektin työntekijät soittavat ja toivottavat tervetulleiksi. Vanhemmilta oli pyritty selvittämään parhaita aikoja toiminnan järjestämiseen, jotta he voisivat osallistua.

Ongelmiksi koettiin oma riittämättömyys, pitäisi pystyä ottamaan monia ihmisiä huomioon ”...tuntuu, että ehkä sit olis pitänyt jonkun kanssa vielä enempi jutella”. Toisaalta tässä oli huomattu vertaistuen alkaminen ”...mut taas se vertaistuki, on hirveen mukavaa, että ne on oppineet tunteen toisiaan, niin juttelee toisten kanssa.” Työntekijöiden merkitys jäi vähemmälle sitä mukaan kun vanhemmat tutustuivat toisiinsa. Riittämättömyyden tunne tuli myös esiin tunteena, että kun ei ole aikaa ”... niin sit se on vähän semmonen tunne, että toisella kädellä toimitaan.” Ongelmaksi oli koettu myös välimatkat, kun vanhempien oli vaikea ajaa pidempien matkojen päästä ja muutenkin oli tuntunut välillä vaikealta löytää aikaa, joka sopisi vanhemmille. Tosin vanhemmat olivat itse alkaneet esittää toiveita ajankohdista. Muulta työryhmältä olisi myös toivottu enemmän tukea ja ideointiakin. Joidenkin asenne koettiin negatiiviseksi ”no työkaverit on jotkut niinku sitä mieltä, että se on ihan syvältä koko homma ja että tommonen on ihan turhaa.”

Vaikeuksienkin keskellä oli koettu työn edistyneen, viimeiset kerrat olivat menneet

haastateltavien mielestä oikein hyvin, tämä mainittiin jokaisessa haastattelussa. Rajaamista oli myös opittu, kokemuksena oli, että alun innostuksen jälkeen yhteen kertaan ei kannata suunnitella liikaa. Yksinkertainen ohjelma palveli tavoitteita parhaiten ”...yks, kaks juttuu vaan, mitä toteutetaan siinä, ettei voi olla montaa hommaa.”. Turhaa oli opittu riisumaan ja väkisin yrittämistä karsimaan, kuten hankepäiväkirjassa todettiin. Myös etukäteen kerrottu ohjelma tuntui kokemuksen mukaan olevan hyvä ” ja ne kun on tossa sanottu ääneen, mitä me ollaan ajateltu tänä iltana tehdä ja ne on siinä kirjeessä mainittu. Niin sitten vanhemmatkin on osannu niihin niinku jo varautuu.”

Työ koettiin haastavaksi, mutta mielekkääksi, osallistujien tyytyväisyys koettiin hyvin palkitsevaksi ” mun mielestä on tosi kiva, kun on ollu mukava kerta ja et on varmaan ollut lapset ja vanhemmat tyytyväisiä, hyvin tyytyväisiä lähteny...” Vanhemmat olivat tulleet yhä uudestaan mukaan ja lisääkin oli tullut, joka koettiin onnistumisena ” seuraavaan kertaan tuli ainakin saman verran, jos ei enempikin sitten. Tais tulla enempikin ihmisiä, että kyllä varmasti tykkäsivät sitten...”. Vanhempien osallistuminen koettiin jokaisessa haastattelussa hyvin motivoivana ja yllättävänäkin. ”Aika pitkästäkin matkasta, S:sta asti on tultu sinne niin. Ja ne kokee ne aika tärkeeks sit kuitenkin.” ja ”... ovella ihmiset lähteissään on paljon kiitelly ja juteltu ja ollu hyvin tyytyväisiä. Kyllä mä otan sen palautteena.” Ainakin osan vanhemmista koettiin tykkäävän tosi paljon, mutta joillakin lapsilla koettiin olevan huoli ” ...luuletsä, että niillä rahaa on kulkea täällä tämmösissä perhekerhoissa”. Toisaalta lapset kokivat suurta iloa, että vanhemmat kokivat heidät niin tärkeiksi, että tulivat matkojenkin takaa paikalle.

Työmuodoista toimivimmiksi oli koettu mökkireissut ja ulkoilmatoiminta, mutta toisaalta myös lasten esityksiä tai toimintaa sisältävät yhteiset hetket. Vanhempien rentoutuminen koettiin palkitsevaksi ja tapahtumaympäristö tärkeäksi. Myös työn tekeminen oli koettu mielekkääksi ”niin se on ollut aika kivaakin”. Lasten osuus koettiin tärkeäksi muistaa hyödyntää, he ”voisivat suunnitella jonkun oman osuuden ainakin sillan tällön”. Lapset olivat kokeneet hyvänä oman osuutensa hoitamisen ”... lapset oli tosi tyytyväisiä, kun niillä oli ihan selvä oma osuus ja oma tehtävä siihen. Pääs vaikuttamaan sitten, näyttään vanhemmille ja kaikki tykkäs paljon siitä esityksestä.”

Vanhempiin, jotka eivät kyenneet osallistumaan ohjelmiin suunnitelmien mukaan, haastateltavat tuntuivat suhtautuvan ymmärtävästi ”ainahan siel on joku, joka taas kapinoi, mutta joukkoon mahtuu monenlaisia.”

Kehittämistä koettiin olevan etenkin siinä, että vanhempien tarpeita ja toiveita saataisiin enemmän ilmi ”...et mitä ne haluis, millaista toimintaa.” Koettiin myös hyväksi jos pystyttäisiin hyödyntämään oman alansa osaajia eli muitakin työntekijöitä ohjelman mukaan.

Vertaistukea ei ehkä osattu täysin ymmärtää tai hyödyntää, joten koulutus varmasti avaa

uusia ovia. ”Joo, kyllä ne toisilleen puhuu paljon. Mut se siinä on sit ainoa paha puoli, kun toiset näistä vanhemmista on, että ne alkaa sit siitä omasta lapsesta kauheesti puhumaan. Ja sit taas se, et mä en oikein... yrittää taas kääntää sitä asiaa johonkin muuhun, koska ne kaipaais varmastikin semmosta niinku kahdenkeskistäkin, et juteltais. Mut taas ne ei huomaa sitä siinä porukassa, eihän kaikki voikaan ruveta puhuun kaikkien kanssa.” Työntekijän voi myös olla vaikea siirtyä sivummalle ja antaa tilaa vanhempien keskinäiselle vuorovaikutukselle.

5.3.4 Hankepäiväkirja

Dokumentointia tapahtui mm. muistioina yhteisistä keskusteluista tai palavereista. Hankkeen kulkua on myös kirjattu päiväkirjan muodossa, huomioiden ja raporttien arjen kulkua sekä luonnollisesti myös omat tai yhdessä tehdyt suunnitelmat kehittämisen suhteen kirjattiin. Tavoitteiden toteutumista pyrittiin myös säännöllisin väliajoin dokumentoimaan ja arvioimaan. Dokumentointi on kehittämisen arjen ja havaintojen kuvausta ja huolellista tallentamista. Hankepäiväkirjaa kirjasin minä, minkä lisäksi jokaisesta kokoontumiskerrasta tehtiin laitoksen dokumentteihin pieni raportti. Hankepäiväkirjaa kertyi käsinkirjoitettuna A4 kokoisena muutama kymmenen sivua ja se sisälsi koettujen asioiden lisäksi otteita yhteisistä keskusteluista ja myös omista mieleen nousseista ajatuksista ja pohdinnoista. Kirjoittaminen osaltaan auttoi jäsentämään asioita ja niihin oli helpompi palata yhteisissä keskusteluissa myöhemminkin. Hankepäiväkirjasta olen lainannut joitain otteita ja sen mukaisesti on kirjoitettu myös eri kokoontumiskertojen sisältöä auki.

Hankepäiväkirjasta tulee ilmi pohdintaa, jossa tavoitteet ovat vielä melko konkreettisia, mitä tehdään, missä ja kuka tekee mitä. Syvempiä pohdintoja alkaa nousta pikkuhiljaa, mitä vanhemmat tarvitsisivat pystyäkseen luottamaan tai luomaan rehellistä, avointa vuorovaikutusta. Ovatko työntekijät esteenä suhteiden luomiselle tai miten he voivat prosessia auttaa ja mikä on heidän roolinsa parhaimmillaan. Mihin on tarpeen pyrkiä ja mitkä ovat vanhempien todellisia tarpeita.

5.4 Hankkeen sisällöllistä analysointia

Ns. hiljaisen tiedon tai käytännön kokemustiedon (henkilökohtainen tieto tai käytännön viisaus) konkreettiseksi tekeminen edistää kriittistä tietoisuutta. Reflektioita on mahdoton käyttää, jos tietoa ei tarkastella kriittisesti ja analyttisesti erillään sen perustana olevasta käytännöstä. Ammatillinen edistyminen edellyttää työkäytännöistä saadun kokemuksen tietoista reflektointia ja käsitteellistämistä. (Raunio 2009, 155.) Tähän on pyritty purkamalla perhetyön tavoitteita ja keinoja ja miettimällä vaihtoehtoja ja testaamalla niitä käytäntöön ja analysoimalla jälkikäteen muuttaen tai säilyttäen opitun perusteella.

Tarkoituksena on kyseenalaistaa toiminta ja oppia kokemuksesta. Tutkimuksellisuus ja toiminnallisuus ovat vuorovaikutuksessa ja kietoutuneina toisiinsa. Oma toiminta tehdään tietoiseksi ja omat taustaoletukset kritiikin kohteeksi (Raunio 2009, 157). On tehty kahdenlaista reflektiota, pohdittu toiminnan perusteita ja lähdetty kehittämään uutta. Sen lisäksi on pohdittu tavoitteisiin pääsemiseksi tarvittavia keinoja ja pyritty kehittämään niitä. Reflektointi on ollut vuorovaikutteista eli ammattilaisten reflektiivisiä pohdintoja on keskustellen yhdistelty.

Arviointia on tärkeää tehdä koko ajan, eikä vasta lopuksi. Myös arviointiprosessi on spiraalimainen eli tutkittua tai havaittua tietoa palautetaan takaisin käytäntöön ja jatketaan toimintaa ja tutkimista. Tutkimustiedon perusteella on voitava muuttaa toimintaa. (Toikko 2005, 77.) Tarkoitus olisi poiketen työpaikkani yleisestä kulttuurista, tehdä työntekijälähtöistä, hitaampaa, keskustelevampaa, perinpohjaisempaa kehittämistä, johon otettaisi mukaan asenne- ja arvokeskustelua. Kehittämistyö on innovatiivista ja kokeilevaa. Mukaan kuuluu myös tapausten ja vaikutusten arviointia ja raportointia. Tarkoituksena on ymmärtää ja kehittää tutkittavaa kohdetta. Edellytyksenä on dialogi toimijoiden välillä, ns. demokraattinen ja kehittävä keskustelu. Ajatuksena on, että kaikki osallistuvat aktiivisesti ja tasavertaisesti. Tarvitaan aikaa ja mahdollisuuksia pohtia, kyseenalaistaa ja keskustella.

Vaikka tavoitteita on asetettava, on uskallettava heittäytyä ilman tiukkaa toteuttamista ohjaavaa suunnitelmaa. Rohkeutta tarvitaan myös kun prosessissa täytyy ottaa vastaan ennakoimattomia tilanteita. Kehitys etenee omaehtoisesti. Tarvitaan myös tilanneherkkyyttä eli kykyä oivaltaa potentiaalisia hetkiä ja käyttää niitä kehittämisen etenemisessä hyväkseen. Ei pidä erehtyä pitämään tällaista epävarmuustekijöitä huonona suunnitteluna, vaan enemmänkin mahdollisuuksina, joilla voidaan edistää uusien ratkaisujen ja ideoiden esiintuloa. Tarvitaan siis vuorovaikutustaitoja sekä prosessin kuljettamisen taitoja. Vuorovaikutustaitoja ovat kuunteleminen ja reflektointi, kyky olla vakuuttava ja ryhmätoiminnan taidot. Tärkeää on pystyä analysoimaan ihmisten toimintaa ja ohjaamaan vuorovaikutustilanteita. Kuunteleminen taas tarkoittaa, että antaa tilaa toisille olematta kuitenkaan passiivinen. Prosessin kuljettamisen taitoja taas voivat olla esim. epävarmuuden sieto ja riskinotto, kontekstuaalisuuden ymmärtäminen, prosessin tunnistaminen, kehittämistarpeiden tunnistaminen ja menetelmien hallinta. (Seppänen-Järvelä 1999, 181-183.)

Kehittämistyössä on huomattu joitain edellytyksiä, jotka edistävät menestyksekkästä kehittämistä, näitä ovat toimijoiden luottamus, avainhenkilön löytyminen, toimijoiden motivaation ja kehitettävän asian oivaltaminen sekä kehittämistilanteiden hyvä tunnelma (Seppänen-Järvelä 1999, 165). Kehittämishankkeessa roolini voisi olla virikkeiden kylväjä, kysyjä, tilanteiden luoja ja vetäjä, katalysaattori ja toimijoiden tukija. Tarkoituksena ei ole yrittääkään antaa valmiita ratkaisuja tai ottaa liikaa itse vastuuta sisällöstä. Toisaalta vahva sitoutuminen asiaan ja aiheeseen on tärkeää ja sen tulee näkyä samoin kuin innostuksen.

Tarkoitus on löytää ryhmän voimavaroja ja saada se toimimaan yhteen.

Tarkoituksena on ”tuloksia” analysoitaessa edetä narratiivisesti eli kerrotaan ajassa etenevä looginen juoni tai hankkeen kulku paremminkin, joka tuo esiin kausaalisuhteita ja ihmisten tarkoituksia ja päämääriä (Heikkinen ym. 2008, 22).

6 KEHITTÄMISHANKKEEN ETENEMINEN

Ryhmäprosessin yleisiä vaiheita ovat: 1. Muodollinen vaihe, jossa ryhmäläiset ovat kohteliaita toisilleen. Ryhmäläiset ovat vielä epävarmoja ja varautuneita. 2. Toista vaihetta kuvaa syttymis-vaihe, jolloin ryhmäläiset puhuvat avoimesti ongelmistaan muiden kanssa ja tunteet ovat pinnassa. Tämä vaihe on tutustumisvaihe, jossa ryhmää tarkkaillaan ja sitoutumista tarkastellaan. 3. Kolmatta vaihetta kutsutaan onnellisuusvaiheeksi, jolloin osallistujat saavat vastakaikua omille ajatuksilleen ja tunteilleen. Tärkein oivallus on huomata, ettei olekaan yksin ongelmansa kanssa ja muut ryhmäläiset hyväksyvät minut. 4. Neljännessä vaiheessa osallistujat saattavat kyllästyä ja ärtyä toisiinsa ja ryhmäläisillä on tunne, ettei ryhmä etene enää. Tämä vaihe on kriittinen, jossa ryhmänvetäjän rooli on keskeinen. 5. Kypsyysvaiheessa ryhmäläiset ovat päässeet edellisen vaiheen yli ja yhteistyö on taas antoisaa. On hyvä huomata, etteivät kaikki ryhmät pääse tähän vaiheeseen. 6. Lopettamisvaiheessa ryhmän kiinteyttä pyritään vähentämään ja osallistujia kannustetaan itsenäisyyteen ja sitoutumaan johonkin muualle ryhmän ulkopuolelle. (Vilen 2002, 210-211.)

Kun tarve perhetyön uuden muodon kehittämiseksi oli selvä, päätettiin kiinnostuneiden kanssa alkaa suunnittelu. Kokoontuttiin yhteen ja alettiin miettiä tavoitteita ja konkreettista toimintaa. Tavoitteiksi kirjattiin hankepäiväkirjaan vuorovaikutussuhteiden vahvistaminen, vanhemmuuden tukeminen keskustelemalla ja yhdessä tekemällä, työ haluttiin suunnitelmalliseksi ja säännölliseksi (päädettiin sopivaksi ja resursseihin mahtuvaksi kerran kuukaudessa kokoontuminen) ja sillä haluttiin tukea toimintakykyä ja osallisuutta, sekä voimavarojen saamista. Lisäksi kirjattiin arjenhallintataitojen lisääminen ja saada vanhemmat tuntemaan itsensä huomioituksi laitoksen arjessa. Vertaistuki kirjattiin myös.

Keinoiksi suunniteltiin kuuntelemista ja keskustelua asenteella ”löytämällä vanhemmille keinoja selviytyä ja ratkaista asioita” sekä toiminnallisuuden kautta löytää arkeen selviytymiskeinoja. Perhekerholle pohdittiin nimeä ja päädyttiin Pesäpiiriin. Päätettiin tehdä yleinen tiedote kerhosta (jota voisi myös esitellä yhteistyö ja sijoittaville tahoille) sekä alkaa tehdä vanhemmille joka kuukausi kirje, jossa kutsutaan mukaan ja kerrotaan mitä on ohjelmassa. Päätettiin painottaa joka kohdassa, että vanhempien toiveet huomioidaan mielellään. Kohderyhmäksi vahvistettiin kaikki vanhemmat ilman pääsyyvaatimuksia ja sitoutumispakkoa, sekä se, että osallistuminen on vapaaehtoista ja vanhemmille ilmaista. Suunniteltiin työnjakoa, sekä toiminnan muotoja ja tapahtumapaikkoja. Mietittiin jo olemassa olevien perhetyön apukeinojen käyttämistä lisänä eli ns. Pesäpuukortit, väittämäkortit, Valovoimapelit, ym. laitoksesta löytyvät perhetyön apuvälineet.

Työntekijän kokemus oli, että vanhempien kynnys henkilökunnan kanssa yhteistyöhön on korkea, koska he olettavat, että ammattilaiset on kaiken osaavaa ja tietävää. Vanhemmat myös tuntevat hänen kokemuksensa mukaan huonommuutta, etteivät osaa tai ole pystyneet

hoitamaan lapsiaan ”oikein”. Tämä tulee ilmi varsinkin niiden työntekijöiden kanssa, jotka ovat vanhempia itsekin tai iältään. Nuorempien kanssa asenne voi olla, että mitä sinä nyt tietäisit, kun ei ole elämäkokemusta ja omia lapsia. Työntekijät halusivat painottaa avoimuutta, luonnollisuutta ja sitä että henkilökunta haluaa sydämestään tukea ja auttaa vanhempia vaativassa kasvatustehtävässä sen mukaan mitä vanhemmat kokevat tarvitsevansa. Vertaistuki koettiin juuri ammattilaisiin liittyvien ennakkoluulojen ja tietysti todellistenkin ongelmien ja asenneongelmien takia erityisen tarpeelliseksi ja tukea antavaksi. Toimintaa ei tarkoituksella haluttu suunnitella kovin suureksi ja ihmeelliseksi vaan pikemminkin arjen mukaviksi hetkiksi. Asenteiksi työntekijät toivoivat pystyvänsä olemaan iloisia, rohkeita ja ennakkoluulottomia. Pohdittiin, että vaikka sitoutumista ei edellytetä, niin tavoitteena olisi saada kokoon niin kiinteäksi muodostuva ryhmä, että sinne tulisi halu tulla säännöllisesti. Säännöllisyys kuitenkin edesauttaa tavoitteita, vaikka sen vaatiminen luultavasti karkottaisi osallistujia alussa.

6.1 Ensimmäinen kokoontumiskerta

Tavoitteena oli lähinnä vanhempien koolle kutsuminen ja tutustuminen. Tarkoituksena oli myös päästä keskustelemaan kasvatuksesta ja jakamaan kokemuksia ja pohtimaan arvoja. Tarkoituksena oli myös tarjota virkistystä kahvitarjoilujen, aikuisten välisten kontaktien ja rentoutumisen kautta.

Ensimmäisellä kerralla perheet oli kutsuttu ainoastaan kirjeitse. Kokoonnuimme entiseen koulutilaan. Vanhemmista paikalle tuli muutama äiti. Ohjaajista paikalla olivat kaikki toimintaan sitoutuneet. Kahvin ja hyvän mustikkapiirakan jälkeen kävimme yhteisesti läpi väittämäkortteja. Väittämäkorteista osiota vanhemmuus ja kasvatus ja rajat. Saimme aikaan mukavaa keskustelua. Keskustelun jälkeen rentouduimme rentoutus harjoituksia tehden. Päällimmäiseksi tunteeksi jäi, että äidit pitivät tästä ajasta minkä vietimme yhdessä. Tunnelma oli hieman varautunut alkuun ja myös ohjaajat jännittivät selvästi.

Vanhemmilla on oltava melko hyvä itsetunto uskaltaakseen tulla tällaiseen tapaamiseen. Kun vanhemmat ovat selvästi jääneet melko vieraaksi sen perhetyön jäljiltä, johon laitoksessa on tähän mennessä totuttu, on ainakin alkuun järjestettävä selvästi matalammalla kynnyksellä olevia toimintoja. Keskustelu ja omista asioista avautuminen on vaikeaa ja liian pelottavaa monelle aikuiselle. Joillekin vanhemmille verbaalisuus vaan tuntuu ylivoimaiselta, vaikka toiminta onnistuisikin. Sitä on harjoiteltava hyvin pienin askelin.

Ammatillisesti on myös mietittävä minkälaisia asioita on tarkoituksenmukaista kertoa työntekijänä itsestään, kun monissa kohdissa työntekijä aloittaa itse uuden keskustelun kertomalla itsestään. Ensimmäisellä kerralla on mm. tarkoituksena käyttää perhekahvilassa arvokortteja, joissa työntekijä nostaa ensimmäisen ja aloittaa keskustelun. On tarkoituksenmukaista vapauttaa ilmapiiriä ja luoda luottamuksellista ilmapiiriä kertomalla

itsestään ja olemalla aidossa vuorovaikutuksessa, mutta toisaalta ei ole eettistä käyttää ryhmää itsensä hoitamiseen tai omien huolien purkamiseen. Toisaalta varsinkin aikuisille on varmaankin jotenkin selvää, että työntekijällä on oma roolinsa kuuntelijana ja ”palvelijana”, ei vertaisena.

Rentoutuksessa ei menty vielä hieromiseen ensimmäisellä kerralla, koska koskettaminen saa usein aikaan voimakkaita tunteita ja voi ehkä tuntua tunkeilevalta, kun vielä ollaan melko vieraita. Myöhemmin koskettaminen ja esimerkiksi käsi tai jalkapohjahieronta vuorotellen toteutettuna voi olla hyvin koskettava kokemus. Jos muureja ja panssareita murtuu ihmisten väliltä, kokemus on mullistava.

Jään miettimään, että voisiko aloitus on merkityksellisempi. Aloitettaisiin pidemmällä ajalla eli viikonloppuleiri yhdessä tai jonkinlainen intensiivinen tutustuminen. Lyhyisiin tapaamisiin on korkeampi kynnyks pitkän matkan takaa tulla ja koko toiminta voi jäädä. Tutustuminen ja anti voi myös jäädä niin pinnalliseksi, että ei kiinnostuta toiminnasta.

Kyse on hyvin vaativasta työmuodosta, vaaditaan elämäkokemusta, viisautta, toiminnallisen ohjaamisen kykyä, ilmapiirin luomisen kykyä, perhetyön osaamista vain joitain mainitakseni. Toisaalta into tehdä auttaa jo paljon, työ tekijäänsä opettaa kun asenne on reflektiivinen.

6.2 Toinen kokoontuminen

Tavoitteena oli saada perheitä kokoon toiminnan merkeissä. Teemoina oli tutustuminen, elämykset luonnossa, yhdessä kokeminen, kokemusten purku, kommunikointi perheen sisällä (positiivisten tunteiden osoittaminen ja sitä kautta yhteyden kokeminen), luottamus ja ympäristössä hyödynnettiin luonnon lisäksi tuikkuja, nuotioita, takkaa ym. tunnelman luoja. Myös hyvä ruoka ja yhdessä vietetty rauhallinen aika kuului suunnitelmiin.

Toinen kokoontuminen oli vuokratulla mökillä. Vanhemmat kutsuttiin kirjeillä ja lisäksi soitettiin henkilökohtainen puhelu, jossa kannustettiin osallistumaan. Osa vanhemmista ilmoitti ettei pääse tulemaan kun työt loppuvat klo 17 ja matka kestäisi yli tunnin eli olisi jo myöhäistä tulla. Joku ei ollut huomannut kutsua ja soitto tuli liian myöhään. Kuitenkin yllättävän suuri osa vanhemmista osallistui. Mukaan otettiin kaikki lapset riippumatta siitä, osallistuivatko vanhemmat. Tämä osoittautui luultavasti virheeksi. Lapset joiden vanhemmat eivät olleet mukana, tuntuivat kokevan kateutta ja ehkä yksinäisyyttä tai ulkopuolisuuden tunteita, joiden kokemiseen he olisivat tarvinneet kovasti aikuisen tukea. Aikuisten aika ei tähän riittänyt ja lapset käyttäytyivät levottomasti ja huonosti järkyttäen osan vanhemmista. Toisaalta oli hyvä, että vanhemmat näkivät lasten käytöstä, joka kuitenkin on tietyllä lailla laitoksen realiteetteja ja että muidenkin lasten kanssa on haasteellisia tilanteita. Ei ole tarkoitus tehdä kaunisteltuja perheidyllireissuja, vaan ongelmat saavat tietysti näkyä. Tarkoitus on kuitenkin, että ongelmien selvittämiseen tai reflektointiin on tarpeeksi

voimavaroja ja työvoimaa. Ilman perheitä olevien lasten ohjelmoiminen ja rajoista huolehtiminen vei kohtuuttomasti voimavaroja.

Ohjelmana oli ensin lämmittely- ja tutustumisleikkejä, joihin suurin osa vanhemmista osallistui iloisella mielellä. Yksi mukana olleista vanhemmista ei halunnut osallistua mihinkään. Hänen lapsensa tuntui häpeilevän tilannetta ja yritti innostaa äitiään, kun muutkin osallistuvat. Vanhemman käytös oli vihamielistä. Perheelle pyrittiin antamaan tilaa, mutta ilmeisesti he olisivat tarvinneet yhden aikuisen keskustelemaan ja tähän ei oltu varauduttu. Perhe oli saanut jo ylimääräistä palvelua, kun heidät oli noudettu kotoa ja luvattu myös viedä takaisin illan päätyttyä. Jossain vaiheessa perhe kuitenkin seiso vihamielisen näköisenä tien reunassa odottamassa taksia. Tämän vanhemman kanssa yhteistyö on ollut aina hankalaa ja aiemmissa sijoituksissa siihen ei ole pystytty.

Hankepäiväkirjassa käsiteltiin jälkikäteen monia kysymyksiä. Oliko työmuoto tarkoituksenmukainen tämän perheen kohdalla? Tuliko esiin uusia asioita, joihin päästä käsiksi. Jäivätkö asiat käsittelemättä? Saiko perhe voimavaroja, virkistystä, vertaistukea, uusia eväitä? Aiheutuiko tapaamisesta häpeää, ulkopuolisuuden tunteita tai ongelmien pahenemista? Voidaanko ryhmämuotoisesta toiminnasta irrottaa yhtä perhettä varten paljon työntekijöiden resursseja? Voitaisiko yhteisöllisyydellä tai osallisuuden mahdollistumisella saada aikaan isoja muutoksia? Onko kysymys juuri vanhemman henkilökohtaisista kipukohdista, ehkä kykenemättömyydestä kuulua joukkoon, tuntee itsensä tasavertaiseksi, kelpaavaksi vai tarvitsevatko jotkut perheet nimenomaan henkilökohtaisempaa, intiimimpää, kahdenkeskisempää luottamuksellista perhetyötä? Onko tarkoituksenmukaista jakaa vanhempia erilaisten tarpeiden mukaan erilaisten perhetyön muotojen pariin? Huomioitavaa on, että jatkossakin tämä vanhempi tuli edelleen tapaamisiin vapaaehtoisesti, vaikkakin tapaamisten yleensä päättyen ennenaikaisesti ja dramaattisesti. Tapaamissa tuli esille myös joidenkin vanhempien omistavuus ja mustasukkaisuus lapsiaan kohtaan. Myöskin rajoja, jotka suojelevat työntekijää, jota kohtaan ei voi käyttäytyä uhkaillen.

Ympäristönä mökissä ja ulkona oli tulet. Ohjelmaan sisältyi myös metsään tehty rata, joka tuntui toimivan hyvin. Metsässä kuljettiin perheittäin ja rastien välit kuljettiin perheiden kesken. Osa rasteista oli vain tehtävä ja osa oli miehitettyjä eli työntekijä ohjasi rastin toiminnan. Tarkoitus oli purkaa kokemuksia rasteilla sekä lopuksi mökillä. Ensimmäisen rastin tekstinä löytyi tällainen: ”Haistele metsän raikasta tuoksua ja kuuntele hiljaisuutta hetki. Olet lähtenyt matkaan tärkeän tai tärkeiden ihmisten kanssa. Mieti hetkinen ja kerro mukanas oleville ihmisille mikä heissä on hyvää ja tärkeää. Voit myös halata häntä. ” Perheet suorittivat rastin keskenään intiimissä ilmapiirissä ilman viranomaisen valvovia silmiä. Ne lapset jotka olivat ilman perheitään, kulkivat rasteilla keskenään, mikä onnistui yli odotusten. He olivat toisilleen yllättävän avoimia ja yhteistyökykyisiä. Erään tytön ja hänen sisarensa ja äitinsä tullessa jo tältä ensimmäiseltä rastilta, tunnelma oli käsinkosketeltavan onnellinen. Tyttö hihkui, että kun tietäisit mitä asioita me sanottiin toisillemme. Kolmikko käveli

käsikynkkää ja tuntui todella nauttivan kokemuksestaan. Tämän perheen kanssa tulokset olivat selkeästi nähtävissä. Aiemmin tyttö oli jäänyt laitoksen henkilökunnan varaan ja äiti oli vetäytynyt sijoituksen alettua. Tämän jälkeen äiti kiitteli vuolaasti illan hienoutta ja on ollut aktiivisesti mukana. Hänestä tuli ohjaajille täysin uudenlainen kuva ja ilmeisesti samoin kävi toisinpäin, sillä äiti alkoi osallistua aktiivisesti tytön hoitoon keskustellen asioistaan ja esittäen toiveita saada tavata ohjaajia mm ennen lomalle lähtöä keskustellen. Keskusteltuani äidin ja ohjaajien kanssa myöhemmin, syntyi kuva, että lasta hoidetaan nyt voimat yhdistäen ja vuorovaikutus on selvästi muuttunut molemminpuolisesti kunnioittavammaksi ja avoimemmaksi.

Yhdellä rastilla otettiin teemaksi luottamus. Perheet valitsivat parit ja parit kuljettivat vuorotellen toisiaan toisen ollessa mykkä ja toisen sokeaksi sidottu. Jo parin valinta kertoi perheen dynamiikasta ja luottamuspula saattoi tulla yllättäen eteen äidin kanssa, kun isäpuolen kanssa tunne olikin yllättäen turvallinen ja tilanne helppo. Erilaisia tunteita tuli esiin ja esimerkiksi eräs lapsi sai radan edetessä raivokohtauksen ja uhkasi tappaa itsensä. Tilanteen purkuun tarvittiin työntekijää, vanhemmat olivat tilanteessa passiivisia ja neuvottomia pojan rynnätessä tielle auton alle jäämistä uhkaillen. Tilannetta purettaessa otettiin myös esiin sisarusten keskinäinen raju ilmeisesti mustasukkaisuus ja riidat. Sijoitettu lapsi oli hyökännyt veljensä päälle ja heittänyt tämän kengän nuotioon vanhempien missään vaiheessa puuttumatta tilanteeseen. Esimerkkejä muiden rastejen tehtävistä liitteessä 4.

Tämän jälkeen oli makkaranpaistoa, muurinpohjalettuja ym syömistä. Lopuksi oli tarkoitus käydä rauhoittumassa kynttiläpolulla ja vetää lasten rentoutus, mutta aika loppui kesken eli se jätettiin pois.

Perheiden yhdessä toimimisesta ja suhteista saatiin ihan uutta kuvaa. Eräs äiti kiitteli, että oli hyvä ilta ja lapsi oli tyytyväinen. Toisen perheen kohdalla nähtiin esiin tulevaa problematiikkaa, kun lapsi kiukustui. Perhe kuitenkin osallistui aktiivisesti. Eräs perhe ei halunnut osallistua mihinkään, kommentoi lähes aggressiivisesti ja lähti kesken pois. Toisaalta tämäkin antoi tietoa perheestä ja toimintatavoista. Kokoontuminen aiheutti paljon keskustelua ohjaajien kesken, se antoi paljon tietoa ja sai näkemään vanhempia eri valossa vapaamuotoisemmin. Toisaalta se vaati myös melko paljon työtä. Vaikka ilta oli raskas, saatiin uutta tietoa ja keskustelua enemmän kuin normaalisti saadaan puolessa vuodessa.

Parannettavaa löytyi paljon ja ehdotuksia kirjattiin hankepäiväkirjaan:

Mahdollisuuksien mukaan kannattaa yhdistää toiminta lasten nouto- tai tuontipäiville, jotta pitkämatkalaiset pääsevät mukaan. Myöskään viikolla työpäivän jälkeen ei ehdi ajaa pitkän matkan takaa.

Ne lapset, joiden vanhemmat eivät pääse, voisivat tehdä oman reissun, eivätkä olla mukana viemässä suhteettomasti resursseja. Myös lapsissa aiheuttaa mustasukkaisuutta nähdä osa lapsista vanhempiensa kanssa.

Tarpeeksi henkilökuntaa, jotta kiire ei pilaa ohjelmaa. Rastit on syytä mieltä tarkkaan, saada tarpeeksi miehitystä osalle rasteista ja purkuun on paneuduttava! Tarvitaan myös huoleellisempi etukäteissuunnittelu, varattava paremmin aikaa suunnitteluun, käytävä katsomassa paikat etukäteen.

Tarvitaan soitto vanhemmille kutsun lisäksi, joku ei ollut huomannut kutsua, ja henkilökohtainen puhelu lisäsi tervetulon kokemusta, lisäksi samalla voi kysyä ilmoittautumista

6.3 Kolmas kokoontuminen

Tavoitteena oli järjestää matalankynnyksen juhla, johon on helppo tulla ilman vaatimuksia. Tarkoituksena oli, että yhdessä vietetty aika tutustuttaisi lisää vanhempia, kertoisi ja antaisi palautetta lasten arjesta laitoksessa ja yhdessä koettu lähentäisi perheenjäseniä. Vanhemmat saisivat kokea aitoa ylpeyttä lapsistaan ja lapset saisivat nähdä ylpeyden ja esiintyä kuten ”normaalitkin” lapset. Päätettiin järjestää joulujuhla yhdessä koulun kanssa. Koulu on siis laitoksen yhteydessä toimiva pieni koulu, jossa on ainoastaan laitoksen lapsia. Aiemmin joulu ja kevätjuhliina ei ole tullut yhtään vanhempaa. Kutsumisiin panostettiin. Lähetettiin kaikille perheille kutsukirje, minkä lisäksi heille soitettiin ja vielä juhlan lähestyessä muistutettiin. Yllättäen isiä tuli paikalle 8 kappaletta ja äitejäkin muutama.

Eräälle lapselle tuli vanhempansa kanssa jonkinlainen kriisi, jossa hän raivosi huoneessaan tavaroita heitellen ja ei pystynyt osallistumaan ohjelman esittämiseen. Asiaa selvitettiin ensin ohjaajien avulla, koska äiti tunsu itsensä neuvottomaksi. Tapaamiseen liittyi ilmeisesti pojan puolelta valtava jännitys ja kestämaton tunnelataus ja hän tulkitsi äitinsä käytöstä reagoimattomaksi ja välinpitämättömän oloiseksi. Pojan puolelta tunnereaktio oli raivo. Lopputulos oli positiivinen, poika kykeni osallistumaan ja asioita saatiin heidän kanssaan avattua sanoittaen.

Tuntui todella hyvältä nähdä vanhempien yllättyneen iloisia ilmeitä heidän kuullessaan lastaan kehuttavan. Aiemmista kouluistaan nämä lapset ovat saaneet lähes poikkeuksetta moitteita ja vanhemmat kuulleet ainoastaan epäonnistumisia. Lapsilla on kuvattu olevan vaikeita persoonallisuushäiriötasoisia vaikeuksia, vaikeita levottomuus, aggressiivisuus ym ongelmia ja he eivät ole juurikaan pystyneet muodostamaan sosiaalisia suhteita vaan ovat kiusanneet ja joutuneet tekemisiin jo päihteiden ja poliisinkin kanssa. Diplomit laadittiin kuitenkin koskemaan ainoastaan todellisia onnistumisia tai kehittymisiä verrattuna lapsen itsensä aiempaan suoriutumiseen, jolloin ne koskettivat myös lapsia, jotka kyllä heti tunnistavat epäaidot yritykset miellyttää. Diplomien sisältöesimerkit löytyvät liitteestä 5.

Isät löysivät helposti yhteistä keskusteltavaa ja tunnelma oli leppoisan rupatteleva ja viihtyvä. Todistuksista ja diplomeista olivat selvästi sekä lapset, että vanhemmat ylpeitä. Lapset esittivät hienosti ohjelmansa ja ilmassa oli oikean joulujuhlan tuntua. Tarjottavaa oli

järjestettynä. Jotkut isät ovat tämän jälkeen kyselleet seuraavaa toimintaa kiinnostuneina ja tästä syntyikin idea tehdä seuraavat kerrat ensin isille ja sitten vain äideille. Erilaiset (esim riitaiset) perhe tai erotilanteet hankaloittavat perheiden osallistumista välillä, vaikka vanhemmilla olisikin kiinnostusta osallistua lasten kanssa yhdessä tapahtumiin.

Selvästi osallistumisen kynnyksiä madalsi ohjelman ”helppous” eli tule mukaan ja ole ilman vaatimuksia. Monelle isä-lapsi parille tuntuisi olevan kynnys osallistua ns kilpailuhenkisiin tai vaatimuksia asettaviin ohjelmiin. Myöskin pelkkä keskustelu ilman toimintaa ei houkuttele heitä. Äidit sen sijaan tuntuvat enemmän ilmaisevan kaipaavansa toiminnan oheen vertaistukea ja keskustelua.

Yhdelle äideistä ryhmässä mukana olo oli liian suuri kynnys. Hän sulkeutui tuulikaappiin ja käveli pihalla. Hänen kanssaan ohjaaja kävi keskusteluja, jotka koskivat hänen omia huoliaan. Poika tuntui jäävän sivuun koko asiassa. Äiti tulee kuitenkin kutsuttaessa, mikä voi kertoa tarpeesta osallistua kuitenkin yhteiseen toimintaan, toisaalta tällaisten perheiden kanssa voi olla hedelmällisempää tehdä vain perheen ja ohjaajan kesken tapaamisia.

Eräs isä on tuonut esiin, ettei halua tulla neuvotteluihin, koska on aivan sama mitä hän puhuu, sitä ei oteta huomioon. Hän kokee että hänet on äidin ja sosiaaliviranomaisten taholta sivuutettu täysin lastensa hoidosta, vaikka hän haluaa aktiivisesti siihen vaikuttaa ja osallistua. Hänen kanssaan on päästy merkittävästi yhteistyön alkuun, lapsen lomat ovat alkaneet pyörimään sovitusti ja hän tulee paikalle ja soittelee aktiivisesti. Hän on purkanut tunteitaan ohjaajalle avoimesti ja kokenut tullessa kuulluksi. Lisäksi hän on ottanut huomioon ohjaajan sanomista ja pyrkinyt yhteistyöhön. Hänen merkityksellisyyden ja tärkeyden kokemistaan poikiensa isänä on varmasti auttanut asian ääneen lausuminen ja konkreettinen pyytäminen ja yhdessä toimiminen.

Laitokseen juuri sijoitetun lapsen isä ja isoäiti olivat mukana juhlassa ja oli antoisaa aloittaa tutustuminen tällaisissa merkeissä eikä virallisten neuvotteluiden parissa. Käsitykset joita ihminen luo heti alussa, tuntuvat olevan melko pysyviä ja vuorovaikutuksen suuntaa on huonon alun jälkeen vaikea muuttaa. Samalla lailla kuin yksi huono palvelukokemus liiketoiminnassa voi pilata asiakkaan silmissä koko liikkeen maineen, eikä sitä korjata edes kymmenillä hyvillä kokemuksilla.

6.4 Neljäs ja viides kokoontuminen

Tarkoituksena on myös keskittyä hetkeen. Ei ole kiire mihinkään seuraavaan tekemiseen, arjen kiireisiin askareisiin, vaan keskitytään rauhassa ja persoonana läsnäollessa. Lapsi saa tilan tulla kuulluksi ja nähdäksi tehdessään käsillään yhdessä aikuisen kanssa. Lapsen sanotaan kasvavan sellaiseksi minkälaisena on tullut nähdäksi. Aikuinen toimii lapsen peilinä. Vanhempien läsnäolo antaa lapselle tunteen kannetuksi tulemisesta. Silloin hänen ei tarvitse itse kantaa itseään, eikä tulla vahvaksi kun hän ei ole siihen vielä kykenevä. Tällainen väärä

vahvuus on heikkouden kieltämistä ja se voi johtua siitä, että aikuisilla ei ole voimavaroja läsnäoloon.

Muu ryhmä oli järjestänyt kerran, johon pyydettiin keramiikkaopettaja opettamaan savitöitä. Itse en pystynyt olemaan mukana tällä kerralla tai sen järjestelyissä, joten joudun raportoimaan ainoastaan keskustelujen pohjalta. Paikalle ei saapunut yhtään perhettä. Syitä pohdittiin ja todettiin, että joko aihe ei kiinnostanut tai aika ei sopinut. Todennäköistä oli myös, että pelkkä lähetetty kirje ei riittänyt. Tällä kertaa ei soiteltu ja puhelimitse muistuteltu asiasta. Lapset osallistuivat keramiikan tekoon ja se oli heille oikein mielekästä toimintaa. Työntekijät kokivat tietysti pettymystä ja seuraavaan kertaan motivoituminen oli hankalampaa.

Lyhyesti viidennestä kokoontumiskerrasta, jossa leivottiin ja hieman askarrettiin ja tietysti syötiin. Ohjelmana oli lasten tekemä video. He olivat itse suunnitelleet ja kuvanneet, toteuttaneet ja esittivät sen vanhemmilleen. Videosta tuli todella hieno ja kaikki olivat tyytyväisiä ja ylpeitä lasten saavutuksista. Tämä kerta oli menestys ja tyytyväisyys jäi päällimmäiseksi tunteeksi. Monet vanhemmista eivät ole saaneet usein kokea ylpeyttä lapsestaan tai lapset eivät ole saaneet näyttää kykyjään, kun on päädytty kierteeseen, joka on johtanut huostaanottoon. Ylpeä ilme vanhemman kasvoilla voi muuttaa koko vuorovaikutuksen suuntaa ja auttaa löytämään yhteyttä.

6.5 Mitä tästä eteenpäin

Toimintaa päädyttiin jatkamaan ja rakentamaan pysyväksi toimintamuodoksi, vaikkakin se kaipaa paljon kehittämistä. Mallia on myös tarkoitus tuoda esiin organisaation yhteisissä perhetyönkehittämistapahtumissa. Organisaatiolla on yli kymmenen lastensuojelun laitosta. Työntekijöistä minä jäin äitiyslomalle työn aikana ja tilalleni nimettiin uusi projektia vetävä henkilö. Työntekijät ovat toivoneet ja ovat saamassa koulutusta vertaistukeen liittyen. Haastateltuani työntekijöitä, he tuntuivat olevan motivoituneita ja innostuneitakin toiminnan kehittämiseen, mutta kaipasivat hieman lisäresursseja. Johto tuntui myös tukevan projektia, joten resursseja varmaankin järjestyy tarpeen mukaan. Kehittämisen suunta vaatii työtä ja selvitystä ja tulevaisuudessa voi olla myös mahdollista panostaa työhön laajemmin esimerkiksi pidempien retkien tai jopa leirien puitteissa. Pidemmän ajan suunnitelmia on pystyttävä tekemään esimerkiksi vuositasolla ja vanhempien toiveiden kuulemiseen on kehitettävä parempi tapa.

7 KEHITTÄMISHANKKEEN TULOSTEN TARKASTELUA

7.1 Ryhmän prosessi

Prosessin visiona on päästä tavoitteisiin toiminnallisuuden ja vertaisryhmätoiminnan keinoin, pyrkimys löytää uusia keinoja rakentaa yhteyttä ja aktivoida. Keskeistä on kuitenkin kohtaaminen. Tärkeää on vahvistaa kunkin myönteisiä rooleja ja identiteettiä ja varoa, ettei päällimmäiseksi yhdistäväksi rooliksi muodostu esimerkiksi poikkeavana perheenä, syrjäytyneenä, epäonnistuneena vanhempana tai lastensuojeluperheenä oleminen. Ihmistä ei voi pakottaa muuttumaan, mutta ihminen voi motivoitua kasvuprosessiin, jossa alkaa nähdä ja määrittää itseään uudella tavalla ja tehdä uuden identiteettinsä mukaisia valintoja. Prosessi on usein hidas ja pitkä. Kun tahto on herännyt, on tärkeä miettiä miten sitä ylläpidetään. On kiinnitettävä huomio sen takana oleviin arvoihin. (Hämäläinen 1999, 71.)

Odotuksena on, että ammattitaidon ja luovuuden kautta kokeillaan erilaisia työmuotoja ja suunnataan prosessia sen mukaan mikä osoittautuu toimivaksi. Toivotaan, että työntekijät motivoituisivat kehittämään ja innostuisivat saavuttaessaan tavoitteita ja kehittyessään ammattitaidoltaan. Työntekijöiden oma vastuu ja itsenäisyys kasvavat, koska resurssien puitteissa tiimille on annettu vapaat kädet suunnitella ja toteuttaa prosessia.

Kehittämishankkeeni sisältö on pyritty rakentamaan keskustellen ja vuorovaikutuksessa vastaamaan asiakkaiden tarpeisiin. Osoittautui, että liian henkilökohtaiset aiheet kyselyssä eivät tuottaneet rehellisiä vastauksia tai jopa estivät kokonaan vastaamasta. Myöskin tapaamisten aiheena veti eniten asiakkaita puoleensa matalankynnyksen aiheet, joissa ei tarvitse paljon antaa itsestään. On pyrittävä alkuun pysymään tutustumisessa ja melko pinnallisissa aiheissa, vaikka vanhemmat toivoivatkin jossain vaiheessa pääsevänsä käyttämään hyväkseen vertaistukea ja keskusteluja. Olisi hyvä käydä joka kokoontumiskerran jälkeen tunnelmat ja antaa jokaiselle tilaisuus kertoa miten on kokenut kerran ja millä mielellä lähtee.

Missiona ja tavoitteena on saada vanhempien kanssa tehtävästä työstä avoimempaa ja toimivampaa, sekä saada vanhemmat aktivoitua mukaan lastensa hoitoon. Projekti on itseohjautuva eli sillä on omat, yhdessä suunnitellut tavoitteet, joista tiimi itse vastaa, kuten myös tuloksista. Tiimi sopii itse työnjakonsa. Laatu tarkoittanee, että asiakkaat eli sekä kohderyhmä eli perheet, sekä sijoittavat tahot eli sosiaalivirasto ovat tyytyväisiä. Toisaalta myös yrityksen näkökulmasta toiminnan on oltava kannattavaa ja tehokasta. Käytettävät resurssit ovat niukat ja perheitä palvellaan ryhmässä, joka on kustannustehokkaampaa kuin yksittäisten perheiden kanssa tehtävä työ.

Toisaalta odotuksena on, että vanhemmat löytäisivät apuvälineitä, voimaantuisivat, löytäisivät yhteyttä lapsiinsa. Pohjalla on asiakkaiden kokema huono laatukokemus. Perheet ovat usein sitä mieltä, että asiantuntijat ottavat heiltä vallan heidän omiin lapsiinsa nähden ja että he eivät tule kuulluiksi tai ymmärretyiksi. On sanottu julkisen palvelutuotannon luovan itse palvelujensa kysyntää keinotekoisesti professionalisoimalla aikaisemmin ihmisten itsensä hoitamia asioita. Jos vaan mahdollista kansalaisilla tulisi säilyttää rooli maksavana (onko mahdollista?), valitsevana ja käyttävänä asiakkaana. (luentomuistiinpanot, Heikkinen.) Tietysti jotain on mennyt vikaan, kun on jouduttu turvautumaan huostaanottoon, mutta on pyrittävä säilyttämään vastuu lapsista vanhemmillaan ja antamaan heille keinoja kantaakseen sitä. He eivät koe saavansa tarvitsemaansa apua nykyisen perhetyön keinoin. Pyritään kehittämään asiakaslaatua ottamalla koko ajan huomioon perheiden omia tarpeita ja pyrkimällä vastaamaan niihin. Tähän pyritään kyselyn avulla ja jatkossa koko ajan palautteen, havainnoinnin ja keskusteluiden kautta. Toisaalta pyritään kehittämään myös työn laatua niin, että toimintamuodosta voisi olla siirrettäviä elementtejä muuallekin hyödynnettäväksi.

Kyse on myös tekemisen motiiveista. Haluaako asiakas todellista muutosta perheeseensä, vai onko kyseessä miellyttämisyritys, jotta huostaanottava taho on tyytyväinen tai hän pyrkii rauhoittamaan läheisiään osallistamalla näennäisesti johonkin toimintaan. Myöskään käyttäytyminen ei kerro välttämättä todellisesta motivaatiosta. Joku todella sujuvasti mukana oleva vanhempi saattaa suorittaa hyväksytyksi tulemisen tarvettaan ja todellista muutosta tuskin syntyy. Toisaalta hankalaksi luokiteltu vanhempi saattaa todellisuudessa viedä läpi rankkaa muutosprojektiaan. (Särkelä 1994, 52.)

7.1.1 Tiedottaminen ja osallistaminen sekä motivointi

Prosessin markkinointi osoittautui vaikeaksi, asiakkaiden motivointi mukaan pitkien matkojen takaa oli vaikeaa ja vaati jatkuvaa erityistä ponnistelua. Pelkkä kutsukirje ei riittänyt, vaan vanhemmat oli ensin rohkaistava kiinnostumaan ja sitten vielä muistutettava juuri ennen. He tarvitsivat henkilökohtaista, kohtaavaa puhumalla tapahtuvaa kutsumista saapuakseen paikalle.

Motivointia tarvitaan usein ja sen tarkoituksena on vähentää kielteistä asennetta, auttaa asiakasta näkemään ongelma ja lisätä asiakkaan halua muutostyöhön (Rostila 2001, 73). Kannustava palaute on ensiarvoisen tärkeää. Tämä koskee myönteisiä piirteitä, vahvuuksia, tehokkaasta selviytymisestä, tai vaikka pienestäkin kasvusta iloitsemista.

Asiakkaan on myös oltava pääsubjekti prosessissa, ei ole tarkoituksenmukaista, että työntekijät ovat pääsubjekteja lasten suhteen ja vanhemmat ikään kuin apulaisia, joiden pitäisi olla motivoitunut. Motivoituminen on tällöin usein vastentahtoista ja pakkoa. On siirrettävä painopiste niin, että pääsubjektina lastensa asioissa ja muutoksessa perheessä on

vanhemmat, apulaisena toimivat työntekijät. Tämä voi olla työntekijälleen vaikeaa, hän haluaa tehdä suuria asioita, olla näkyviä, hoitaa projektejaan. (Särkelä 1994, 55.) Jos projekti on työntekijän, tuloksena on helposti, että asiakas leimataan motivoitumattomaksi, kun hän ei innostu työntekijän projektista. Jotta vanhemmat olisivat subjekteja omissa kehitymisprosesseissaan, on työntekijöiden tehtävänä siis vain luoda puitteet ja edellytykset ja antaa asiakkaan tehdä suorituksen. Myöskään tuloksia ei voida mitata suoraan asiakkaiden kautta. Ei ole mieltä miettiä miten työntekijöiden asiakkaille asettamat tavoitteet saavutettiin vaan miten paljon kyettiin luomaan toimintaedellytyksiä tavoitteiden saavuttamiseksi. Tavoitteita mietittäessäkin olisi siis syytä miettiä millaisia toimintaedellytyksiä asiakkaat tarvitsevat päästäkseen omiin tavoitteisiinsa. Toisaalta yhdessä kyetään saavuttamaan yksilösuorituksia parempia suorituksia eli parasta on jos prosessi koetaan meidän yhteiseksi prosessiksemme.

7.1.2 Toimintavaihe

Kun vanhempia saatiin paikalle osoittautui työ vaativaksi. Erilaisia kokoonpanoja kokeiltiin, oli pelkät isät, pelkät äidit, perheet lapset mukana. Työntekijöiltä vaadittiin paljon jääsulatuskykyä ja innostavuutta. Toisaalta esimerkiksi isät alkoivat ihan itsekseen luoda yhteyttä keskenään kun olivat paikalla miesten kesken. Prosessi osoittautui voimia vieväksi ja jatkuvaa oppimista vaativaksi. Toisaalta yhdellä kerralla saatettiin saada perheestä asioita käsittelyyn enemmän kuin ennen vuosien työllä.

Prosessi kulki vaiheittain, yritettiin, erehdyttiin ja onnistuttiin, opittiin ja jatkettiin oppien mukaan. Prosessin sisällä oli paljon prosesseja, päätöksentekoprosesseja, suunnitteluprosesseja, kommunikaatioprosesseja jne. Kyseessä oli myös ehkä muutosprosessi, jonka lopputuloksena käyttäytymis- ja palveluprosessi muuttuu. Prosessin sisällä oli myös johtamisprosessia, johon kuului tavoitteiden asettamista, neuvottelua, seuranta ja valvontaa. (Lillrank 1998, 25.) Prosessin vaiheita olisi siis mahdollista purkaa osiin, kuten teen opinnäytetyössäni. Prosessissa ei niinkään toisteta koko ajan samaa vaihetta, vaan se toteutuu ns. sekvenssinä, jossa erilaiset vaiheet seuraavat toisiaan (Lillrank, 1998,25). Palvelun kuluttaminen tarkoittaa pikemminkin prosessin kuin lopputuloksen kuluttamista (Grönroos 2009,86). Tällöin vanhemmat eivät kuluta vain valmista lopputulosta, vaan osallistuvat prosessiin ja siten rakentavat sitä mukana. Ei myydä sosiaalitoimiston asiakkaalle tuotetta, joka on valmis, vaan vanhemmat osallistuvat prosessiin, jonka lopputulos pyritään yhdessä räätälöimään juuri heitä palvelevaksi. Koska palveluprosessia ja palvelun kulutusta ei voida erottaa toisistaan, prosessia voisi luonnehtia avoimeksi (Grönroos 2009, 87). On kuitenkin tärkeää, etteivät asiakkaat koe olevansa koekaniineja tai keskeneräisten suunnitelmien testinukkeja. Palveluprosessi on asiakaskeskeinen. Asiakkaiden ja tuotantoprosessin välinen vuorovaikutus muuttuu osaksi kulutusprosessia, on siis ymmärrettävä palveluprosesseja. (Grönroos 2009,89.)

Koko yrityksen tai organisaation kannalta ei ole kyse ydinprosessista, jonka pysähtyminen pysäyttää samalla kassavirran. Kyseessä on ns. tukiprosessi, joka kehittää palvelua ja nimenomaan palvelun (sijaishuolto) laatua ja vaikuttavuutta. Tällainen tukiprosessi toimii ydinprosessin (lasten kasvatus ja hoito laitoksessa) tukena. (Lillrank 1998, 27.)

Käytännössä projektia joudutaan parantamaan ja kehittämään edelleen monin tavoin. Resursseja on työvoimana saatava lisää osaan toteutusta, suunnitteluun tarvitaan lisää sille varattua aikaa. Vanhempien vertaistuen kehittymiseksi tarvitaan vetäjille koulutusta ja lisäsuunnittelua ryhmän keskeisistä aiheista ja on tarkkaan mietittävä kenen persoona sopii tällaisten ryhmien vetämiseen. Ryhmän vetäminen on vaativaa, joskus on tarpeen keventää ilmapiiriä ja joskus vakavoittaa. Tärkeää on myös pitää huolta miten ihmiset voivat, saavatko kaikki puhua. Rohkaista toista puhumaan ja rajoittaa toisen tilan ottamista. Vanhempien mukaan saaminen vaatii lisäsuunnittelua, jotta ajankohdat ovat sopivat ja aiheet ”vetäviä”. Arviointia on tehtävä jatkuvasti ja muutettava suuntaa tarpeen mukaan.

Ihminen asettaa toiminnalleen tavoitteita sen mukaan, millaisena hän näkee todellisuutensa ja mahdollisuudet. Hän toimii ja saa jonkinlaisen palautteen suullisesti tai havaintoihinsa perustuen ja niitä tulkiten. Hän voi parhaassa tapauksessa uudistaa sisäisiä representaatioitaan palautteen perusteella ja suunnata toimintaansa oikein tai sitten hän voi tulkita vääristyneiden odotustensa perusteella palautteen väärin ja toimia jatkossakin vaikeuksia tuottavalla tavalla. Kokemuksen sisältö voi hämmentää, tiedollisesti vääristää, vieroittaa reaalisuudesta, sekoittaa tunnetta, vahvistaa epäluuloa tai esimerkiksi madaltaa itsetuntoa. (Särkelä 1994, 28.) Esimerkkinä ryhmään tuleva vanhempi, joka ei usko, että hänet hyväksytään tai hänestä pidetään missään. Hänellä on oletus, että hän on aina ulkopuolinen ja erilainen. Hän käyttäytyy vetäytyvästi, ei osallistu toimintaan ja katselee muita hieman vihamielisen näköisesti. Kun joku yrittää lähestyä häntä keskustellakseen, hän ei tulkitse sitä niin, että täällä hän kelpaa, muut haluavat hänet mukaan ja kuulla mitä hänellä on annettavaa. Hän tulkitsee sen niin, että joku pyrkii utelemaan hänen perheensä virheitä käyttääkseen niitä häntä vastaan tai säälii häntä tai hän kääntää mielessään asian niin, että on itse muita parempi, eikä tarvitse tuollaisia epäonnistujia. Hän ei saa kipeästi tarvitsemaansa kokemusta ryhmään kuulumisesta, hyväksytyksi tulemisesta, ymmärtämyksestä tuomitsemisen sijaan, vertaistuesta jne. Hänen oma oletuksensa muiden suhtautumisesta häneen ja sen mukainen käyttäytymisensä on karkoittanut muut ja tukee hänen alkuperäistä käsitystään ettei häntä haluta mukaan.

7.1.3 Arviointi

Millä tavalla prosessin tuloksia tai vaikutuksia sitten voidaan arvioida? Onko olemassa mitattavia vaikutuksia, esimerkkinä voisi olla huostaanoton purkamisen ja lapsen sijoitus voimaantuneiden vanhempien luo kotiin tai lapsien lomien onnistuminen tai vanhempien avoimempi asenne neuvotteluissa. Toisaalta voidaan miettiä vaikeasti todennettavia

prosesseja, joissa vanhemmat käyvät läpi vaikeita tunteitaan kuten syyllisyyttä ja voi ensin vaikuttaa, että syntyy vain lisää ongelmia ja pahaa oloa.

Voidaan myös miettiä tarkastellaanko vain vaikutuksia vai analysoidaanko niiden lisäksi vaikuttavia mekanismeja ja sitä kontekstia, jossa vaikutukset aiheutuvat (luentomuistiinpanot, Heikkinen). Jos saadaan kiinni mikä aiheutti muutosta ja muutos osoittautuu toivottavaksi, voidaan rakentaa siirrettävää mallia seuraaviin vastaaviin prosesseihin tai muualle siirrettäväksi. Lopputuotteen laatu ja prosessin laatu voivat olla eriasia. Voi myös olla mahdollista, että työntekijät oppivat ammatillisesti paljon prosessin kautta, mutta kohderyhmä eli vanhemmat ei koe hyötyvänsä ja tällöin prosessia ei kannata jatkaa.

Työntekijöiltä vaaditaan tällaisessa työmuodossa paljon. On kyettävä sulattamaan jäätä eli luomaan vapautunutta ja avointa ilmapiiriä, pystyttävä olemaan sivussa tarpeen vaatiessa ja taas puuttumaan suuntaan, jos se uhkaa mennä väärään. Vaaditaan ryhmänohjaamisen taitoa. Tärkeää kehittymisen kannalta on aito kiinnostus ryhmän tehtävää ja mahdollisuuksia kohtaan sekä tietoisuus omista kyvyistä ja rajoista. Tarvitaan myös sitoutumista ja tietoista työskentelyä itsensä kanssa. Itseään on jatkuvasti arvioitava ja keskusteluja muiden työntekijöiden kanssa on usein. On varmasti hyödyksi jos itse on joskus ollut osana ryhmää tai saanut kokea vertaistuen kaltaista ymmärrystä. (Häggman-Laitila ym. toim. 2000, 127.)

Vanhempien spontaanina palautteena saatiin myös se, että joku äiti oli kokenut olonsa vaivautuneeksi kun ei saanut mielestään kontaktia muihin äiteihin, jotka hänen mielestään olivat vetäytyviä. Hän esitti ratkaisukseen lisää ”pakkososiaalisia” leikkejä joihin kaikki osallistuvat ja kaikkien olisi oltava äänessä. Hän mielellään tutustuisi muihin vanhempiin ja kehui yhteisiä leikkejä, joihin oli osallistunut. Hänen mielestään tällainen toiminta on tarpeellista, mutta toteutus kaipaa vielä hiomista. Vanhemmilla on luonnollisesti erilaisten toiveiden lisäksi erilaisia luonteita ja temperamenttejä, joten joku lämpenee hitaasti ja kokee liian nopean lähestymisen tunkeilevana sekä vaatii aikaa. Joku toinen sitten haluaa pian tutustua tai turhautuu. Positiivista kuitenkin on yhteinen halu päästä yhteyteen ja oppia tuntemaan toisia sekä nauttia lasten kanssa olemisesta. Tämäkin toive puoltaisi intensiivisempaa aloitusta, joka kestäisi esimerkiksi viikonlopun ja jossa tutustuttaisi paremmin. Toiminta olisi sen jälkeen varmasti hedelmällisempää ja nopeammin asiaan pääsevää.

7.2 Tulosten hyödynnettävyys

Projektissa on kehitetty paljon erilaisia ryhmätöitä, niistä kokemuksia saaden on opittu jo paljon ja niiden on koettu olevan merkityksellisiä. Tuntuu, että työssä on päästy vasta alkuun ja oppimista ja kehittämistä on valtavasti. Hyödyt toiminnallisesta ryhmätöistä ovat tuntuneet olevan niin merkityksellisiä, että kehittämistä kannattaa jatkaa. Ryhmämuotoisen toiminnan taloudellisuus on merkittävää verrattuna yksilölliseen

kuntoutukseen. Kyseessä on laaja organisaatio ja se pyrkii merkittävästi kehittämään perhetyötä eri kunta-alan palveluissaan, joten tekijöitä ja kehittäjiä riittää. Mielestäni tällainen työmuoto vaatii kuitenkin enemmän panostusta eli nimetyn työntekijän, koska muun työn ohessa työ on liian vaativaa ja raskasta.

Laatua pitäisi voida mitata asiakastyytyväisyysmittauksin. Palautetta saatiin spontaanisti, mutta sitä olisi kannattanut kerätä systemaattisesti ja jatkuvasti. Koska työ jatkuu, on palautteen saantiin tarve kehittää sopiva muoto ja tapa. Perheiden mahdollisesti kokemia hyötyjä perheessä on vaikea näin lyhyellä aikavälillä arvioida, varsinkin kun palautetta ei ole haettu systemaattisesti, mutta laitoksen henkilökunta on kertonut kokeneensa selvää parantumista niissä suhteissa joita on työntekijöiden ja vanhempien välillä.

Vaikka vaikuttavuutta edellytetään luonnollisesti, voivat tavoitteet olla myös pehmeämpiä eli esimerkiksi ihmisyyttä, kokemuksellisia asioita tai vielä suuremman kurjuuden ehkäisyä (Kaipio ja Ruusniemi 2009, 19).

Kokemuksista opittiin mm. vanhempien motivoinnista, koska heitä ei ole aina helppo saada mukaan. Luonnollisesti pidemmät välimatkat asuinpaikan ja lapsen sijoituspaikan välillä hankaloittavat osallistumista. Myös eri osallistujien erilaisista toiveista opittiin eli erilaiset sisällöt vetivät puoleensa eri ihmisiä (miehet ja naiset kiinnostuneita osin eri asioista), vaikka toisaalta jotkut olivat selvästi aktiivisempia osallistumaan ja jotkut eivät tulleet kertaakaan paikalle.

Tärkeäksi osoittautuivat asiat, joita jo osattiin odottaakin eli ilmapiirin luomisen tärkeys. Luottamukselliseen ja avoimeen ilmapiiriin tarvitaan paneutumista ja tarpeeksi aikaa. Tutustuminen jää pinnalliseksi ja tunnelma lähinnä kiusalliseksi, jos asiaan ei panosteta ja työntekijät eivät ole aktiivisesti rakentamassa tässä alkuvaiheessa. Projektin edetessä ja vanhempien tutustuessa työntekijöiden oli osattava vetäytyä pois tieltä eli sivummalle, vaikkakin edelleen oli tarpeen pitää kiinni joistain periaatteista, kuten kaikkien osallistumismahdollisuudesta (motivoida hiljaisempia ja jarruttaa liikaa tilaa vieviä) sekä siitä, ettei sisältö mene liian viihteelliseksi vaan pyritään myös avaamaan keskustelua vaikeammista aiheista tai purkamaan tilanteita sanoittaen. Selkeästi oli työntekijöistä nähtävissä, että työ tekijäänsä opettaa. Kokemuksista opittiin ja toivottavasti niitä osataan jakaa eteenpäin, jottei muiden toimintaa kokeilevien tarvitse aloittaa ihan alusta.

8 POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tullessaan ryhmään vanhemmat eivät tuoneet esiin odotuksiaan ja tavoitteitaan. Heillä ei ollut niitä tai sitten he eivät osanneet tai halunneet niitä tuoda esiin. Tärkeää on kuitenkin miettiä mitä varten vanhemmat ovat ryhmään tulleet ja mitä siltä odottavat. Tavoitteita on syytä myös toiminnan edetessä tarkistaa. Tavoitteet ovat voineet muuttua tai uusia on voinut syntyä. Tavoitteena tuli ilmi vanhempana jaksamisen helpottamista, vertaistuen saamista ja ilon ja yhteisten kokemusten saamista. Lähtökohtina sijaishuollon perhetyö on vaativaa, asiakasperheiden elämäntapa usein kaoottinen ja jatkuvassa kriisissä. Siksi työskentelytapojen on oltava mietittyjä, selkeitä ja koko tiimin jakamia. Tavoitteet ja työmenetelmät oltava realistisia suhteessa käytettäviin resursseihin (työntekijät, raha, aika, ohjaavat normit).

Tärkeää olisi jatkossa korostaa keskustelua, jossa sovitaan yhdessä tavoitteet, ne olivat varmastikin perheille epäselviä ja työntekijöillekin melko yleisesti ja laajasti ilmaistuja. Kun asenne on yhdessä rakentamisessa ja vanhemmat tulevat vakuuttuneiksi, että heitä pyritään auttamaan ja tukemaan, ei kontrolloimaan ja tarkkailemaan, on työmuoto varmastikin hyödyllinen. Lopullisena päämääränä voidaan varmaan pitää, että päästäisiin lastensuojelusta eroon. Tämä edellyttäisi, että tavoitteet olisivat sellaisia mitä lastensuojelun tarpeen loppuminen vaatisi.

Alkuvaiheessa selvästi saadaan aikaan motivaatiota ryhmässä käymiselle tai sitten ryhmä menettää houkuttelevuutensa. On tärkeää purkaa jo alussa toiveita ja odotuksia, kuten myös ohjaajien on syytä miettiä omia odotuksiaan. Aloitus on oltava intensiivinen ja perustehtävänä on ryhmäyttäminen ja alkujännityksen voittaminen. Ketään ei saa jättää ”seinänvierustoille” jännittämään tai vetäytymään. Ryhmäyttäminen tarkoittaa, että vallitsevia tunnelmia otetaan esiin ja niistä puhutaan. Tuliko joku ehkä vastentahtoisesti, millaisia odotuksia on jne. Pitkiä taukoja ja tyhjiä hetkiä on vältettävä, jotta ryhmä ei hajoaisi. Lähdettiin liikkeelle siitä ajatuksesta, että ihminen voi huonosti yksin ja saadessaan yhteyttä toisiin ihmisiin hän alkaa voida paremmin. Tähän tarvitaan luottamusta.

Tarvitaan siirtymistä perinteisestä asiantuntijuudesta kohti reflektiivistä asiantuntijuutta. Se sisältää oman toiminnan tietoista arviointia, kykyä tarkastella omia toimintatapoja ja niiden taustalla olevia henkilökohtaisia uskomuksia, arvoja ja asenteita. Tarvitaan myös kykyä liikkua eri ekspertiisien ja roolien välillä.

Ryhmän kiinteyteen ja turvallisuuden tunteeseen tulee kiinnittää huomiota. Keskustelu yltyi hetkittäin henkilökohtaiselle tasolle ja esiin tuli henkilökohtaisia asioita selvitettäessä eteen tulleita ”epäonnistumisia”, joissa lapsi sai raivokohtauksen tms. Ryhmän kokoonpano oli vielä niin vaihteleva, että luottamuksen syntyminen oli vaikeaa. Toisaalta vanhemmat alkoivat

spontaanisti pyrkii keskustellen vertaistukea hyödyntäen, mutta ohjaaja ei pystynyt tukemaan prosessia. Alussa olisi ehkä syytä aktiivisemmin antaa tilaa ja organisoida perheiden tila kertoa lyhyesti muille itsestään. On tietysti tehtävä selväksi, että jokainen saa kertoa juuri sen verran kuin kokee hyväksi. Uskon että vanhemmilla on tarve kertoa lapsensa sijoitukseen liittyvistä kokemuksista. Myös jonkinlaista tietoa ja materiaalia voisi joiltakin kerroilta antaa vanhemmille esimerkiksi normaaleista kriisin vaiheista tai muusta vanhempien todennäköisesti kokemasta asiasta tai esimerkiksi vanhemmuuden rooleista.

Ryhmäkokoontumisten rakenteiden on oltava selkeät ja ohjelman riittävän jäsentynyttä ja monipuolista. Johtajuuden ja keskinäisen työnjaon on oltava selvä. Muuten epävarmuus ja hämmennys vievät muuten kohtuuttomasti voimavaroja. On liian iso tavoite pyrkiä tarjoamaan kullekin perheelle yksilöllistä tai perhekohtaista tukea. Tärkeämpää on hallita ryhmäprosessia. Pyrkimyksenä ei ole mikään yliterapeuttinen keskustelu. Ryhmän koolla on merkitystä, jos paikalla oli vain muutama ihminen, ryhmä ei toiminut ryhmänä. Tuntui siltä, että vähintään kolme perhettä tarvittiin paikalle, jotta saatiin ryhmän tuntua.

Ryhmän ohjaajien keskinäiset roolit tulisi jakaa mielekkäästi ja selkeästi. Kuka kantaa vastuuta mistäkin asiasta ja kenellä on mitään vahvuuksia. Toinen on hyvä keskustelija, toinen ohjaa ja organisoii toimintaa selkeästi, joku ideoi loputtomasti, joku osaa tukea ryhmäläisten keskinäisen vuorovaikutuksen syntymistä. Tarvitaan itsetuntemusta ja omien arvojen selkeyttä, vuorovaikutustaitoja ja kuuntelijan taitoja sekä palautteen antamisen taitoja sekä ongelman kohtaamisen ja ratkaisemisen taitoja (Häggman-Laitila ym. toim. 2000, 136). Tavoitteiden toteutuessa työhyvinvointi lisääntynee huomattavasti, tuloksellisuuden kokemukset, työyhteisön hyvinvointi samoin kuin lasten hyvinvointi. Hoidollisuus paranee.

Selkeästi huomattiin, että vaikka usein pyrkimys on, että kaikki asiat onnistuvat ja osallistujat ovat hyvillä mielin, osoittautui kuitenkin, että juuri rösöistä ja kompastuskivistä saatiin psyykkisesti turvallisissa oloissa paljon tietoa ja paljon uusia selviytymistaitoja ja oppia. On kestettävä sitä, että kaikki ei ole ennustettavaa, vaan on uskallettava hypätä osin tuntemattomaan.

Kehittämishankkeeni sisältö on pyritty rakentamaan keskustellen ja vuorovaikutuksessa sekä myös kyselyin vastaamaan asiakkaiden tarpeisiin. Osoittautui, että liian henkilökohtaiset aiheet kyselyssä eivät tuottaneet rehellisiä vastauksia tai jopa estivät kokonaan vastaamasta. Myöskin tapaamisten aiheena veti eniten asiakkaita puoleensa matalankynnyksen aiheet, joissa ei tarvitse paljon antaa itsestään. On pyrittävä alkuun pysymään tutustumisessa ja melko pinnallisissa aiheissa, vaikka vanhemmat toivoivatkin jossain vaiheessa pääsevänsä käyttämään hyväkseen vertaistukea ja keskusteluja.

Hankkeessani on pyritty huomioimaan vuorovaikutuksen mahdollisuus valitsemalla siitä kiinnostuneet työntekijät, keskustelemalla vanhempien kanssa, keskustelemaan

työntekijöiden kanssa edellä kerrotuista vuorovaikutukseen ja sijaishuoltoon liittyvistä asioista ja rakentamaan työtä huomioonottaen eteen tulleet asiat, kuten sukupuoli ja vertaistuen kaipuu. Vaikka hanke on pitkälle toiminnallisesti keinoisesti toteutettava, pyrkimys on ensisijassa vuorovaikutukseen ja ilmaisuun pääasiassa puheen kautta. Toiminnallisuus madaltaa kynnyksiä osallistua ja auttaa avautumaan. Tarkoituksena on luoda ilmapiiriä, jossa asiakkaiden on helpompaa osallistua dialogiin ja avautua muussakin perhetyössä, neuvotteluissa ja luottamus työntekijöihin on lisääntynyt. Erilaisia työmuotoja on kokeiltu ja niistä on pyritty reflektoiden oppimaan. Valta-asetelmia on pyritty madaltamaan ja työntekijöitä saamaan lähemmäksi asiakkaita yhdessä toimien. Yhdessä toimimalla on selvästi pystytty paremmin kohtaamaan toisia ihmisiä ja viranomaisuus/asiiantuntijuus on karissut yhteistyön tieltä.

Tarkoituksena on ollut, että tarpeen määrittely ei perustu yksipuolisesti esimerkiksi johdon toiveisiin tai pelkästään asiakkaiden toiveisiin, vaan kaikilta saatu tieto suhteutetaan toisiinsa keskustellen. Osallistujana olen itsekin miettimässä kehittämistarvetta, joten se motivoi minuaikin työssäni. Vertaistukea on asiakkaiden toiveesta ja myös yhä nousevana trendinä ammattiauttamisenkin kentässä pyritty hyödyntämään ja näin näkemään tulevaisuudessa tarvittavaa osaamista. Kehittämiseen osallistuvat ohjaajat saavat toivottavasti työhönsä lisää osaamista ja johto on sitoutettu myös projektiin. (Hätönen 2005, 13.)

Tarkoitus oli myös selvittää kiinnostuneiden ja kehitysprojektiin sitoutuneiden ohjaajien näkemyksiä omista vahvuuksistaan tai mahdollisista koulutustarpeista, olemassa olevista ongelmista nykyisen perhetyön kanssa ja parannusehdotukset. Esiin tuli myös ns. hiljaista tietoa ja osaamista, joka ei ollut tiedossa, mutta joka nyt tulisi käyttöön. (Hätönen 2005, 19). Hiljainen tieto on subjektiivista ja usein äänetöntä, epämuodollista, kokemusperäistä piilo-osaamista. Sitä on usein kokeneilla työntekijöillä, se on arjen tietoa (Hakala 2006, 104.) Uskon myös vanhempien arvostavan tätä hiljaista tietoa, joka ei näy titteleissä.

Luvattujen resurssien vähäisyys selvästi vähensi intoa. Työ koettiin muutenkin kiireiseksi ja raskaaksi ja vaikka kiinnostusta ammattitaidon laajempaan kehittämiseen ja intoa projektiin on, niin tuntui raskaalta repiä aika jostain. Ehdottomasti resursseja pitäisi saada korvamerkittynä aikana suunnitteluun, jotta voitaisiin suunnitella nyt kokemusten pohjalta vuositasen ohjelmaa ja muutenkin kokonaisuuksia. Johto tuntui olevan kiinnostunut ja kannustava, mutta resurssien suhteen niukka. Tässä näkyy työelämän vaativuus, josta voi seurata uupumisen myötä yleistä piittaamattomuutta (Hätönen 2006, 9). Tietynlainen uskonpuute tuntui myös vaivaavan. Ei uskottu vanhempia saatavan motivoitua. Tietenkin motivointi onkin hyvin haastavaa, mutta siihen on löydettävä pitkäjänteisyyttä ja uskoa.

Uusi tieto saattaa pelottaa ihmisiä ja vaikuttaa arvottomalta. Sen omaksuminen voi järkyttää

niitä arvo- ja valtajärjestelmiä, jotka on koettu perinteisiksi ja turvallisiksi. (Hakala 2006,158.) Myös siitä seuraava mahdollinen muutos saattaa pelottaa. Toisaalta vain uutta luomalla voi saada myös kehitettyä. Toisaalta kehitys tarvitsee rauhaa, eikä jatkuvaa uutta. Nopea kehityssykli ei anna millekään aikaa näyttää todellisia mahdollisuuksiaan. Ideoita voi tulla paljon, mutta on oltava kyky rajata ja valita. Vaikka informaatiota tulisi kuinka paljon, jää aina osa kokeilemisen ja siitä oppimisen varaan. Ohjaajien luovuudelle on jätettävä tilaa, jolloin voidaan saada aikaan jotain ihan uutta, mitä kukaan ei osannut vielä peräänkuuluttaa. (Hakala 2006, 9).

Mihin toiminnan mahdolliset vaikutukset perustuvat? Voivatko ihmisten mielipiteet itsestään esimerkiksi muuttua? Voiko ajatuksiin ”olen huono äiti/isä” , ”meidän perhe ei voi tehdä mitään yhdessä” tai ”lapsenikaan ei osaa mitään”, ”en osaa puhua asioistani” tai ”en osaa olla muiden kanssa, eristäydyn muurieni taakse” tulla uusia mietteitä?

Tuntui, että enemmän saatiin irti kokoontumisissa joissa oli koolla sekä vanhemmat, että lapset, kuin tapaamalla pelkkiä vanhempia. Toisaalta on hyvä toimia perheinä, yhdessä lasten kanssa, toisaalta vanhemmat tarvitsevat myös omaa aikaa, jolloin he eivät ole lapsia varten. Ryhmässä voisi olla hyödyllistä miettiä teemoja tarkemmin. Keskusteltavia aiheita voisivat olla esimerkiksi oma elämäntilanne ja jaksaminen, lapsen sijoituksen herättämät ajatukset ja tunteet, miten lapsi kokee eron vanhemmista, suhde ja yhteydenpito lapseen/etävanhemmuus, suhteet työntekijöihin jne. Tarkoituksena olisi käydä lapsen huostaanoton aiheuttamaa kriisiä läpi, tukea vanhemmuutta ja sitä kautta vahvistaa lapsen hyvinvointia. (Kujala 2003, 63.)

Perheillä voi olla vaikeita asioita takanaan tai akuutisti. Väkivaltaisia liittoja, huostaanotto tietysti, sairauksia, taloudellisia ongelmia ja epävarmuutta tulevaisuudesta. Jos vanhemmat haluavat, asioita voidaan ottaa käsittelyyn. Toisaalta tasapaino on säilytettävä etteivät ongelmat ”nielaise”. On tarpeen myös pitää hauskaa ja varsinkin yhdessä lasten kanssa.

Nykyinen myöhäismoderni yhteiskuntamme on yksilöllistynyt, suhteellistunut ja maallistunut (Niemelä ja Dufva 2003,109). Kaiken yksilöllisyyden keskellä ihminen kaipaa toista ihmistä . Eri professiot taistelevat näkemyksensä oikeellisuudesta. Tarvitaan esimerkiksi sosiologian tai lääketieteen ihmiskuvan lisäksi näkemystä ihmiskäsityksestä, johon kuuluvat arvot, käsitys merkityksistä ja käsitykset oikeasta ja väärästä. Siihen kuuluu myös käsitys hyvästä elämästä, yhteisöllisenä tekijänä yhteenkuuluvuus, perusluottamus ja mielekkyys. Kun sosiaalinen ongelma, sairaus tai vamma tulee elämään, koko elämän mielekkyys ja toivo saattavat olla kadoksissa, pahimmillaan se eristää ihmisen toisesta. Jokaisen kohdalla on toivo, eikä kaikkien kohdalla voida asettaa kovin kunnianhimoisia hoitotavoitteita, ainakaan lyhyellä aikavälillä, vaikka ajan henki korostaa taloudellisia ja tehokkaita arvoja. Ydintehtävää ei

mielestäni voi johtaa taloudesta käsin, vaikka realiteetit on otettava huomioon ammatillisessa toiminnassa. Pohjana on oltava jotain muuta kuin kauneuden, terveyden ja menestyksen yksinomaisen ihailu, on oltava tilaa rujoudelle, epätäydellisyydelle ja haavoittuvuudelle eli ihmisyydelle. Tarvitsemme sitä, että meitä kohdellaan ainutlaatuisina, ei kenenkään muun kaltaisina ja että meitä joku ymmärtää. Osallisuuden kokemus ja siihen liittyvä luottamuksen tunne antavat toivoa kun taas irrallisuuden ja ulkopuolisuuden tunteet aiheuttavat epätoivoa ja sulkevat tulevaisuudennäkymiä ihmiseltä.

Lähdeluettelo

- Aaltola J, Valli R, (Toim.) 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva:Ps-kustannus.
- Arnkil, T, Seikkula, J ja Eriksson E. 2001. Avoimet dialogit ja ennakoitdialogit, sosiaaliset verkostot psykososiaalisessa työssä. Yhteiskuntapolitiikka.
- Antila, T ja Keränen, T. (toim). Löytöretki vanhemmuuteen. Mannerheimin lastensuojeluliiton julkaisuja. Kauhavan kirjapaino 2000.
- Arki, arvot, elämä ja etiikka, 2005, Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet, Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry, Ammattieettinen lautakunta, Helsinki 2005
- Engeström, Y. 1995. Kehittävä työntutkimus: Perusteita, tuloksia ja haasteita. Helsinki: Painatuskeskus.
- Eskola, A. 1981. Sosiologian tutkimusmenetelmät 1. Juva: wsoy
- Eskola, J. ja Pihlström, S.(toim.). 2003. Ihmistä tutkimassa : Yhteiskuntatieteiden metodologian ajankohtaisia kysymyksiä. Kuopio: Kuopion yliopiston paino
- Grönroos, C. 2009. Palvelujen johtaminen ja markkinointi. Juva:WSOY
- Haavikko, A ja Bremer, L. 2009. Ulkoisesti erilaisia, sisäisesti samanlaisia. Suomen mielenterveysseuran julkaisuja. SMS
- Hakala, J. 2006. Informaatiohyöky. Tiedon ja osaamisen hallinta työelämässä. Tampere: yliopistokustannus Gaudeamus kirjat.
- Heikkinen, A. Luentomuistiinpanot, ylempi amk 2009. Laatu ja vaikuttavuus.
- Heikkinen, H, Rovio E, Syrjälä L. 2008. Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: kansanvalistusseura.
- Heiskanen, E. Ja Salo, J. 2007. Eettinen johtaminen, tie kestävään menestykseen. Helsinki: Talentum.
- Häggman-Laitila, A, Ruskomaa, L ja Euramaa K. Toim. 2000. Varhaista tukea lapsiperheille. Kokemuksia Lapsiperhe- projektin perhetyöstä. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Isbn: Helsinki
- Hämäläinen, Juha. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Hätönen, H. 2005. Mistä liikkeelle? Kehitystarveanalyysi oppivan organisaation kehittämiseen. Helsinki: yliopistopaino.
- Immonen Teemu, Hypermediaprojektin aikainen tiedonhankintaprosessi ja organisaation oppiminen. Web-julkaisu. Hypermedian esseekokoelma.
<http://hlab.ee.tut.fi/hmopetus/esseekokoelma>
- Jalava U ja Virtanen, P. 1995. Moniammatillinen projektitoiminta, Avain hyvinvointipalvelujen tulevaisuuteen. Helsinki: Kirjayhtymä
- Juuti, P. (toim.) 2006. Johtaminen eilen, tänään, huomenna. Helsinki: Otava
- Jämsen, A. (toim.) Johda sosiaalialaa! Puheenvuoroja ja näkökulmia. Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen verkkojulkaisuja 2008.

http://www.isonetti.net/julkaisut/verkkojulkaisu_2008.pdf

Kaipio, K ja Ruisniemi, A. Toim. 2009. Ihan oikea ihme. Jyväskylä: Gummerus

Karvinen S, Pösö T, Satka M. (toim.)2000. Sosiaalityön tutkimus. Jyväskylä: Yliopistopaino.

Karma, K. 1987. Käyttäytymistieteiden metodologian perusteet. Keuruu:Otava

Koisti-Auer, Anna-Liisa 2002. ”... vaikka elämä oli välillä jo tosi kunnossa.” Huostaanottokriisin selvittely - projektin loppuraportti. SOS-lapsikylä ry. Espoo.

Kujala, Virpi 2003b. Jaetun vanhemmuuden mahdollisuudet. Sijoitettujen lasten vanhempien ryhmätoiminnan opas. Helsinki: Sininauhaliitto.

Kurki, Leena. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.

Kuuskoski, Eeva 2003. Vertaistoiminta osana ihmisyyttä. Teoksessa Jorma Niemelä & Virpi Dufva (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Jyväskylä: PS-kustannus.

Känkänen, P ja Laaksonen, S. 2006. Lastensuojelun kehittämisohjelma.
<http://www.sosiaaliportti.fi/File/7d9702b1-7343-49cf-a3e8-36d4ceb9ead1/Loppuraportti.pdf>

Laakso, Riitta 1998. Ehdot selviksi. Pakko-huostaanotettujen lasten vanhempien kokemuksia huostaanotosta ja ehdotuksia huostaanottomenettelyn parantamiseksi. Teoksessa Laakso, Riitta & Saikku, Peppi. Hyvä huostaanotto. 28/1998 STAKES:n tutkimuksia.

Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) 2003. Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Juva: PS-kustannus

Lillrank, P. 1998. Laatuajattelu. Laadun filosofia, tekniikka ja johtaminen tietoyhteiskunnassa. Keuruu: Otava

Lund, P. 2006. Torjuttu toivottomuus. Juva: Ps kustannus

Kaipio, K ja Ruisniemi, A. Toim. 2009. Ihan oikea ihme. Jyväskylä: Gummerus

Matthies, A-L. Kotakari, U. Nylund, M. 1996. Välittävät verkostot. Vastapaino: Jyväskylä.

Metsämuuronen, J. 2001. Metodologian perusteet ihmistieteissä. Viro.

Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet.

Niemi, H. toim. 2002. Mitä on Alvari perhetyö. ENSI- ja perhekotien liiton julkaisu. Helsinki: Nykypaino

Nummelin, T. 2007. Keskusteleva esimiestyö, opitaan kokemuksesta. Helsinki: wsoypro

Nylund, Marianne 1996. Suomalaisia oma-apuryhmiä. Teoksessa Aila-Leena Matt66 hies (toim.) Välittävät verkostot. Jyväskylä: Gummerus. 193-205.

Ojuri, A. 1996. Moniammatillinen yhteistyö ja organisaatiokulttuuri. Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityön vuosikirja, Sosiaalityöntekijäin liitto r.y. Edita.

Palmu, H. 2003. Osaanko kuunnella ja johtaa. Helsinki: Kirjapaja

Rantanen, T. 2009. Näkökulmia verkostotyöhön. Ylemmän amk tutkinnon luento 2009.

Rantanen, T. Ja Toikko, T. Käytäntötutkimuksesta kansalaislähtöiseen kehittämiseen. Janus-lehti. s. 404-410

Raunio, Kyösti. 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki/Tampere: Gaudeamus

Raunio, Kyösti. 2006. Syrjäytyminen: sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Vaajakoski/Gummerus: Sosiaaliturvan keskusliitto

Robson, C. 2006. Käytännön arvioinnin perusteet. Tampere: Tammer-paino.

Roivainen, Irene & Nylund, Marianne & Korkiamäki, Riikka & Raitakari, Suvi (toim.) 2008. Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla? Juva: PS-kustannus

Rostila, I. 2001. Tavoitelähtöinen sosiaalityö, voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylä:Jyväskylän yliopistokustannus

Räty, T. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Publishing

Seppänen-Järvelä, R. 1999. Luottamus prosessiin, Kehittämistyön luonne sosiaali- ja terveysalalla. Jyväskylä: Stakes

Sosweb, Sosiaalityön menetelmät. [Www.sosnet.fi](http://www.sosnet.fi)

Suomen kasvatus- ja perheneuvolaliiton web sivut.
http://www.suomenkasperi.fi/fi/julkinen/projektit/paattyneet+projektit/voikukia/

Särkelä, A. 1994. Sosiaalityön asiakas subjektina ja ei-subjektina. Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus

Taskinen, Sirpa 2007. Lastensuojelulaki (417/2007) - Soveltamisopas. Helsinki: Stakes 2007.

Toikko T. (toim.) 2005. Sosiaalialan kehittämistyön lähtökohtia. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu.

Törrönen, H. (toim.)2001.Kokemuksia perhekuntoutuskursseista. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki:Nykypaino

Vilka, M. (toim.) 1996. Kohtaaminen taitona, Dialogisuus ihmistutkimuksen lähtökohtana ja menetelmänä. Lahti:LAhden ammattikorkeakoulun julkaisu.

Väisänen,L ja Niemelä. M ja Suua P. 2009 Sanat työssä, vuorovaikutus ammatitaitona. Helsinki: Kirjapaja.

Ruuskanen, T. Esimiehen haastattelu . Helmikuu 2010. Hyvinkäällä.

Liitteet

Liite 1: Kysymyksiä esimiehelle

Liite 2: Kysely vanhemmille

Liite 3: Työntekijöiden haastattelukysymykset

Liite 4: Esimerkkejä luontopolun rastejen sisällöstä

Liite 5: Esimerkkejä lasten diplomien sisällöistä

Liite 1:

Kysymyksiä esimiehelle, perheterapeutille:

- 1) Mitä toivot/odotat tulevalta perheiden kanssa tehtävältä työltä
 - a) konkreettisesti (toimintamuotoja, keinoja)
 - b) tavoitteina, tarkoitus kartoittaa yksilöllisesti?
 - c) vertaistuki, toiminnallisuus, yhteistoiminnallisuus/perheenkesken
 - d) minkäläistä kaivataan mielestäsi

- 2) Resurssit
 - a) työvoima
 - b) budjetti
 - c) ajankäyttö

- 3) Kenelle suunnataan
 - a) kaikki vanhemmat yhdessä/ erikseen/vain osa
 - b) mainostus, tahot?

- 4) Raportointi

Liite 2. Vanhempien kysely

Hei!

Kyselyn vanhempien toiveita pian aloitettavan toiminnan suhteen. Toivottavasti sinulla on hetki aikaa vastata muutamaan rastiruutuun kysymykseen ja palauttaa kysely joko kuoressa tai käydessäsi (laitoksen nimi poistettu). Vastata voit nimettömänä tai nimelläsi.

Tarkoituksena on tarjota sijoitettavien lasten vanhemmille mahdollisuus osallistua sellaiseen toimintaan, jonka sisältöön he ovat voineet itse vaikuttaa toiveillaan. Toiminta ei ole pakollista, vaan tarkoituksena on tarjota mahdollisuutta saada lisää voimavaroja tai saada esimerkiksi tukea muilta vanhemmilta, jotka kokevat samanlaisia asioita.

Jokaisessa perheessä on joskus lasten kasvatukseen, vanhemmuuteen tai perhe-elämään muutoin liittyviä pulmatilanteita. Useinkaan ei ole kyse varsinaisista ongelmista, vaan tavallisista perhe-elämään liittyvistä arkisista asioista. Näissä tilanteissa keskustelu ja kokemusten vaihto muiden aikuisten tai toisten samassa tilanteessa olevien perheiden kanssa auttavat.

Vanhempina te olette lapsenne tärkeimmät ihmissuhteet ja on tärkeää, että sijoitus ei vieraannuta tätä suhdetta.

1. Näin on
2. Ehkä
3. En ymmärrä tai osaa vastata
4. Näin ei ole

Koen tarvitsevani apua jonkin lapseni kasvatukseen liittyvän pulman kanssa

1.	2.	3.	4.

Tuntuu vaikealta saada lapsi tottelemaan

--	--	--	--

Lapseni tuntuu läheiseltä ja tunnen hänet hyvin

--	--	--	--

Minua painaa se, että lapseni ei nyt asu kotona

--	--	--	--

En ymmärrä lapseni käytöstä ja sen syitä

--	--	--	--

Meillä on yhteistä tekemistä lapseni kanssa

--	--	--	--

1. Näin on
2. Ehkä
3. En ymmärrä tai osaa vastata
4. Näin ei ole

Lapseni tuntuu jotenkin vieraalta tai en ymmärrä häntä

1.	2.	3.	4.

Haluaisin keskustella muiden kotoa pois sijoitettujen lasten vanhempien kanssa tuntemuksistani

--	--	--	--

Haluaisin tehdä esim retken lapseni ja ohjaajan kanssa, kalastus, pulkkamäki ym.

--	--	--	--

Koen olevani väsynyt ja kaipaisin tukea, virkistystä elämääni

--	--	--	--

Olisin kiinnostunut toimimaan lapseni ja muiden isien ja lasten kanssa yhdessä (mikroautoilu, retkeily, nuotiolla ym)

--	--	--	--

Olisin kiinnostunut toimimaan yhdessä lapseni ja muiden äitien kanssa yhdessä

--	--	--	--

Olisi kiva nähdä lapseni nauttivan ja onnistuvan yhdessä tekemisessä

--	--	--	--

Olisi tärkeää jutella lapseni kanssa jostain vaikeasta asiasta ja kaipaan siihen tukea

--	--	--	--

Kaipaam leppoisia, arkisia, virkistäviä hetkiä,
virkistävää yhdessäoloa, voimia arkeen,
vinkkejä

--	--	--	--

Minun on helppo puhua asioista lapseni
kanssa

--	--	--	--

Minulla tulee usein riitaa asioista lapseni
kanssa

--	--	--	--

1. Näin on
2. Ehkä
3. En ymmärrä tai osaa vastata
4. Näin ei ole

Kaipaisin keskusteluja muiden aikuisten
kanssa

--	--	--	--

Kaipaisin apua luodakseni hyvät välit
lapseni

--	--	--	--

Ympyröi sinua kiinnostavia vaihtoehtoja:

retket, nuotioilta, kalastus, leipominen, saunailta, vaellus, elokuvailta,
perhekahvilatoiminta, uiminen, musiikkiinliittyvä toiminta, kädentaidot, askastelu,
rentoutuminen, urheilu (sähly, luistelu ym), marjastus ja sienestys

Muita toiveita, mitä haluaisin tehdä:

Meidän perheessä toimivia ja hyvää mieltä tuottavia asioita:

Paljon kiitoksia vaivannäöstäsi!

Liite 3: Työntekijöiden haastattelukysymyksiä

Mitkä olivat perhekerhon tavoitteet?

Ovatko ne muuttuneet prosessin edetessä?

Millä keinoin tavoitteisiin on pyritty?

Millaisiin ongelmiin on törmätty?

Onko resursseja ollut tarpeeksi, jos ei, niin mitä olisit kaivannut lisää?

Millä keinoin vanhempia on saatu osallisiksi?

Millaista palautetta on tullut?

Miten kehittäisit työmuotoa edelleen?

Onko työmuodossa potentiaalia eli kannattaako sitä ja sen kehittämistä jatkaa tai onko se mielekäs?

Liite 4: Perhekerhon luontopolun rastejen sisältöjä esimerkein:

Muiden rastiin aiheita oli mm

”Jatka lauseita.

Paras lahja, jonka voisin saada on...

Parasta luonteessani on...

Perheessäni on parasta...

Jos olisin yhden päivän näkymätön...”

”Sitokaa nauhoilla jalkanne nilkoista yhteen ja kävelkää seuraavalle rastille. Muistakaa yhteinen tahti ja toisen huomioiminen! Kiire ei ole ja olkaa varovaisia!”

Liite 5: Diplomien sisältöjä lapsille perhekerhon kokoontumisella

Diplomien sisällöt olivat mm tällaisia (nimikirjaimet on vaihdettu tunnistamisen ehkäisemiseksi):

”K on osoittanut olevansa

liikunnallisesti ja musikaalisesti erittäin lahjakas. Hän on myös fiksu ja sympaattinen poika”

”R on osoittanut olevansa filosofi. Hänen kanssaan ovat monet aikuiset käyneet haastavia ja mielenkiintoisia keskusteluja. Lisäksi R on selvästi alkanut muuttua pikkupojasta itsenäistyväksi nuoreksi mieheksi ”

”S on Peiponpesässä osoittanut olevansa luotettava. Hänelle annettavat tehtävät hoituvat hienosti. Lisäksi hän on puuttunut kiusaamiseen reilusti ”

”S on Peiponpesässä osoittanut poikkeuksellista kypsyyttä, hänessä on esikuva-ainesta muille lapsille ja hän pystyy avoimesti ja rakentavasti keskustelemaan asioistaan.”

”T on Peiponpesässä osoittanut olevansa rohkea. Hän on selvinnyt uudessa koulussa mahtavasti voittaen jännitystään. Osastolla hän on rauhallinen. Lisäksi hän on oppinut olemaan hieno kaveri muille. ”